

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ Η ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΜΙΧΑΗΛ ΧΡΙΣΤΙΝΑ / ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ ΜΑΡΙΟΣ / ΣΤΥΛΙΑΝΟΥ ΝΑΤΑΛΥ

Σπουδαστές: Μιχαήλ Χριστίνα

Στυλιανίδης Μάριος

Στυλιανού Νάταλυ

Επιβλέπων Καθηγητής: Μπελαβίλας Νίκος

Ιούλιος 2012

Εισαγωγή	4
ΜΕΡΟΣ Α	7
Ανταγωνισμός Πόλεων	9
1.1 Από τον φορντισμό στον μεταφορντισμό.....	10
1.2 Τα νέα αστικά τοπία.....	11
1.3 Η πόλη σαν εν δυνάμει χώρος εγκατάστασης κεφαλαίου	12
1.4 Στρατηγικές προσέλκυσης κεφαλαίου	14
1.4.1 Αναβάθμιση οικονομικής ελκυστικότητας	14
1.4.2 Βελτίωση ποιότητας αστικού χώρου	16
Χωρικά Επικέντρα	19
2.1 Η δημιουργία επικέντρων	20
2.1.1 Επιχειρηματικά επικέντρα	22
London Docklands	24
Berlin Potsdamer Platz	28
Hamburg Hafen City	32
2.1.2 Πολιτιστικά επικέντρα	36
Berlin IBA	38
Bilbao Guggenheim.....	42
Valencia City of Arts and Sciences	46
Genova Old Harbour	50
2.2 Mega-events	54
Barcelona Olympic Games	58
Seville International Expo	64
Lisbon International Expo	68
London Olympic Games.....	72
2.3 Συμπεράσματα	76

ΜΕΡΟΣ Β	81	3
Ρυθμιστικό Σχέδιο 1985	83	
1.1 Στόχοι ΡΣΑ.....	84	
1.2 Τροποποιήσεις ΡΣΑ	84	
1.3 Εφαρμογή ΡΣΑ	87	
Η μακρά Ολυμπιακή εποχή της Αθήνας 1989-2006	89	
2.1 Οικονομική ανάπτυξη	90	
2.2 Άνοδος χρηματιστηρίου.....	91	
2.3 Έκρηξη κτηματαγοράς	92	
2.4 Ιδιωτικοποιήσεις.....	94	
2.5 Συγκοινωνιακά έργα.....	95	
Φάκελοι Υποψηφιότητας	99	
3.1 1 ^{ος} φάκελος υποψηφιότητας 1996.....	100	
3.2 2 ^{ος} φάκελος υποψηφιότητας 2004.....	103	
Υλοποίηση	107	
4.1 Ολυμπιακά έργα	108	
4.2 Παράπλευρα έργα.....	115	
4.2.1 Έκρηξη εμπορικών κέντρων.....	115	
4.2.2 Ιδιωτικοποιήσεις παράκτιων μετώπων	117	
4.2.2.1 Λιπάσματα Δραπετσώνας.....	117	
4.2.2.2 Μαρίνα Ζέας.....	119	
Η επόμενη μέρα	123	
Συμπεράσματα	131	
Βιβλιογραφία	136	

Εισαγωγή

Ο ανταγωνισμός των πόλεων είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται όλο και πιο συχνά στη διεθνή βιβλιογραφία τα τελευταία 30 χρόνια. Δεν πρόκειται για καινούριο φαινόμενο αφού υπήρχε από την αρχαιότητα. Αυτό που άλλαξε την τελευταία τριακονταετία είναι οι όροι του παιχνιδιού. Με την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και την εδραίωση της μεταμοντέρνας σκέψης, οι παραδοσιακές αξίες που έδιναν κύρος και ισχύ σε μια πόλη όπως το μέγεθος, η γεωγραφική θέση και ο φυσικός πλούτος, έδωσαν τη θέση τους σε άλλου είδους αξίες όπως η ανταγωνιστικότητα. Σήμερα οι πόλεις προσπαθούν με κάθε τρόπο να προσελκύσουν κεφάλαιο για να ανέβουν πιο ψηλά στην ιεραρχία των πόλεων. Οι στρατηγικές που χρησιμοποιούν για να το επιτύχουν αναλύονται σε αναβάθμιση της οικονομικής τους ελκυστικότητας και βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος. Αποτέλεσμα είναι να αναδύονται σήμερα νέα αστικά τοπία, διαμορφώνοντας νέες κεντρικότητες και δίκτυα που αλλάζουν τον παγκόσμιο χάρτη.

Στην παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να εξετάσουμε το πιο πάνω φαινόμενο προχωρώντας από το γενικό στο ειδικό. Στο πρώτο μέρος της εργασίας θα επιχειρήσουμε μια παρουσίαση ορισμένων παραδειγμάτων πόλεων από τον ευρωπαϊκό χώρο που προσπάθησαν να μπουν στον πόλεμο του διεθνούς ανταγωνισμού. Ο διαχωρισμός των παραδειγμάτων γίνεται με βάση το είδος του χωρικού επίκεντρου που παράγεται κάθε φορά. Από τη μια συναντούμε τα επιχειρηματικά επίκεντρα που αφορούν τη συγκέντρωση οικονομικών δραστηριοτήτων δίνοντας έμφαση στον καινοτόμο σχεδιασμό. Από την άλλη έχουμε τα πολιτιστικά επίκεντρα που αναδεικνύουν την πολιτιστική ταυτότητα της πόλης και στοχεύουν στην προσέλκυση τουρισμού. Τέλος, γίνεται ειδική αναφορά σε πόλεις που προσπάθησαν να ανεβούν στην ιεραρχία των πόλεων χρησιμοποιώντας ως μέσο τη φιλοξενία κάποιου mega-event.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας θα επικεντρωθούμε στην περίπτωση της Αθήνας. Συγκεκριμένα, μέσα από το παράδειγμα των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 θα παρακολουθήσουμε τη μάχη που έδωσε η πόλη για να κερδίσει μια θέση στο χάρτη του ανταγωνισμού, εξετάζοντας κατά πόσον το πέτυχε ή όχι. Ξεκινώντας από το Ρυθμιστικό Σχέδιο του 1985, που έβαλε τις βάσεις του πολεοδομικού σχεδιασμού στην Αθήνα, θα καταγράψουμε την πορεία της πόλης μέχρι σήμερα. Τα χρόνια που ακολούθησαν χαρακτηρίστηκαν από μια σημαντική οικονομική ευημερία που σημαδεύτηκε από μεγάλες επενδύσεις, κατασκευαστικά έργα και γενικότερα μια αλλαγή στον αστικό τρόπο ζωής. Από τη «χρυσή δεκαετία» του '90 μέχρι τη σημερινή οικονομική κρίση μεσολάβησαν διάφορα γεγονότα, με κορυφαίο τη διεξαγωγή της Ολυμπιάδας που έγινε πρόσχημα για την προώθηση μεγάλων έργων και όχημα για την άνοδο στην ιεραρχία των πόλεων. Το ερώτημα που μένει να απαντηθεί είναι κατά πόσον κατάφερε η Αθήνα να γίνει ανταγωνιστική και να κερδίσει μια θέση στο διεθνή χάρτη.

ΜΕΡΟΣ Α

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΥ

Ανταγωνισμός Πόλεων

Στο πρώτο κεφάλαιο θα επιχειρήσουμε μια εξήγηση του φαινομένου του αστικού ανταγωνισμού, εστιάζοντας στο πώς και γιατί προέκυψε το φαινόμενο αυτό στο γενικότερο πλαίσιο μεταβολών που δέχθηκε η αγορά την τελευταία τριακονταετία. Παρακάτω περιγράφονται τα βασικά μέσα που χρησιμοποιούν τα αστικά κέντρα για να αναδειχθούν στην παγκόσμια οικονομία ως πιθανοί πόλοι έλκυσης επενδύσεων.

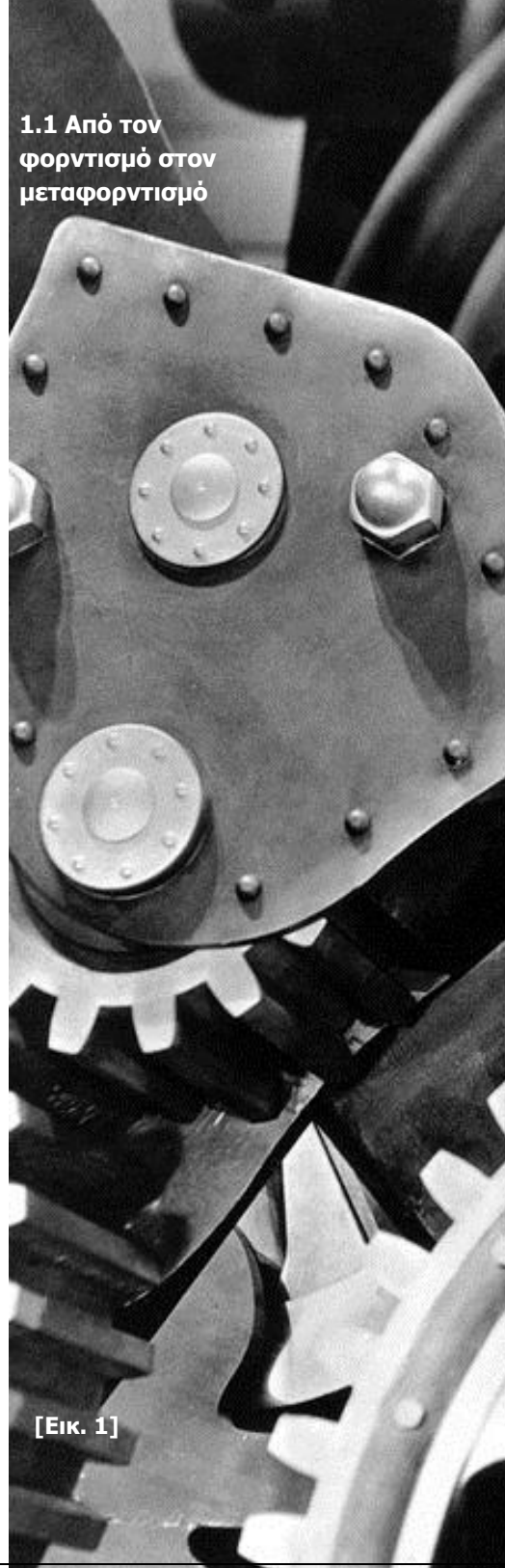
A1

10 Στην δεκαετία του 1980, οι πόλεις έχουν αφήσει πίσω τους την βιομηχανική εποχή. Η ανάπτυξη της τεχνολογίας και η αναζήτηση φτηνού εργατικού δυναμικού οδήγησε στην εκβιομηχάνιση της Ασίας αλλά παράλληλα και στην αποβιομηχάνιση παραδοσιακών βιομηχανικών κέντρων της Δύσης. Πλέον, μπαίνουμε σε μία περίοδο που χαρακτηρίζεται από την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και από αυτό που πολλοί θα αποκαλέσουν στην συνέχεια «παγκοσμιοποίηση».

Η μετάβαση από τον φορντισμό στον μεταφορντισμό θα στοιχειοθετήσει όχι μόνο ένα νέο παραγωγικό μοντέλο αλλά και ένα νέο τρόπο ζωής. Μέχρι τη δεκαετία του '60 η μαζική παραγωγή στηρίχθηκε σε μεγάλες βιομηχανικές μονάδες συγκεντρωμένες σε αστικά κέντρα. Από την μαζική παραγωγή θα περάσουμε πια στην ευέλικτη εξειδίκευση η οποία στηρίζεται σε ένα ευρύ δίκτυο αποκεντρωμένων, εξειδικευμένων και αλληλοεξαρτώμενων επιχειρήσεων. Ριζικότερη μεταβολή στο χώρο της μεταβατικής αυτής περιόδου ήταν η διπλή αναδιάρθρωση, δηλαδή η ικανότητα να διαχωρίζεται η έδρα μιας επιχείρησης από την παραγωγική μονάδα. Έτσι, στην μετάβαση από το φορντικό στο μεταφορντικό μοντέλο, οι βιομηχανικές μονάδες τείνουν να απομακρύνονται από το κέντρο της πόλης και να μεταφέρονται εκτός των ορίων της. Ο μεταφορντισμός σχετίζεται με την μεταφορά του φορντικού συστήματος στην περιφέρεια γιατί έτσι επιτάσσει το συμφέρον του σύγχρονου καπιταλισμού και παράλληλα εισάγει στα κέντρα νέα παραγωγικά συστήματα.¹

Σε ό,τι απέμεινε από τη βιομηχανική πόλη, εντάσσονται οι νέες «μονάδες παραγωγής». Το προϊόν αλλάζει και μαζί του αλλάζει ολόκληρη η αστική οικονομία. Η μετάβαση από το

1.1 Από τον φορντισμό στον μεταφορντισμό

[Εικ. 1]

¹ Ψαρρά Α., *Η μετάβαση στον φορντισμό. Τάσεις και χαρακτηριστικά της νέας μεταβιομηχανικής κοινωνίας*, ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου / Κατεύθυνση Β' / Διπλωματική 2003/1, ΕΜΠ

βιομηχανικό καπιταλισμό στο σημερινό παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα είχε σαφείς επιπτώσεις στην ανάπτυξη των πόλεων, αφού η αποβιομηχανοποίηση των παραδοσιακά βιομηχανικών πόλεων συνοδεύτηκε με παράλληλη ενίσχυση της τριτογενεποίησης της οικονομίας.² Ταυτόχρονα εντατικοποιήθηκε το φαινόμενο των επιχειρησιακών επικέντρων, δηλαδή της χωρικής συγκέντρωσης πολυεθνικών επιχειρήσεων και χρηματοπιστωτικών οργανισμών, μαζί με τις απαραίτητες υποστηρικτικές υπηρεσίες και υλικές υποδομές.

Οι διάφοροι χωρικοί μετασχηματισμοί που πραγματοποιήθηκαν διαμόρφωσαν τα νέα αστικά τοπία. Η αποβιομηχάνιση έφερε την ερήμωση με αποτέλεσμα οι πόλεις να κληθούν σε μία προσπάθεια ανασύνταξης και ανάδειξης της πολιτισμικής τους ιδιαιτερότητας. Οι ανενεργοί βιομηχανικοί χώροι εγκαταλείπονται και παραμένουν άδαιοι από χρήσεις, δημιουργώντας στο χώρο τα λεγόμενα αστικά κενά (brownfields). Σε συνδυασμό με τις αναδυόμενες νέες αστικές οικονομίες της πληροφορίας και της γνώσης, καθώς και του ελεύθερου χρόνου και του πολιτισμού, οι πόλεις αναθεωρούν τις στρατηγικές τους. Ο πολιτισμός γίνεται οικονομική επένδυση. Η απραξία γίνεται ελεύθερος χρόνος, πηγή απασχόλησης και κέρδους. Ο δρόμος και η πόλη γίνονται καταναλωτικά αντικείμενα.³

Χάρη στην ταχεία ανάπτυξη της τεχνολογίας και συγκεκριμένα των τηλεπικοινωνιών, οι αποστάσεις μεταξύ των πόλεων εκμηδενίζονται. Το πέρασμα από την βιομηχανική στην μεταβιομηχανική πόλη επιτρέπει την δυνατότητα συγκρότησης ευρύτερων δικτύων, που δεν υπακούουν στα κρατικά σύνορα.

² Οικονομοπούλου Μ., *Αποβιομηχάνιση και πολιτιστική πολιτική. Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά*, ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου / Κατεύθυνση Β' / Διπλωματική 2011/4, ΕΜΠ

³ Burgel G., *Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, 2. Από τον Β' Παγκόσμιο έως σήμερα*, Αθήνα 2007, σελ. 118-126

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Kantor⁴ το 1987 «οι πόλεις γίνονται δέσμιες ενός ψηλά ανταγωνιζόμενου αστικού οικονομικού περιβάλλοντος στον οποίο παραδοσιακοί παράμετροι όπως η γεωγραφική θέση, οι υποδομές και οι μεταφορές που κάποτε είχαν σημαντικό ρόλο στην χωροθέτηση μιας επιχείρησης, σήμερα δεν έχουν πια τόση σημασία». Την στιγμή που οι μεγάλες βιομηχανικές πόλεις αρχίζουν να βιώνουν την βιομηχανική κρίση, άλλες μικρότερες πόλεις που είχαν τους πόρους να εκμεταλλευτούν την νέα παγκόσμια τάξη πραγμάτων, ξεκινούν να συνιστούν αστικά δίκτυα.⁵ Τα σύγχρονα αστικά δίκτυα εξαρτώνται από την γρήγορη και χαμηλού κόστους επικοινωνία. Οι μεγάλες επιχειρήσεις διαχέουν τις εγκαταστάσεις τους σε διάφορα μέρη του κόσμου χωρίς αυτό να λειτουργεί με αρνητικό τρόπο γι' αυτές. Οι παραδοσιακές ιεραρχίες των πόλεων αλλάζουν. Παγκόσμιες πόλεις όπως το Λονδίνο ή το Παρίσι συνεχίζουν μεν να πρωταγωνιστούν αλλά η νέα τάξη πραγμάτων προωθεί μικρότερες πόλεις να εξελίσσονται και μέσα από την δικτύωσή τους να είναι σε θέση να ανταγωνίζονται παγκόσμια κέντρα.

Αυτό που πρέπει να αντιληφθούμε είναι ότι κάθε πόλη είναι εν δυνάμει «κέντρο». Η ισχύς μιας πόλης δεν ορίζεται πια από γεωγραφικά όρια αφού το παιχνίδι παίζεται πλέον με άλλους κανόνες. Στη νέα εποχή το εθνικό κράτος υποχωρεί ενώ οι εθνικές οικονομίες διεθνοποιούνται στα πλαίσια της «ανοιχτής οικονομίας» και της «ελεύθερης αγοράς». Εξαιτίας της κινητικότητας του κεφαλαίου όλες οι πόλεις γίνονται εναλλακτικοί χώροι επένδυσης. Η κινητικότητα αυτή είναι χωρική αφού το κεφάλαιο ρέει/μεταναστεύει παγκόσμια σε

1.3 Η πόλη σαν εν δυνάμει χώρος εγκατάστασης κεφαλαίου

⁴ Kantor P., "The dependent city: The changing political economy of urban economic development in the United States", *Urban Affairs Quarterly*, vol.22 June 1987, pg. 493-520

⁵ Douglas S., "The post-industrial city", in *Handbook of urban studies*, ed. Paddison R., London 2001, pg. 284-295

αναζήτηση των μέσων της αυτοεπέκτασής του αλλά ταυτόχρονα αλλάζει λειτουργικές μορφές και μεταμορφώνεται από παραγωγικό κεφάλαιο σε εμπόρευμα, σε χρηματικό κεφάλαιο και ξανά από την αρχή.⁶

Η πόλη για να εμπλακεί με το ευρύτερο παγκόσμιο οικονομικό περιβάλλον αλλά και έχοντας την ανάγκη να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις του κεφαλαίου, προσπαθεί να προσελκύσει μεγάλες κεφαλαιουχικές επενδύσεις. Κατά τον Mark Boyle και τον Robert Rogerson (2001)⁷ για να επιτευχθεί αυτό, η πόλη πρέπει να υιοθετήσει μερικά από τα χαρακτηριστικά του κεφαλαίου με σημαντικότερο την ευελιξία στην προσαρμογή σ' ένα ασταθές και δυναμικό περιβάλλον που δημιουργεί ο καπιταλισμός με τις συνεχείς μεταβολές στις καταναλωτικές ανάγκες. Για την αστάθεια αυτή ο David Harvey τονίζει ότι στην μεταμοντέρνα εποχή για την επιτυχία στην αγορά το να «ξέρεις να παίζεις με την αστάθεια σωστά» είναι ζωτικής σημασίας. Τα κίνητρα, εκτός από οικονομικές διευκολύνσεις, μπορούν να αφορούν και ρυθμίσεις στο χώρο ώστε να ευνοείται η εγκατάσταση του κεφαλαίου. Με άλλα λόγια, ο χώρος αποκτά ενεργό και ουσιαστικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας, αφού πλέον δεν λειτουργεί μόνο σαν υποδοχέας.⁸ Στο πλαίσιο αυτό των κινήτρων για να επέλθει η ανάπτυξη σε μια πόλη, τα μεγάλα αστικά έργα που κάποτε έδειχναν τον πλούτο μιας πόλης, σήμερα αποτελούν επενδύσεις για να προσελκύσουν το κεφαλαίο που θα επιφέρει τον πλούτο.⁹

⁶ Holloway J., "Capital moves", *Capital and Class*, no. 57 1995, pg. 136-144

⁷ Boyle M., Rogerson R. J., "Power, discourses and city trajectories", in *Handbook of urban studies*, ed. Paddison R., London 2001, pg.402-416

⁸ Γοσποδίνη Α., "Χωρικές πολιτικές για το σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων", *Αειχώρος* 6 (1), Μάιος 2007, σελ. 100-145

⁹ Sassen S., *Cities in a world economy*, California 1994, pg. 1-30

Στην προσπάθεια τους οι πόλεις να προσελκύσουν το κεφάλαιο επιστρατεύουν διάφορες στρατηγικές. Μία από αυτές αφορά την αναβάθμιση της οικονομικής ελκυστικότητας των πόλεων. Η δυνατότητα των μεγάλων επιχειρήσεων να μεταφέρουν δραστηριότητές τους από τη μία περιοχή στην άλλη με σχετική ευκολία ωθεί τις πόλεις να αμβλύνουν την προστασία της εργασίας και των εργαζομένων προκειμένου να προσφέρουν ανταγωνιστικές συνθήκες. Παράλληλα οι πόλεις θεσπίζουν ευνοϊκά φορολογικά μέτρα και αναπτύσσουν υποδομές και δημόσιες υπηρεσίες. Τα μέτρα οικονομικής ελκυστικότητας μετατρέπουν την πόλη σ' ένα φορολογικό παράδεισο που προσελκύει επενδύσεις από μεγάλους πολυεθνικούς ομίλους. Αποτέλεσμα είναι να εμφανίζονται νέες «σημαντικές» πόλεις στο παγκόσμιο χάρτη οι οποίες δεν έχουν τα κλασσικά χαρακτηριστικά της πόλης-κέντρου του παρελθόντος όπως το μέγεθος, η ιστορία, ο πολιτισμός ή ο φυσικός πλούτος. Αντίθετα σήμερα τα αναδυόμενα αστικά τοπία αποτελούν σημαντικά επιχειρηματικά κέντρα πολυεθνικών εταιριών. Παράλληλα, όσον αφορά το χώρο, οι πόλεις προσπαθούν να δημιουργήσουν τις απαραίτητες εγκαταστάσεις που θα εδράσουν τα επιχειρηματικά κέντρα. Ο Mark Boyle αναφέρει ότι οι επενδυτές ελκύονται όχι μόνο από τις λειτουργικές πτυχές μιας πόλης αλλά και από την «συσσκευασία δώρου» που τις συνοδεύει, εννοώντας τις υποδομές σε κτήρια για την δημιουργία ευνοϊκού αισθητικά περιβάλλοντος.¹⁰ Είναι οι γνωστές σε όλους μας εικόνες από πολυώροφα γυάλινα κτήρια, με υπογραφές διάσημων αρχιτεκτόνων.

1.4 Στρατηγικές προσέλκυσης κεφαλαίου

1.4.1 Αναβάθμιση οικονομικής ελκυστικότητας

¹⁰ Boyle M., Rogerson R. J., "Power, discourses and city trajectories", in *Handbook of urban studies*, ed. Paddison R., London 2001, pg.402-416

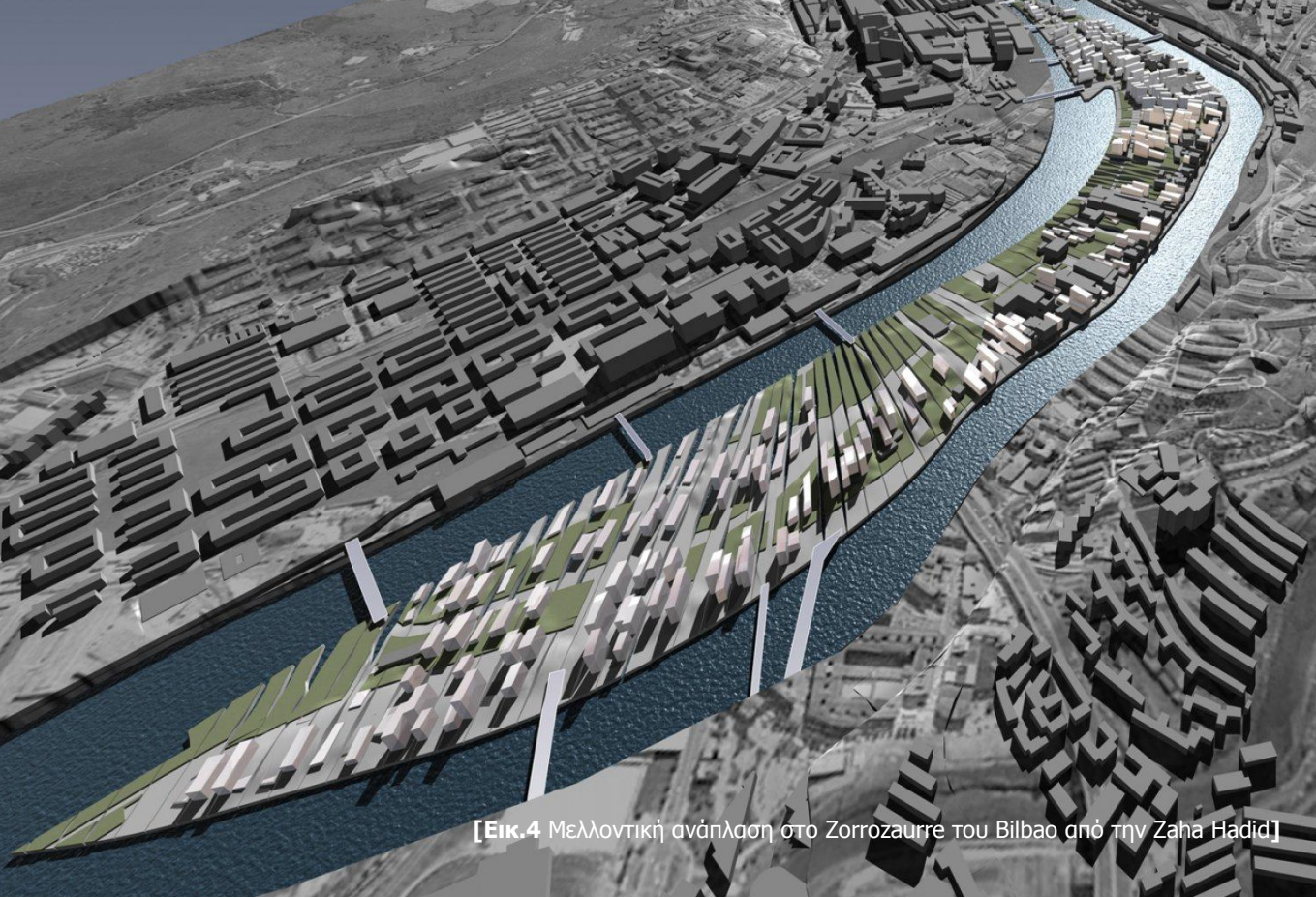

16 Ταυτόχρονα, άλλες πόλεις προτιμούν να επικεντρωθούν στην βελτίωση της ποιότητας του αστικού τοπίου, αποσκοπώντας κυρίως στον τουρισμό. Είτε με την ανάδειξη της παράδοσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς, είτε με τον καινοτόμο σχεδιασμό, οι πόλεις προσπαθούν να μεγεθύνουν την ακτινοβολία τους στον διεθνή χάρτη. Συγκεκριμένα, μέσω αυτών των αναπλάσεων η κάθε πόλη προσπαθεί να προβάλει προς τα έξω μια εικόνα «μικρού παράδεισου» όπου υπάρχουν ελκυστικές συνθήκες ζωής, εργασίας και επένδυσης. Καινούργιες ορολογίες όπως «imagineering» και «re-branding» δείχνουν την τάση των πόλεων να επαναπροσδιοριστούν και να φτιάξουν μια νέα εικόνα που θα καταργήσει την -παρακμιακή πλέον- βιομηχανική εικόνα της πόλης.¹¹ Η τελευταία εικοσαετία είναι γεμάτη από παραδείγματα που με όπλο τον αστικό σχεδιασμό κατάφεραν να ρίξουν τους προβολείς σε διάφορες πόλεις. Με έργα διαφορετικής κλίμακας, από μεμονωμένα κτήρια μέχρι ολόκληρες συνοικίες, η αρχιτεκτονική αναλαμβάνει να αναμορφώσει μια ολόκληρη πόλη και να την επανατοποθετήσει στο χάρτη.

1.4.2 Βελτίωση ποιότητας αστικού χώρου

¹¹ www.oecd.org, *Competitive Cities: A New Entrepreneurial Paradigm in Spatial Development*, 21 Μαΐου 2012

[Εικ.4 Μελλοντική ανάπτυξη στο Zorrozaurre του Bilbao από την Zaha Hadid]

Βιβλιογραφία:

Burgel G., *Η σύγχρονη ευρωπαϊκή πόλη, 2. Από τον Β΄ Παγκόσμιο έως σήμερα*, Αθήνα 2007, Πλέθρον

Γοσποδίνη Α., "Χωρικές πολιτικές για το σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων", *Αιχώρος* 6 (1), Μάιος 2007

Οικονομοπούλου Μ., *Αποβιομηχάνιση και πολιτιστική πολιτική. Η περίπτωση της πόλης του Πειραιά*, ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου / Κατεύθυνση Β΄ / Διπλωματική 2011/4, ΕΜΠ

Ψαρρά Α., *Η μετάβαση στον φορντισμό. Τάσεις και χαρακτηριστικά της νέας μεταβιομηχανικής κοινωνίας*, ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του Χώρου / Κατεύθυνση Β΄ / Διπλωματική 2003/1, ΕΜΠ

Boyle M., Rogerson R. J., "Power, discourses and city trajectories", in *Handbook of urban studies*, ed. Paddison R., London 2001, SAGE

Douglas S., "The post-industrial city", in *Handbook of urban studies*, ed. Paddison R., London 2001, SAGE

Holloway J., "Capital moves", *Capital and Class*, no. 57 1995

Kantor P., "The dependent city: The changing political economy of urban economic development in the United States", *Urban Affairs Quarterly*, vol.22 June 1987

Sassen S., *Cities in a world economy*, California 1994, Pine Forge Press

Πηγές εικόνων:

Εικ.1 – www.libcom.org

Εικ.2 – www.policy.hu

Εικ.3 - www.unitedblackamerica.com

Εικ.4 – www.zaha-hadid.com

Χωρικά Επίκεντρα

Στο κεφάλαιο αυτό θα προχωρήσουμε σε μια ανάλυση παραδειγμάτων από τον ευρωπαϊκό χώρο. Θα εξερευνήσουμε τα μέσα που χρησιμοποίησαν οι πόλεις για να αναβαθμίσουν την ανταγωνιστικότητά τους κατηγοριοποιώντας τις σύμφωνα με τον χαρακτήρα της επέμβασης (επιχειρηματικά επίκεντρα, πολιτιστικά επίκεντρα, mega-events).

A2

Η διαμόρφωση διαφόρων επικέντρων (clusters) μέσα στον αστικό ιστό είναι ένα φαινόμενο του τέλους του 20^{ου} αιώνα. Πρόκειται για τη συγκέντρωση ομοειδών οικονομικών δραστηριοτήτων που συντελούν στη δημιουργία ενός ετερογενούς πολυλειτουργικού αστικού τοπίου. Με την αμφισβήτηση των αρχών του μοντερνισμού και του zoning, έχουμε στη δεκαετία του '80 μια επιστροφή στην πολιτική μεικτών χρήσεων γης. Στην δεκαετία του '90 όμως, παρατηρείται ένα νέο μοντέλο χρήσεων γης που δημιουργεί στη μεταβιομηχανική πόλη επίκεντρα ομοειδών οικονομικών δραστηριοτήτων.

Ο Hutton το 2004 θα περιγράψει το φαινόμενο αυτό των επικέντρων με τον όρο σημαίνοντες θύλακες (signifying precincts) αναλύοντας το ως εξής: «Αποτελούν τα καθορισμένα επίκεντρα της νέας οικονομίας του κέντρου της μεταβιομηχανικής πόλης. Συμπεριλαμβάνουν παραγωγικές δραστηριότητες αιχμής και επανακαθορίζουν τα χαρακτηριστικά της νέας κατανάλωσης και του νέου τρόπου ζωής. Απαρτίζονται από εταιρίες αιχμής σε νέους οικονομικούς τομείς – κλειδιά και προσφέρουν σ' αυτές ειδικές ευκαιρίες για ανάπτυξη δικτύου τεχνογνωσίας μέσω χωρικής αλληλεπίδρασης και ανταλλαγής πληροφοριών. Αντιπροσωπεύουν διακριτό αστικό περιβάλλον και συνεισφέρουν στην ενίσχυση της ταυτότητας του τόπου».¹ Τα πλεονεκτήματα για τις επιχειρήσεις είναι πολλά: συλλογική εκμάθηση, άτυποι δεσμοί μεταξύ τους, αύξηση βαθμού εξειδίκευσης, ανάπτυξη θυγατρικών εταιριών, και ενδοεταιρική κινητικότητα.²

2.1 Η δημιουργία επικέντρων

¹ Hutton T., "The new Economy of the inner city", *Cities* vol. 21(2) 2004, pg. 89-108

² Σαμπροβαλάκη Ν., *Η δημιουργία clusters στο τοπίο της μεταβιομηχανικής πόλης. Παραδείγματα από την Ευρώπη και την Ελλάδα*, σπουδαστική εργασία στο μάθημα Ιστορία και Θεωρία 8, 2008-09, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ

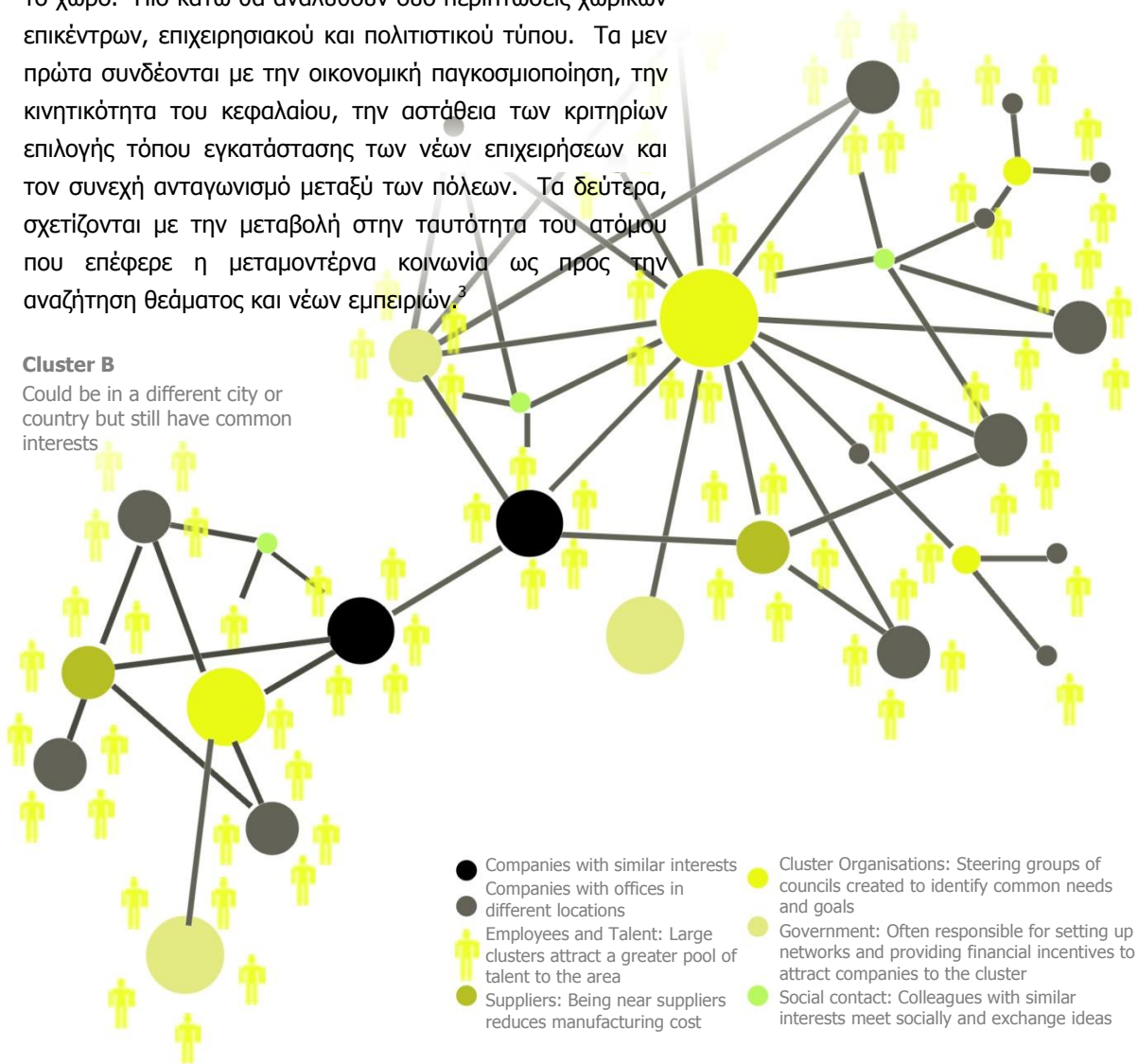
Η διαμόρφωση epicέντρων που σχηματίζουν την νέα εικόνα της πόλης δεν είναι άσχετη με τις παγκόσμιες εξελίξεις και τις μεταβολές που επιφέρουν στην οικονομία, την κοινωνία και το χώρο. Πιο κάτω θα αναλυθούν δυο περιπτώσεις χωρικών epicέντρων, επιχειρησιακού και πολιτιστικού τύπου. Τα μεν πρώτα συνδέονται με την οικονομική παγκοσμιοποίηση, την κινητικότητα του κεφαλαίου, την αστάθεια των κριτηρίων επιλογής τόπου εγκατάστασης των νέων επιχειρήσεων και τον συνεχή ανταγωνισμό μεταξύ των πόλεων. Τα δεύτερα, σχετίζονται με την μεταβολή στην ταυτότητα του ατόμου που επέφερε η μεταμοντέρνα κοινωνία ως προς την αναζήτηση θεάματος και νέων εμπειριών.³

Cluster A

Collection of interested parties in the same location

Cluster B

Could be in a different city or country but still have common interests

³ Γοσποδίνη Α., "Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης", σε Γοσποδίνη Α. και Μπεριάτος Η. (επιμ.), *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα 2006, σελ. 26-50

[Εικ.1 Διάγραμμα λειτουργίας cluster]

Η δημιουργία κέντρων επιχειρησιακών δραστηριοτήτων εμφανίζεται στις πόλεις κατά την δεκαετία του '90 χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι πρόκειται για ένα νέο φαινόμενο. Μπορούμε να κάνουμε την παραδοχή ότι τα επιχειρηματικά επίκεντρα αποτελούν συνέχεια των CBD (Central Business Districts), περιοχών όπου γειτνίαζαν επιχειρήσεις και μεγάλες εταιρίες οι οποίες εμφανίζονταν συνήθως σε μεγαλουπόλεις. Η μεταβιομηχανική πόλη, θέλοντας να αναβαθμίσει την θέση της στις ιεραρχίες του παγκόσμιου δικτύου, προγραμματίζει και σχεδιάζει επιχειρηματικά επίκεντρα ώστε να υποστηρίξουν τη συγκέντρωση των νέων αστικών οικονομικών δραστηριοτήτων. Η στενή γειτνίαση επιχειρήσεων και υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας μπορεί να επηρεάσει τον ανταγωνισμό της περιοχής είτε αυξάνοντας την παραγωγικότητα των ήδη εγκατεστημένων εταιριών της περιοχής, είτε οδηγώντας σε καινοτομίες και μελλοντική παραγωγικότητα. Μπορεί επίσης να διεγείρει τον σχηματισμό νέων επιχειρήσεων που θα μεγεθύνουν και θα δυναμώσουν το ίδιο το cluster.⁴

2.1.1 Επιχειρηματικά επίκεντρα

⁴ Porter M., "Clusters and the new Economics of Competition", *Harvard Business Review*, November-December 1998, pg.77-90

Το φαινόμενο των επιχειρηματικών επικέντρων βρίσκει εφαρμογή όχι μόνο σε μητροπόλεις αλλά και σε πολλές πόλεις μικρού και μεσαίου μεγέθους, οι οποίες χρησιμοποιώντας σαν μέσο την αναβάθμιση της οικονομικής ελκυστικότητάς τους μπορούν να δημιουργήσουν τέτοια κέντρα. Οι πόλεις προσπαθούν να πείσουν τις επιχειρήσεις και επομένως το κεφάλαιο ότι αποτελούν τον καλύτερο τόπο εγκατάστασής τους, χρησιμοποιώντας σαν κίνητρο τα οφέλη που προσδίδει η συνύπαρξη επιχειρήσεων.⁵

⁵ Porter M., *The Competitive Advantage of Nations*, New York 1990, pg. 1–857

[Εικ.2 Επίκεντρο επιχειρήσεων στην Defense στο Παρίσι]

An aerial photograph of the London Docklands area, showing a dense urban landscape with a large body of water (the River Thames) curving around the right side. The buildings are mostly rectangular and arranged in a grid-like pattern. A prominent white circular structure is visible on the right side of the image.

LONDON DOCKLANDS

Υλοποίηση: 1981-2000

Περιοχή: Ανατολικό Λονδίνο, παραποτάμιες ζώνες Southwark-Newham-Tower Hamlets

Έκταση: 20 700 στρέμματα

Φορείς: 1981-1998 LDDC (London Docklands Development), 1998-σήμερα CWG (Canary Wharf Group)

Αρχιτέκτονες: Olympia & York Developers, Cesar Pelli, Norman Foster, Skidmore Owings & Merrill κ.ά.

Το 1980 η Βρετανική κυβέρνηση ξεκινάει μια προσπάθεια εξάλειψης των «νεκρών» περιοχών, των λεγόμενων brownfields, μέσα στις πόλεις. Ορίζει οργανισμούς αστικής ανάπτυξης οι οποίοι έχουν σαν στόχο την αναζωογόνηση τέτοιων περιοχών που συνήθως είναι εγκαταλειμμένες. Στα πλαίσια αυτής της προσπάθειας ιδρύεται ο Οργανισμός Ανάπτυξης Docklands (LDDC) με σκοπό να αναπλάσει την περιοχή του λιμανιού του Λονδίνου που αργότερα έμελλε να γίνει το νέο οικονομικό κέντρο της πόλης.

Μέχρι το 1960 το λιμάνι του Λονδίνου ήταν ένα από τα εμπορικότερα λιμάνια του ευρωπαϊκού χώρου. Η περιοχή των Docklands έσφυζε από εμπορικές δραστηριότητες και απασχολούσε ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού της πόλης. Το 1970 όμως, οι νέες τεχνολογίες και ο μεγάλος ανταγωνισμός ωθούν το λιμάνι σε κλείσιμο και η περιοχή υπόκειται σε μεγάλη υποβάθμιση.

Το 1981 ο Οργανισμός Ανάπτυξης Docklands⁶ θέτει σαν στόχο του την επαναφορά χρήσεων στην περιοχή (εμπόριο, βιομηχανία, κατοικία). Οι περιοχές ανάπτυξης (Bermondsey Riverside, Beckton, Surrey Docks, Wapping and Limehouse, Isle of Dogs, Royal Docks), σχεδιάστηκαν από την αρχή με έμφαση σε διαφορετικούς τομείς που αργότερα θα συνεργάζονταν κατάλληλα για την ανάδειξη της συνολικής εικόνας των Docklands.

Μεγάλη έμφαση δόθηκε στην ζώνη του Isle of Dogs (Canary Wharf) στην οποία προβλέφθηκαν χρήσεις γραφείων και εμπορίου. Η γειτνίαση της περιοχής με το υφιστάμενο οικονομικό κέντρο του Λονδίνου (City of London) επηρεάζει την ανάπτυξη του Isle of Dogs στα Docklands το οποίο μέχρι το 1982 μετατρέπεται και αυτό σε ζώνη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων. Οι μετατροπές στην

⁶ www.canarywharf.com/aboutus/Who-We-Are/Our-History/, 15 Μαρτίου 2012

26 φορολόγηση αλλά και στις τιμές γης, τις οποίες προώθησε ο οργανισμός προσέλκυσαν μεγάλες εταιρίες οι οποίες σύντομα μετέφεραν τις εγκαταστάσεις τους στην περιοχή δημιουργώντας έτσι έναν νέο οικονομικό πόλο. Σε αλληλεπίδραση με το υφιστάμενο οικονομικό κέντρο, η περιοχή κυρίως του Canary Wharf στα Docklands καταφέρνει να αυξήσει την ανταγωνιστικότητα της πόλης και να την επικυρώσει σαν επιχειρηματικό επίκεντρο της Ευρώπης.

Η ανάπλαση των Docklands κατάφερε να αντιστρέψει την μεγάλη ανισορροπία μεταξύ δυτικού και ανατολικού Λονδίνου. Για πρώτη φορά μετά από 100 χρόνια επενδύσεων του δημοσίου στο ανατολικό άκρο, επιτυγχάνεται η εγκατάσταση ιδιωτικού κεφαλαίου και επομένως μεγάλη ανάπτυξη.⁷

Σήμερα στην περιοχή του Canary Wharf υπάρχουν 35 ολοκληρωμένα κτήρια, 200 καταστήματα, 4 εμπορικά κέντρα, 80.000 τμ. δημόσιων χώρων και εργοδοτούνται πάνω από 90.000 υπάλληλοι.⁸ Σοβαρό πρόβλημα παραμένει η έλλειψη κατοικίας που ενώ στην αρχή είχε προβλεφθεί, στην συνέχεια παραλήφθηκε με αποτέλεσμα η περιοχή να ερημώνει κατά τις μη εργάσιμες ώρες. Δεν έγινε η επιθυμητή ανάμιξη χρήσεων και τελικά ο τουριστικός πόλος όπως τον παρουσιάζει η διαχειρίστρια εταιρία παρέμεινε στην επίδειξη εμβληματικών κτηρίων.

⁷ www.lddc-history.org.uk/planning/index.html, 25 Μαΐου 2012

⁸ www.aviewoncities.com/london/canarywharf.htm, 20 Φεβρουαρίου 2012

Το Λονδίνο ανανεώνει την οικονομική ελκυστικότητα του μεν αλλά αγνοεί τον κάτοικο. Αν και τα τελευταία χρόνια γίνεται προσπάθεια ένταξης κατοικιών στην περιοχή, εντούτοις αυτές απευθύνονται σε πιο ψηλά κοινωνικά στρώματα με τις τιμές των διαμερισμάτων να κυμαίνονται σε πολύ ψηλά επίπεδα. Ο εξευγενισμός της περιοχής επιτρέπει την εγκατάσταση μόνο σε υψηλόβαθμα στελέχη εταιριών.

[Εικ.3 Άποψη της περιοχής Canary Wharf στο Λονδίνο]

BERLIN POTSDAMER PLATZ

Υλοποίηση: 1991-2000

Περιοχή: Ανατολικό Κεντρικό Βερολίνο

Έκταση: 480 στρέμματα

Φορείς: Daimler, Sony, Beisheim

Αρχιτέκτονες: Hilmer & Sattler, Richard Rogers, Renzo Piano, Murphy/ Jahn, Arata Isozaki, Jose Rafael Moneo κ.ά.

Για το παράδειγμα της ανάπλασης του Βερολίνου έχουν χυθεί άπειροι τόνοι μελανιού, αφού αποτέλεσε το πιο μεγάλο αρχιτεκτονικό γεγονός της δεκαετίας του '90. Μετά την πτώση του τείχους, ένας άνευ προηγουμένου πολεοδομικός οργανισμός έκανε την εμφάνιση του, σε μεγάλο βαθμό επικεντρωμένος γύρω από την Πύλη του Βραδεμβούργου και το Reichstag. Ειδικά η Potsdamer Platz, η πάλαι ποτέ καρδιά του Βερολίνου, ήταν το 1989 μια αχανής ισοπεδωμένη έκταση, no man's land, αφού βρισκόταν σε τέτοιο σημείο ώστε να διχοτομείται από το τείχος. Ο Δήμος του Βερολίνου δεν θα αργήσει να διοργανώσει ένα διεθνή αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για τον σχεδιασμό των Potsdamer και Leipziger Platz, τον οποίο θα κερδίσουν το 1991 οι Hilmer & Sattler. Η γερμανική πρωτεύουσα θα γίνει το μεγαλύτερο εργοτάξιο του πλανήτη.

Το σχέδιο των Hilmer & Sattler ήταν μια ήπια αποκατάσταση του αστικού ιστού, στα ίχνη του παλαιότερου που έδινε έμφαση στην μεγάλη κλίμακα του δημόσιου χώρου απέναντι στις μικρής κλίμακας αστικές δομές.⁹ Η έκταση των δύο πλατειών γινόταν κομβικό στοιχείο άρθρωσης επικοινωνίας μεταξύ του Kulturforum στα δυτικά και του ιστορικού τμήματος της πόλης στα ανατολικά.¹⁰ Οι αρχιτέκτονες χώρισαν την περιοχή σε τέσσερις υποπεριοχές, κάθε μία από τις οποίες πωλήθηκε σε έναν επενδυτή. Το σχέδιο δεν άργησε να αναθεωρηθεί αφού, οι μεγαλοϊδιοκτήτες όπως οι Sony και η Daimler τροποποίησαν το σχέδιο ώστε να δεχτεί τους αρχιτεκτονικούς νεωτερισμούς των R. Piano και H. Jahn. Το αποτέλεσμα είναι το πολυδιαφημισμένο «αστικό πάρκο» με τα πολυώροφα γυάλινα κτήρια και το εντυπωσιακό στέγαστρο του Sony Center. Αυτά τα νέα

⁹ Χαρακτηριστικά αναφέρουμε ότι σύμφωνα με το σχέδιο των Hilmer & Sattler το μέγιστο επιτρεπτό ύψος κτηρίου ήταν τα 30μ.

¹⁰ Καρύδης Δ.Ν., *Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας*, Αθήνα 2008, σελ. 440-448

30 κτήρια στην Potsdamer Platz είναι η έδρα της οικονομικής εξουσίας αφού «αυτά τα γυαλιστερά κρύσταλλα... είναι πρεσβείες των παγκοσμίων δυνάμεων. Σήμερα η αρχιτεκτονική βοηθάει στη μάχη όχι ανάμεσα σε κράτη αλλά ανάμεσα σε οικονομικούς σχηματισμούς.»¹¹

Επιφανειακά, η νέα Potsdamer Platz φαίνεται να έχει εκπληρώσει τον στόχο της να γίνει σημαντικό εμπορικό κέντρο στην καρδιά της νεώτερης ευρωπαϊκής πρωτεύουσας. Από την άλλη, η ανάπλαση απέτυχε εν μέρει στο να ενώσει τις δύο πλευρές του Βερολίνου και να γίνει για τους Βερολινέζους σημείο αναφοράς. Η πλειοψηφία των επισκεπτών στην Potsdamer Platz είναι τουρίστες αφού η υλοποίηση του έργου (χάριν και στις τροποποιήσεις του αρχικού σχεδίου) δεν κατάφερε να συνδεθεί με τον περιβάλλοντα αστικό ιστό ούτε να εμπνεύσει στους κατοίκους της πόλης κάτι το οικείο.

¹¹ Jerde J., "Revitalised city", *Tate – the art magazine*, Issue No 24, Spring 2001, pg.30

[Εικ.4 Η πλατεία Potsdamer
στο Βερολίνο]

An aerial photograph of Hamburg, Germany, showing the dense urban fabric of the city and the extensive Hafen City development along the waterfront. The image captures the intricate network of streets, buildings, and the dark waters of the harbor. A scale bar in the top left corner indicates 0 meters. A small copyright notice '© 2012 Microsoft' is visible in the top right corner.

HAMBURG HAFEN CITY

Υλοποίηση: 1999-2025

Περιοχή: Speicherstadt, νότια του ιστορικού κέντρου και κατά μήκος του Έλβα

Έκταση: 1 600 στρέμματα

Φορείς: Hafen City Hamburg GmbH

Αρχιτέκτονες: Kees Christiaanse/ASTOC Architects,
Herzog & De Meuron, Rem Koolhaas κ.ά.

«From ship to chir» ήταν η φράση που χρησιμοποίησε το 1983 ο δήμαρχος της πόλης για να περιγράψει την αλλαγή πορείας που θα ακολουθούσε το Αμβούργο τα επόμενα χρόνια. Το πρώην βιομηχανικό λιμάνι θα αντικαθιστούσαν νέες χρήσεις υπηρεσιών, μεταφορών και επικοινωνιών στα πλαίσια ενός μακρόπνοου σχεδίου. Η αλλαγή αυτή χαρακτηρίστηκε από πολλούς ως ένα από τα πιο φιλόδοξα προγράμματα ανάπλασης λιμενικής ζώνης μητροπολιτικού ευρωπαϊκού κέντρου. Στόχος ήταν να ξαναέρθει το Αμβούργο στο προσκήνιο μέσω της προσέλκυσης πολυεθνικών επιχειρήσεων και τουριστών.

Το 1999 αποφασίζεται ως περιοχή παρέμβασης η περιοχή Speicherstadt η οποία βρίσκεται ανάμεσα στο παλιό ιστορικό κέντρο της πόλης και στην περιοχή του λιμανιού. Σκοπός ήταν από την αρχή, η πόλη να στραφεί προς το παράκτιο μέτωπο και να ανακτήσει την σχέση της με το νερό. Το 2000 εγκρίνεται το masterplan της περιοχής, αποτέλεσμα σχετικού διαγωνισμού με νικητές τους Kees Christiaanse/ASTOC Architects.¹² Το πεδίο των χρήσεων γης που θα αναπτυχθούν περιλαμβάνει κατοικία, υπηρεσίες, εμπόριο, γραφεία, αναψυχή, πολιτισμικές χρήσεις και ελεύθερους χώρους. Ειδικά στο κομμάτι της κατοικίας δίνεται ιδιαίτερη προσοχή ούτως ώστε η περιοχή να είναι ζωντανή καθ' όλη την διάρκεια της μέρας και να αποτελεί ζωτικό σημείο της πόλης. Το masterplan δημιουργήθηκε με μεγάλη προσοχή ώστε να αντανakλά την πόλη του 21ου αιώνα και να είναι ευμετάβλητο σε κάθε αλλαγή στην πορεία υλοποίησής του.

Αξίζει να σημειωθεί ότι το κράτος στη περίπτωση του Hafen City είχε τον πρώτο λόγο καθώς πριν την ανάπλαση κατείχε το μεγαλύτερο μερίδιο γης στην περιοχή, πράγμα που

¹² www.hafencity.com/en/overview/hafencity-facts-and-figures.html, 20 Μαρτίου 2012

34 διευκόλυνε πολύ τις διαδικασίες. Σημαντικό είναι επίσης ότι κατά την διάρκεια υλοποίησης επιβλέπει και ρυθμίζει τις εξελίξεις, ώστε να αποφευχθούν παρεκκλίσεις από το αρχικό σχέδιο και αυθαιρεσίες.

Οι χρήσεις γης όταν ολοκληρωθεί το πρόγραμμα ανάπτυξης θα είναι περίπου: 695.000τ.μ. κατοικία, 210.000τ.μ. εμπόριο και δημόσιες υπηρεσίες ισογείων, 1.130.000τ.μ. γραφεία, 311.000τ.μ. εκπαίδευση, πολιτισμικές υπηρεσίες, αθλητισμός, αναψυχή, ξενοδοχεία κ.ά.¹³

Η γειτνίαση των πιο πάνω χρήσεων είναι ένα από τα μεγαλύτερα πλεονεκτήματα της περιοχής. Προβλέφθηκαν επίσης σύντομες διαδρομές, ποδηλατοδρόμοι, δίκτυο MMM, πυκνός σχετικά ιστός αλλά με επαρκείς δημόσιους χώρους και άμεση σύνδεση με το ιστορικό κέντρο. Όσον αφορά τα κτήρια, τα περισσότερα απ' αυτά θα δημιουργηθούν, μέσω αρχιτεκτονικού διαγωνισμού, από διάσημους αρχιτέκτονες (star architects). Έτσι διασφαλίζεται η ποιότητα του αποτελέσματος αλλά και η ομοιομορφία του μιας και το κράτος θα έχει πρωταγωνιστικό ρόλο στην λήψη αποφάσεων. Το τοπίο θα προκύψει από την ανάμιξη λίγων διατηρητέων κτηρίων περασμένων αιώνων και σύγχρονων πρωτοποριακών κατασκευών, συνδέοντας όλα αυτά με το υδάτινο στοιχείο που θα δίνει στην περιοχή μεγάλο ανταγωνιστικό πλεονέκτημα. Το πρόγραμμα προβλέπεται να αποτελέσει ένα από τα πιο πετυχημένα παραδείγματα ανάπτυξης παροχής υπηρεσιών λόγω του ολοκληρωμένου προγραμματισμού του και των μεγάλων συγκριτικών πλεονεκτημάτων που θα αναπτυχθούν στα πλαίσια αυτού. Με αυτή την ανάπτυξη το Αμβούργο φιλοδοξεί να αυξήσει την ανταγωνιστικότητά του, καθώς και να (ξανά)εδραιωθεί στο διεθνή χάρτη.

¹³ www.hafencity.com/en/overview/hafencity-the-genesis-of-an-idea.html, 20 Μαρτίου 2012

[Εικ.5 Δημόσιος χώρος στο
Hafen City]

Στις κριτικές που δέχεται το Hafen City κυριαρχεί η προβληματική του αν τελικά η περιοχή θα καταφέρει να αποτελέσει συνέχεια της πόλης και κατά πόσο θα αποκτήσει ζωή.¹⁴ Επίσης πολλοί είναι αυτοί που πιστεύουν ότι η υψηλής ποιότητας αρχιτεκτονική θα οδηγήσει σε αύξηση των τιμών γης κι επομένως γκετοποίηση της περιοχής, σε αποτελέσματα δηλαδή αντίθετα από όσα προβλέπονται. Σήμερα η περιοχή αποτελεί ένα μεγάλο εργοτάξιο.¹⁵ Η ολοκλήρωση της ανάπλασης που τοποθετείται περίπου στο 2025 θα αποκαλύψει τα αποτελέσματα.

¹⁴ Schaer C., "The challenge of making HafenCity neighborly", *Spiegel International*, June 8, 2010

¹⁵ Η μέχρι σήμερα κατάσταση εργοταξίου είναι για κάποιους πολύ προβληματική τόσο ως προς τους κατοίκους όσο και προς τους επισκέπτες, ενώ για άλλους θεωρείται αξιοθέατο. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για «construction site tourism» πράγμα που ήδη δείχνει την μεγάλη απήχηση που έχει η ανάπλαση στον ευρωπαϊκό χώρο.

Με τον όρο πολιτιστικά clusters εννοούμε την ανάμειξη πολιτιστικών λειτουργιών και δράσεων στο χώρο ενός συγκροτήματος ή μιας εκτεταμένης αστικής περιοχής, ενώ πολλές φορές συνδυάζονται με υποδομές αναψυχής και διασκέδασης. Το φαινόμενο ξεκίνησε να εμφανίζεται μέσω της διαδικασίας ανάπλασης πρώην υποβαθμισμένων περιοχών και συνδέεται με την προσπάθεια των πόλεων να γίνουν ανταγωνιστικές και να προωθήσουν μια ελκυστική εικόνα, μέσα από την διοργάνωση συγκεκριμένων εκδηλώσεων ή mega-events.¹⁶

2.1.2 Πολιτιστικά επίκεντρα

¹⁶ Γοσποδίνη Α., "Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης", σε Γοσποδίνη Α. και Μπεριάτος Η. (επιμ.), *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα 2006, σελ. 26-50

Θα λέγαμε ότι, μέσα στο κλίμα του μεταμοντερνισμού, οι πόλεις είδαν στον πολιτισμό μια ευκαιρία για κερδοφορία μέσω της αύξησης επισκεπτών. Η ίδια η πόλη γίνεται ένα προϊόν. Σήμερα ο επισκέπτης, ο πλάνητας, μπορεί να περιηγείται στους χώρους της πόλης αναζητώντας το θέαμα. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες από τη δεκαετία του '80 και μετά, θεωρούνται ο κύριος μοχλός μεγέθυνσης της αστικής οικονομίας. Γι' αυτό άλλωστε οι σύγχρονες παρεμβάσεις στον αστικό ιστό είτε με την ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς είτε μέσω του καινοτόμου σχεδιασμού στοχεύουν στη δημιουργία μιας νέας εικόνας της πόλης, ενός image θελκτικού σε επισκέπτες και τουρίστες.

[Εικ.6 Πολιτιστικό επίκεντρο στην περιοχή του Κεραμεικού στην Αθήνα]

BERLIN

IBA

Υλοποίηση: 1979-1987

Περιοχή: Δυτικό Βερολίνο, Tegel, Prager Platz

Φορείς: International Bauausstellung

Αρχιτέκτονες: Peter Eisenman, Rem Koolhaas/OMA, Vittorio Gregotti, Herman Hertzberger, Hans Hollein, Arata Isozaki, Rob Krier, Aldo Rossi, James Stirling

Η Διεθνής Οικιστική Έκθεση (IBA) που πραγματοποιήθηκε στο Βερολίνο το 1987 αποτελεί ένα από τα πρώτα παραδείγματα μεγάλης αστικής ανάπλασης. Το παράδειγμα αυτό δεν εντάσσεται πλήρως στα πολιτιστικά επίκεντρα, αφού στην ουσία πρόκειται για συγκρότημα κατοικιών. Εν τούτοις κρίναμε ότι έπρεπε να παρουσιαστεί λόγω της ιστορικής του σημασίας. Εξάλλου, θα μπορούσαμε να πούμε ότι σήμερα η περιοχή αποτελεί ένα «μουσείο» αρχιτεκτονικής κληρονομιάς το οποίο προσελκύει τουρίστες.

Ο τόπος επέμβασης δεν είναι ένας ειδικά διατιθέμενος ελεύθερος χώρος αλλά η ίδια η πόλη.¹⁷ Πρόκειται για επιδιορθώσεις κτηρίων μέσα στο Βερολίνο τα οποία καταστράφηκαν μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αλλά και για προσθήκες νέων όγκων. Για την υλοποίηση της έκθεσης, ο αρμόδιος φορέας, κάλεσε τους σημαντικότερους αρχιτέκτονες της εποχής να σχεδιάσουν ώστε να δώσουν στην πόλη νέα ανανεωμένη εικόνα.

Ίσως για πρώτη φορά να γίνεται αναφορά στην αρχιτεκτονική για την πόλη, δηλαδή την πραγματική πολεοδομία, όπου κυριαρχεί η κάτοψη και η καθ' ύψος ανάπτυξη της πόλης. Γι' αυτό και πρωταρχικό εργαλείο των επεμβάσεων αποτέλεσε η αποσαφήνιση και η επαναδημιουργία της κάτοψης της πόλης στο βαθμό που ήταν εφικτό αλλά και η υλοποίηση της ιδέας καθ' ύψος ώστε να γίνεται ολοκληρωτικά κατανοητή. Αν και τα κτήρια σχεδιάστηκαν από διαφορετικούς αρχιτέκτονες, εντούτοις από όλους δόθηκε σημασία στην συμπλήρωση του οικοδομικού τετραγώνου, στην καλύτερευση της αστικής εικόνας, στην τεχνική του collage, στις θεάσεις, στην αντιπαράθεση κενού-πλήρους.

Όπως η μεταμοντέρνα σκέψη της πολεοδομίας η οποία άφησε πίσω τα χαρακτηριστικά της πολεοδομίας του

¹⁷ Κουκίης Γ., *IBA Κτήριο και αστικός χώρος*, Αθήνα 2000, σελ. 11-24

40 μοντέρνου κινήματος και προχώρησε με σύνθημα την «προσεκτική ανάπλαση» και την «κριτική ανοικοδόμηση», έτσι και η ανάπλαση της IBA αποσκοπούσε στην ανακαίνιση των παλιών κτηρίων και την αρμονική ένταξη των καινούργιων στην πόλη. Η διατήρηση της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί χαρακτηριστικό της εποχής και αποτρέπει ριζικές αλλαγές στο τοπίο όπως θα γινόταν σε μια άλλη εποχή. Τα κτήρια που δεν καταστράφηκαν ολοσχερώς από τον πόλεμο αποκαταστάθηκαν και δίπλα σ' αυτά, τα μεγάλα ονόματα της αρχιτεκτονικής τοποθέτησαν τα δικά τους κτήρια, συμπληρώνοντας τον κατεστραμμένο ιστό της πόλης.

Μέσα στο πνεύμα του μεταμοντέρνου «περιηγητή» των χώρων της πόλης και παράλληλα με την τουριστική αύξηση παγκοσμίως, η αρχιτεκτονική κληρονομιά και ο καινοτόμος σχεδιασμός, αποτελούσαν την συνταγή της επιτυχίας στην επένδυση της IBA. Η έκθεση αποτέλεσε πετυχημένη πρακτική ως προς τον βασικό στόχο επανάκτησης του πυρήνα της πόλης σαν χώρο κατοίκησης. Επαναδημιούργησε την πόλη σαν κέλυφος αλλά δεν κατάφερε να δώσει σ' αυτήν κοινωνική ζωή. Ταυτόχρονα μ' αυτό ανατέλλει και το φαινόμενο του gentrification αφού οι τιμές εκτοξεύθηκαν στα ύψη και τα χαμηλά στρώματα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις περιοχές παρέμβασης.¹⁸

Η Διεθνής Οικιστική Έκθεση του Βερολίνου αποτελεί ένα πρώιμο παράδειγμα πρακτικών πόλεων για μια θέση στον χάρτη ανταγωνιστικότητας. Στη συνέχεια το Βερολίνο με την ανάπλαση στην Potsdamer Platz, όπως προαναφέρθηκε, προσπάθησε να διασφαλίσει την θέση του ξεπερνώντας πια ήπιες παρεμβάσεις κτηρίων κατοικίας και προσπαθώντας να προωθηθεί σαν επιχειρησιακό κέντρο.

¹⁸ Hudson J., "Berlin's 1987 IBA", *Blueprint magazine*, 13 October 2009

[Εικ.7 Κτήρια κατοικίας IBA από τους Hans Kollhoff & Arthur Ovaska]

BILBAO GUGGENHEIM

Υλοποίηση: 1991-1997

Περιοχή: παλιό λιμάνι Abandoibarra

Έκταση: 2 100 στρέμματα

Φορείς: Bilbao Ria

Αρχιτέκτονες: Frank Gehry, Santiago Calatrava, Federico Soriano, Dolores Palacios, Arata Isozaki

Συζητάμε για μια πόλη που χρησιμοποιώντας την βιομηχανία του πολιτισμού καταφέρνει να γίνει φαινόμενο, να ξεχωρίσει αλλά και να εδραιωθεί στο διεθνές προσκήνιο. Ο στόχος ήταν από την αρχή ξεκάθαρος: να γίνει το Bilbao παγκόσμια πόλη μέχρι το 2010.¹⁹ Έτσι ιδρύεται το 1991 ο οργανισμός Bilbao Ria που αναλαμβάνει την υλοποίηση αυτού του στόχου. Μια πόλη των 400.000 κατοίκων να προσπαθεί να ανταγωνιστεί τις μεγαλουπόλεις του ευρωπαϊκού χώρου θα χαρακτηριζόταν από πολλούς υπερβολικά φιλόδοξο σχέδιο. Μπορεί ο στόχος να μην υλοποιήθηκε πλήρως, αλλά το Bilbao απέδειξε ότι κάθε πόλη είναι πιθανός χώρος εγκατάστασης κεφαλαίου και ότι η καινοτόμα αρχιτεκτονική μπορεί να αποτελέσει το μέσο για την υλοποίηση. Το παράδειγμα του Bilbao μιμήθηκαν και μιμούνται ακόμα πολλές μικρές ευρωπαϊκές πόλεις.

Η ανάπλαση έγινε στον χώρο του παλιού λιμανιού (περιοχή Abandoibarra) και είχε σαν στόχο να κρατηθεί ο χαρακτήρας της βιομηχανικής πόλης και να ενταχθούν μεγάλα αρχιτεκτονικά έργα πολιτιστικού χαρακτήρα. Τα σχέδια ανάπλασης επικεντρώθηκαν στην αισθητική και το design, στον συμβολισμό και την πολιτισμική σημασία του χώρου και όχι σε οικονομικούς παράγοντες. Το marketing που ακολουθήθηκε στόχευε στην ανάδειξη εγκαταστάσεων τέχνης και συμβολικών κτηρίων.

Το μουσείο Guggenheim του Frank Gehry είναι το πιο εμβληματικό κτήριο της πόλης και αυτό που την ανέδειξε στον παγκόσμιο χάρτη. Η πρωτοτυπία του κτηρίου έκανε αμέσως εντύπωση και προσέλκυσε τουρίστες και επισκέπτες από όλο τον κόσμο. Στην ίδια περιοχή κτίζεται το Euskalduna Palace των Federico Soriano και Dolores Palacios, η πεζογέφυρα Zubizuri του Santiago Calatrava και

¹⁹ Giovannini J., "The Bilbao Effect", *Red Herring*, February 12, 2001, www.acturban.org/biennial/doc_net_cities/the_bilbao_effect.htm

44 ο πεζόδρομος του Isozaki. Ταυτόχρονα δημιουργούνται πολυτελή διαμερίσματα, ξενοδοχεία, mall και γραφεία ώστε να υποστηρίξουν τον τουρισμό και το νέο πρόσωπο της περιοχής. Εκσυγχρονίζονται τα δίκτυα συγκοινωνιών της πόλης και προγραμματίζονται παρεμβάσεις πιο ήπιας μορφής με σκοπό την αναβάθμιση ολόκληρης της πόλης.

Στην περίπτωση του Bilbao η μίξη καινοτόμου σχεδιασμού και αρχιτεκτονικής κληρονομιάς κατάφερε να ανανεώσει το αστικό τοπίο και να αναδείξει την πόλη. Όμως πέρα από την ανάκαμψη της τοπικής οικονομίας, υπήρξαν σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις. Οι τιμές γης στην περιοχή αυξήθηκαν κατά πολύ με αποτέλεσμα να εμφανιστεί το φαινόμενο του gentrification και τα χαμηλά στρώματα που δουλεύουν στο κέντρο να μην μπορούν να ζήσουν σ' αυτό. Αυτό που ενδιέφερε περισσότερο σε αυτή την περίπτωση ήταν η ενίσχυση της ταυτότητας της πόλης με απώτερο σκοπό την προσέλκυση τουρισμού - επομένως κεφαλαίου στην αγορά - και όχι ο κάτοικος της πόλης.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι η πόλη του Bilbao δεν εφησυχάζει όσον αφορά την ανταγωνιστικότητά της, αφού η χερσόνησος Zorrozaure είναι η επόμενη περιοχή που θα τύχει ανάπλασης. Σε μια πρώην βιομηχανική περιοχή 60 εκταρίων, το masterplan που εκπόνησε η Zaha Hadid ορίζει πως θα στεγαστούν κυρίως κατοικίες αλλά και γραφεία και άλλες εμπορικές χρήσεις.²⁰

²⁰ www.zaha-hadid.com/masterplans/zorrozaurre-masterplan, 20 Μαΐου 2012

[Εικ.8 Το μουσείο Guggenheim του Frank Gehry στο Bilbao]

VALENCIA CITY OF ARTS AND SCIENCES

Υλοποίηση: 1996-2005

Περιοχή: Εκβολές του πρώην ποταμού Turia

Έκταση: 350 στρέμματα

Φορείς: Generalitat Valenciana

Αρχιτέκτονες: Santiago Calatrava, Felix Candela

Στον αγώνα για τον ανταγωνισμό των πόλεων ρίχθηκε ακόμα μια μεσογειακή πόλη. Η Βαλένθια, με την Πόλη των Τεχνών και των Επιστημών κατάφερε να εκτινάξει τον τουρισμό της στα ύψη. Το μεγαλεπήβολο έργο χτίστηκε κατά μήκος της αποξηραμένης κοίτης του πρώην ποταμού Turia, ο οποίος μετά τις μεγάλες πλημμύρες του 1957 εκτράπηκε από την πόλη αφήνοντας ένα μεγάλο γραμμικό ελεύθερο χώρο μήκους 7χλμ. Αρχικά ο χώρος αυτός μετατράπηκε σε γραμμικό πάρκο (1980) αλλά το 1996 ξεκίνησε η κατασκευή του έργου που άλλαξε ριζικά την ταυτότητα της πόλης. Πρόκειται για ένα σύμπλεγμα σημαντικών κτηρίων όπως το Μουσείο Επιστημών, το Ωκεανογραφικό Μουσείο, το Παλάτι των Τεχνών, το Πλανητάριο κ.ά.²¹ Ο καινοτόμος σχεδιασμός των S. Calatrava και F. Candela δίνει στον επισκέπτη μια πρωτόγνωρη εμπειρία αρχιτεκτονικού χώρου που από μόνη της αρκεί για να προσελκύσει τουρισμό. Σε συνδυασμό με τις πλούσιες δραστηριότητες αποτελεί για τον σύγχρονο επισκέπτη τον ιδανικό συνδυασμό. Δεν είναι τυχαίο που σήμερα αποτελεί τον δημοφιλέστερο τουριστικό προορισμό όχι μόνο της πόλης αλλά ξεπερνά ακόμα και την ιστορική Sagrada Família της Βαρκελώνης με επισκέψεις που αγγίζουν σχεδόν τα 4 εκατομμύρια το χρόνο.²²

Φυσικά τίποτε από αυτά δεν έγινε τυχαία. Όλο το έργο ήταν μέρος του στρατηγικού σχεδιασμού για την πόλη που ενεργοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90. Σύμφωνα με τους στόχους, η Βαλένθια θα ξεκινούσε ένα πρόγραμμα ανάπτυξης προσανατολισμένης προς τις φιλοδοξίες των

²¹ www.arcspac.com/architects/calatrava/camino_moreras, 18 Μαΐου 2012

²² *Tourism Statistics 2011*, www.turisvalencia-guias.info/estadisticas/print.pdf, 15 Μαΐου 2012

οικονομικών, κοινωνικών και θεσμικών φορέων της χώρας.²³ Αυτό το μεγαλεπήβολο σχέδιο ανάπτυξης αποσκοπούσε στο να καθιερωθεί η πόλη ως μια από τις σημαντικότερες της Μεσογείου. Ανάμεσα σε άλλα ήθελαν την Βαλένθια να αποτελεί την πόλη της πληροφορίας και της γνώσης καθώς και πόλη της εκπαίδευσης και της κουλτούρας. Η κατασκευή της πόλης των τεχνών και των επιστημών αποσκοπούσε στην υλοποίηση αυτών των στόχων.

Παρόλ' αυτά η ανάπλαση αυτή αποτελούσε μια πρώτη προσπάθεια για αναβάθμιση της πόλης στο διεθνές τοπίο. Λίγα χρόνια μετά, και με αφορμή το America's Cup, το διασημότερο γεγονός ρεγκάτας στην ιστιοπλοΐα και με το παλαιότερο τρόπαιο στον διεθνή αθλητισμό, η πόλη της Βαλένθια βρίσκει την ευκαιρία να βρεθεί και πάλι στο προσκήνιο. Παρόλο που για την διοργάνωση αυτή καθ' αυτή το μόνο που έγινε από πλευράς υποδομών ήταν η διαμόρφωση μιας μαρίνας και ενός κτηρίου, εντούτοις οι διοργανωτές ήξεραν ότι η φιλοξενία του αγώνα θα μπορούσε να εξασφαλίσει πολύ περισσότερα για την πόλη. Παράλληλα με την προσπάθεια προβολής της πόλης ως μιας σύγχρονης πόλης, το γεγονός του αγώνα συνέπιπτε και με το γενικότερο πλαίσιο στρατηγικής της Βαλένθια που θέλει μια προηγμένη κοινωνικά πόλη με οικονομία ωθούμενη από την γνώση (knowledge driven economy).²⁴ Το γεγονός του America's Cup αποτελούσε ένα ενδιαμέσο στάδιο του στρατηγικού σχεδιασμού της πόλης (2004-2015) όπου οι επενδύσεις στην πόλη λόγω του γεγονότος θα έδιναν ώθηση για την επίτευξη του γενικότερου στόχου. Ο κίνδυνος να οργανωθεί μια πόλη για μια εκδήλωση, αντί μια εκδήλωση για μια πόλη αποφεύχθηκε. Στα πλαίσια επίτευξης του ίδιου

²³ *The Valencia Strategy and Development Centre*, www.ceyd.org/biblioteca_en/publicaciones/documentos_trabajo/documentos/Documento_1.pdf, 15 Μαΐου 2012

²⁴ www.ceyd.org/acercade/estrategia/default_en.htm, 18 Μαΐου 2012

στόχου που θέλει την Βαλένθια να αποτελεί ηγετική πόλη στην Μεσόγειο, εντάσσονται και οι προσπάθειες αναβάθμισης του λιμανιού της ως το σημαντικότερο της Μεσογείου.

Το παράδειγμα της Βαλένθια με την Πόλη των Τεχνών και των Επιστημών αποτελεί ένα επιτυχημένο παράδειγμα ως προς τους στόχους που τέθηκαν. Το σημαντικό όμως είναι ότι και αυτό αλλά στην συνέχεια και το γεγονός του America's Cup ήταν ενταγμένα στον γενικότερο στρατηγικό σχεδιασμό της πόλης.

[Εικ.9 Κτήριο του Calatrava στην πόλη των τεχνών και των επιστημών στη Βαλένθια]

GENOVA OLD HARBOUR

Υλοποίηση: 1985-1992

Περιοχή: Κέντρο πόλης, παλιό λιμάνι

Έκταση: 940 στρέμματα

Φορείς: Comune di Genova

Αρχιτέκτονες: Renzo Piano

Η περίπτωση του λιμανιού της Γένοβας είναι άλλο ένα παράδειγμα όπου μια πόλη προσπαθεί να μεταπηδήσει από το βιομηχανικό παρελθόν της στις σύγχρονες υπηρεσίες. Συγκεκριμένα, το 1992 με αφορμή μια εορταστική εκδήλωση για την πόλη, καλείται ο Renzo Piano για να αναλάβει την ανάπλαση του λιμανιού, η οποία θα ήθελαν να έχει τον αντίκτυπο του Centre Pompidou στο Παρίσι έτσι ώστε να ξαναβάλει την Γένοβα στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη. Για την πόλη θα αποτελούσε μια προσπάθεια για να γίνει η μετάβαση από την βαριά βιομηχανία στις προηγμένες τεχνολογίες και τις λιγότερο ρυπογόνες παραγωγές, καθώς και μια απόπειρα επανάκτησης της σχέσης της πόλης με την θάλασσα που της στερήσαν οι προηγούμενες βαριές εγκαταστάσεις του λιμανιού. Αυτή η στρατηγική των πόλεων αποτελούσε συνηθισμένο προσανατολισμό στις πόλεις-λιμάνια των προηγούμενων δεκαετιών. Στην Γένοβα το «πυροτέχνημα» του Renzo Piano αποτελούσε την έναρξη της διαδικασίας αποβιομηχανοποίησης της πόλης. Ο αρχιτέκτονας ανάμεσα σε άλλα ανακαίνισε τις παλιές υφασματοποθήκες και σχεδίασε ένα ενυδρείο, αίθουσες αναψυχής, γραφεία κ.ά. Χαρακτηριστικό του αρχιτεκτονικού λεξιλογίου αποτελούν οι τεράστιοι μεταλλικοί βραχίονες που «ξεπηδούν» από τη θάλασσα και χρησιμοποιούνται για να αναρτηθούν από τα άκρα τους επιφάνειες στέγασης διαφόρων εγκαταστάσεων. Μία από αυτές, το Bigo, φιλοδοξούσε να αποτελέσει τοπόσημο για την πόλη.²⁵

Ωστόσο, η λάμψη δεν κράτησε όσο θα περίμεναν και λίγα χρόνια μετά γίνεται μια δεύτερη απόπειρα για να ξαναμπεί η Γένοβα στο παιχνίδι του ανταγωνισμού των πόλεων. Αυτή την φορά επικαλείται τον καινοτόμο σχεδιασμό και έτσι αποστεινώνονται σε μεγάλα αρχιτεκτονικά γραφεία για το νέο εγχείρημα.

²⁵ Καρύδης Δ.Ν., *Τα επτά βιβλία της Πολεοδομίας*, Αθήνα 2008, σελ. 418-424

52 Ο αρχιτεκτονικός διαγωνισμός που πραγματοποιήθηκε είχε ως αντικείμενο τη δημιουργία ενός μεγάλου πολιτιστικού – ψυχαγωγικού κέντρου στη γειτονική αποβάθρα Parodi. Παρόλ’ αυτά μέχρι σήμερα δεν πραγματοποιήθηκε η βραβευμένη πρόταση των UN Studio.

Τέλος ας σημειωθεί, ότι λίγα χρόνια αργότερα ο Renzo Piano παρουσίασε ένα ακόμα εξαιρετικά φιλόδοξο project ανάπλασης του θαλάσσιου μετώπου της πόλης, με την ευκαιρία της ανάληψης της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης 2004. Η πρόταση αφορά το νέο λιμάνι της πόλης όπου γίνεται μια προσπάθεια επέκτασής του παράλληλα όμως με μια δυναμική επιστροφή των ακτών στην πόλη. Στο μεγαλεπήβολο αυτό σχέδιο το αεροδρόμιο της πόλης μεταφέρεται σε ένα τεχνητό νησί, έχοντας ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση χώρων για λιμενικές εγκαταστάσεις καθώς και τη δημιουργία μιας ζώνης πρασίνου κατά μήκος της ακτής.²⁶

²⁶ www.rpbw.com, 30 Μαΐου 2012

[**Εικ.10** Το Bigo κατασκευή του Renzo Ρίανο για το λιμάνι της Γένοβας]

ανεβούν στην ιεραρχία του αστικού ανταγωνισμού είναι τα λεγόμενα mega-events. Τα mega-events, όπως τα συναντούμε στη διεθνή βιβλιογραφία είναι διοργανώσεις που απευθύνονται σε παγκόσμιο κοινό, πραγματοποιούνται περιοδικά σε διαφορετική πόλη και αναλαμβάνονται μέσω μιας διαδικασίας υποβολής υποψηφιοτήτων.²⁷ Σημαντικότερο παράδειγμα είναι οι Ολυμπιακοί Αγώνες, αλλά και άλλες διοργανώσεις όπως οι διεθνείς Έκρο, οι Biennale αρχιτεκτονικής και τέχνης και το America's Cup Tournament. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι κύκλοι των Ολυμπιακών Αγώνων αναγνωρίζονται από πάνω από 90% του παγκόσμιου πληθυσμού, που είναι μεγαλύτερο ακόμα και από το ποσοστό που αναγνωρίζει τα λογότυπα των megabrand Shell και McDonald's.²⁸

Είναι σημαντικό να δούμε πώς οι πόλεις χρησιμοποιούν την διοργάνωση mega-event ως μέσο αστικής ανάπτυξης, στο γενικότερο εννοιολογικό πλαίσιο του μεταφορντισμού. Τα mega-events έχουν πολύ μεγάλη συμβολή στην μετάβαση από τη βιομηχανική στη μεταβιομηχανική κοινωνία και από το μοντερνισμό στο μεταμοντερνισμό. Αυτό γίνεται καλύτερα αντιληπτό όταν αναλογιστούμε τη σημασία που έχει το θέαμα στην μεταμοντέρνα πόλη.

²⁷ Kennedy J., Varrel A., "Mega-events and Megaprojects", *Change2Sustain Policy Brief No.3*, June 2011

²⁸ Andronovich G., Burbank M., Heying C., "Olympic Cities: Lessons learned from Mega-Event Politics", *Journal of Urban Affairs*, Vol.23(2), 2011, pg. 113-131

Οι Essex και Chalkley αναφέρουν συγκεκριμένα με τον όρο «αστικό θέαμα» μια στρατηγική αστικής ανάπτυξης που στηρίζεται στο γεγονός ότι το θέαμα είναι ένα από τα κύρια προϊόντα της μεταμοντέρνας κοινωνίας και ένα καθοριστικό μέσο με το οποίο οι πόλεις εκφράζουν την προσωπικότητά τους, ενδυναμώνουν το κύρος τους και διαφημίζουν τη θέση τους στην παγκόσμια σκηνή.²⁹

Στα πλαίσια λοιπόν του οικονομικού ανταγωνισμού των πόλεων, η ανάπτυξη των mega-events και ειδικά των Ολυμπιακών Αγώνων ως διεθνή θεάματα, προσφέρει στις διοργανώτριες πόλεις αυξημένες ευκαιρίες για προσέλκυση τόσο κεφαλαίου όσο και επισκεπτών. Πρόκειται βέβαια για μια στρατηγική υψηλού ρίσκου, που όμως επιτρέπει στις πόλεις να την αξιοποιήσουν ως κινητήριο δύναμη για την υλοποίηση έργων με ζητούμενο συνεχές και μόνιμο θετικό αποτέλεσμα. Τα έξοδα και οι κίνδυνοι που ελλοχεύουν είναι πάρα πολλοί, γι' αυτό άλλωστε η ανάληψη των mega-events δικαιολογείται από τις πόλεις μόνο ως καταλύτης σε ευρύτερα προγράμματα αστικής ανάπτυξης και βελτίωσης του αστικού περιβάλλοντος.

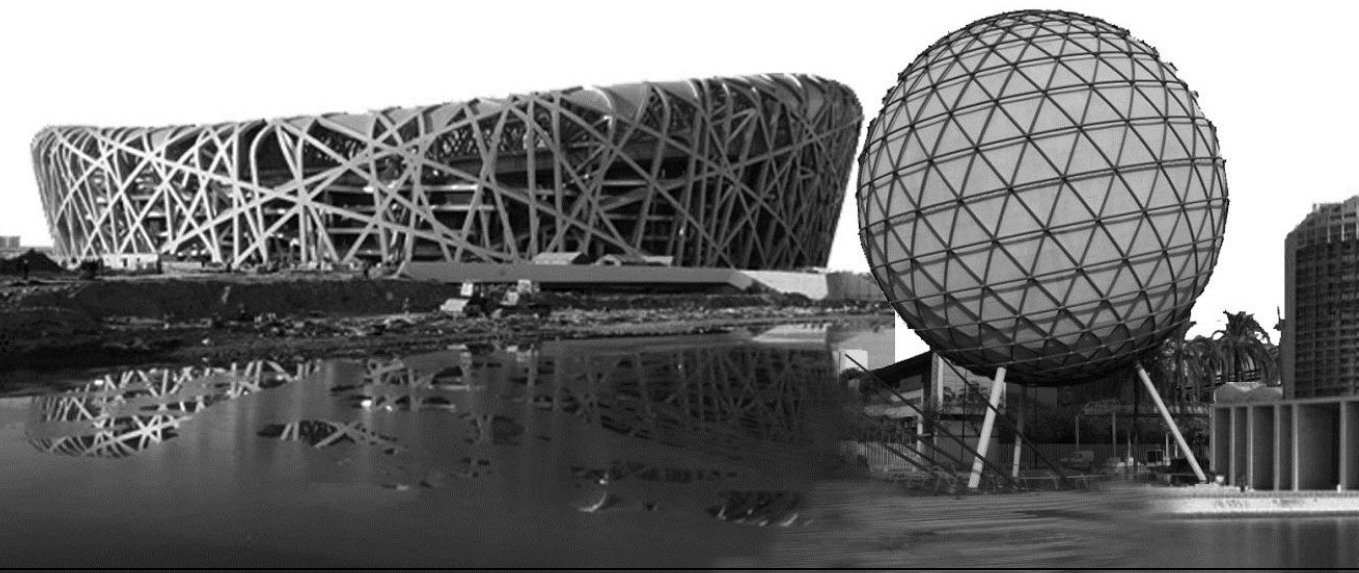

²⁹ Essex, S., Chalkley, B., "Olympic Games: catalyst of urban change", *Leisure Studies*, Vol. 17(3), 1996, pp. 187-206

[Εικ.11 Το πυροτέχνημα των mega-events και ο θεατής - flaneur της μεταμοντέρνας πόλης]

56 Ως εκ τούτου, η αξία της ανάληψης ενός mega-event έγκειται στην ικανότητά του να επιταχύνει χρονοβόρες διαδικασίες αναδιάρθρωσης και να επιφέρει αποφασιστικές διαρθρώσεις σε παλιές στρατηγικές. Με άλλα λόγια, θα λέγαμε ότι τα mega-events, λειτουργούν ως κινητήριος και όχι ως γενεσιουργός δύναμη στην διαδικασία των αστικών αναπλάσεων.

Τα κέρδη που μπορεί να αποκομίσει η διοργανώτρια πόλη είναι πολλά, με κυριότερο την εδραίωση της πόλης στον παγκόσμιο τουριστικό χάρτη. Επίσης, οι πόλεις που αναλαμβάνουν την διοργάνωση mega-events στοχεύουν στην προσέλκυση κεφαλαίου και επενδύσεων που οδηγούν στην ανάπτυξη, με σημαντικό όφελος τη διάνοιξη νέων θέσεων εργασίας. Φυσικά, έχουν γνώση πως στο τέλος της ημέρας η πόλη θα κερδίσει όχι μόνο την αναβάθμιση συγκεκριμένων περιοχών, αλλά και νέες υποδομές και συγκοινωνιακά δίκτυα, άκρως απαραίτητοι συντελεστές για τη καλύτερη ποιότητα ζωής τόσο για τους υφιστάμενους και νέους κάτοικους όσο και για την προσέλκυση επισκεπτών.

Το κείμενο ερώτημα είναι κατά πόσο αυτή η ανάπτυξη θα έχει διάρκεια στο χρόνο αλλά και αν θα είναι προς όφελος των κατοίκων της πόλης και όχι μόνο των επισκεπτών. Ο Harvey ισχυρίζεται πως οι πόλεις παρασύρονται από την παγκόσμια φήμη και το κύρος που προσδίδουν τα mega-events, δίνοντας μια εντύπωση ομοφωνίας. Στην πραγματικότητα, τα ουσιαστικά οφέλη που απολαμβάνει ο πολίτης μιας διοργανώτριας πόλης, πέραν των συγκοινωνιακών δικτύων, είναι αμελητέα και σε ορισμένες περιπτώσεις μιλούμε για περαιτέρω έξοδα και νέες εσω-αστικές ανισότητες, με αποτέλεσμα τα προβλήματα της πόλης να οξύνονται αντί να αμβλύνονται.³⁰

Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει τη σημασία που έχει η διοργάνωση ενός mega-event για μια διοργανώτρια πόλη, ούτε το μέγεθος των αλλαγών που επιφέρει στον αστικό ιστό. Αυτό που έχει σημασία να αντιληφθούν και οι ίδιες οι πόλεις όμως, είναι ότι πρόκειται για μια απόφαση που κρύβει πολλά ρίσκα, και επομένως πρέπει να λαμβάνεται μόνο κατόπιν προσεκτικού σχεδιασμού συνυφασμένου με το μακροχρόνιο και όχι το εφήμερο όφελος της πόλης.

³⁰ Harvey D., *The Urban Experience*, Oxford 1989, pg. 17-90

BARCELONA OLYMPIC GAMES

Υλοποίηση: 1986-1992 / 1992-2004

Περιοχή: Poble Nou, Montjuic, Vall d' Hebron 1986-1992 /Ανατολικό άκρο λεωφόρου Diagonal 1992-2004

Εκτάση: 5 000 στρέμματα (Ολυμπιακές εγκαταστάσεις)/300 στρέμματα (Forum 2004)

Φορείς: HOLSA (Barcelona Holding Olympic S.A.) 1986-1992 /Universal Forum of Cultures 1992-2004

Αρχιτέκτονες: Santiago Calatrava Skidmore Owings & Merrill, Norman Foster, Arata Isozaki, Frank Gehry 1986-1992 /Richard Meier, Jean Nouvel, Dominique Perrault, Robert Stern, Herzog & de Meuron, Toyo Ito 1992-2004

Ένα από τα πιο διάσημα ίσως παραδείγματα αστικής ανάπλασης με στόχο την βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μιας πόλης είναι αυτό της Βαρκελώνης, με την ευκαιρία της Ολυμπιάδας του 1992. Στην περίπτωση όμως της ισπανικής πόλης, δεν υπάρχει το ολυμπιακό σχέδιο της Βαρκελώνης, αυτό που υπάρχει είναι το σχέδιο για την πόλη της Βαρκελώνης.³¹ Ήδη από το 1982 ο δήμαρχος της πόλης Pasqual Maragall θέτει ως άξονα της πολιτικής του την πολεοδομία, με την δέσμευση ελεύθερων χώρων που θα χρησιμοποιηθούν ως απόθεμα γης και την επανάχρηση εγκαταλελειμμένων βιομηχανιών. Όταν το 1986 η Βαρκελώνη κερδίζει την ανάθεση της Ολυμπιάδας, θα ξεκινήσει μια πυρετώδης περίοδος μεταμόρφωσης της πόλης με στρατηγικό στόχο την εδραίωσή της στον τουριστικό χάρτη παράλληλα με την βελτίωση της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος.

Για να το πετύχει, θα επιλέξει να αναπλάσει μια από τις φτωχότερες συνοικίες. Το μεγαλύτερο μέρος των παρεμβάσεων συγκεντρώνεται σε μια ιδιαίτερα υποβαθμισμένη, πρώην βιομηχανική περιοχή, η οποία όμως είχε τις προδιαγραφές να αποτελέσει κέντρο ανάπτυξης, η δυναμική του οποίου θα παρασύρει και την υπόλοιπη πόλη. Το ολυμπιακό χωριό στο Parc de Mar τοποθετείται δίπλα στην θάλασσα σαν πυρήνας των ολυμπιακών εγκαταστάσεων, και έτσι γίνεται το πρώτο βήμα για την ανάκτηση της σχέσης της πόλης με το θαλάσσιο μέτωπο. Στόχος είναι η ένταξη κατοικιών καθώς και άλλων χρήσεων για τους αθλητές καταρχήν, αλλά με σκοπό να δοθούν στην πόλη αργότερα. Για πρώτη φορά η Βαρκελώνη τοποθετεί μια γειτονιά πάνω στην θάλασσα και ανακτά την σχέση της

³¹ Acebillo J., Ομιλία στο συνέδριο *Οι επιπτώσεις από την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων σε Πεκίνο, Αθήνα, Σύδνεϋ, Βαρκελώνη – Αξιοποίηση ολυμπιακών εγκαταστάσεων και έργων*, ΤΕΕ, 7-8 Μαΐου 2009, Αθήνα

60 με αυτή. Στις χρήσεις εντάσσεται μια μαρίνα, ξενοδοχεία, γραφεία, νοσοκομείο και υπηρεσίες.

Παράλληλα διαμορφώνονται δύο ακόμα πόλοι με άμεση πρόσβαση στο Ολυμπιακό χωριό όπου εγκαθίστανται οι αθλητικές εγκαταστάσεις (Montjuic και Vall d' Hebron). Με την υπογραφή διάφορων star architects (F. Gehry, Ar. Isozaki κτλ.) και την βοήθεια του καινοτόμου σχεδιασμού η μεταολυμπιακή Βαρκελώνη δεν θυμίζει σε τίποτα τις απομονωμένες βιομηχανικές εκτάσεις του παρελθόντος.

Η Βαρκελώνη στην προετοιμασία της για τους Ολυμπιακούς Αγώνες έδωσε έμφαση σε τέσσερις βασικούς άξονες:

- Κατασκευή περιφερειακών δρόμων για διευκόλυνση των μετακινήσεων
- Άνοιγμα της πόλης προς την θάλασσα και κατασκευή του ολυμπιακού χωριού στο Poble Nou
- Δημιουργία νέων κέντρων στην πόλη
- Δημιουργία ολυμπιακών ζωνών του Montjuic, Diagonal και Vall d' Hebron

Αξίζει να σημειωθεί ότι η μεγάλη σημασία που δόθηκε στο μετασχηματισμό της πόλης κατά τη διάρκεια των έργων για τους Ολυμπιακούς Αγώνες φαίνεται από το γεγονός ότι μόνο το 9,1% του προϋπολογισμού ξοδεύτηκε σε αθλητικές εγκαταστάσεις ενώ τα υπόλοιπα χρησιμοποιήθηκαν για την ανάπτυξη της πόλης.³² Είκοσι χρόνια μετά, το παράδειγμα της Βαρκελώνης κρίνεται ως ένα από τα πιο πετυχημένα όχι μόνο σε επίπεδο Ολυμπιάδας αλλά και σε επίπεδο αστικής ανάπτυξης γενικότερα. Και αυτό γιατί στην περίπτωση της Βαρκελώνης ο μεταολυμπιακός σχεδιασμός είχε ξεκινήσει

³² Brunet F., "An economic analysis of the Barcelona '92 Olympic Games: Resources, Finances and Impact", in Moragas M., Botella M, *The Keys to Success: the social, sporting, economic and communications impact of Barcelona '92*, Barcelona 1995, pg. 203-237

παράλληλα με τον Ολυμπιακό. Οι διάφορες επενδύσεις αποφασίστηκαν με μακρόχρονη αποδοτικότητα προς όφελος της πόλης.³³ Ο στόχος της πόλης να αποτελέσει περιφερειακό κέντρο και δημοφιλή τουριστικό προορισμό επιτεύχθηκε χωρίς αμφιβολία.

Από το 1992 και μετά η Βαρκελώνη προσπάθησε να παραμείνει στο επίκεντρο της προσοχής με κάθε δυνατό μέσο. Στην περίοδο που ακολούθησε ο σχεδιασμός έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στον τουρισμό, στα μεγάλα διεθνή γεγονότα, στις υπηρεσίες και στις κατασκευές. Αποτέλεσμα ήταν η σταδιακή μεταβολή της πόλης σε θεματικό πάρκο. Όμως σε αντίθεση με τις διακηρύξεις της προηγούμενης δεκαετίας, η προτεραιότητα για οικονομική ανάπτυξη δόθηκε αυτή τη φορά εις βάρος της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ευημερίας των πολιτών.³⁴

Η ελίτ των αρχιτεκτόνων θα κληθεί να σχεδιάσει το πρόσωπο της Βαρκελώνης του 21^{ου} αιώνα, που δεν είναι άλλο από μια ωραιοποιημένη μάσκα που φοριέται πάνω από τα πραγματικά προβλήματα της πόλης. Meier, Nouvel, Perrault, Ito και διάφοροι άλλοι θα υπογράψουν τα διάφορα κτήρια – τοπόσημα της μεταολυμπιακής εποχής.

Τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί το Forum 2004 (ανάμεσα σε άλλα) σε σχέδια των Herzog & de Meuron που φανερώνει με ειλικρίνεια τις προθέσεις της πόλης: να προσελκύσει όσο το δυνατόν περισσότερους επισκέπτες. Μετά τους Ολυμπιακούς η Βαρκελώνη ψάχνει τρόπους να κρατήσει το ενδιαφέρον των τουριστών και στρέφεται σε

³³ Λαϊνά Ε., "Ολυμπιακές πόλεις: Συγκριτική ανάλυση στη διοργάνωση «mega-events», *Αρχιτέκτονες*, περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τ.39 Μάιος/Ιούνιος 2003, σελ. 60-62

³⁴ Γερόλυμπου Α., "Ένα κείμενο για την Βαρκελώνη και τον Γιοσίπ Αθεμπίγιο", *Αυτόνομοι Μηχανικοί Ανατολικής Κρήτης*, τ.32/2009

62 μια άλλη μορφή τουρισμού διοργανώνοντας ένα συνέδριο το οποίο διαρκεί 114 μέρες, σε μία από τις χειρότερες μάλιστα γειτονιές της. Όταν όμως δεν πραγματοποιείται το forum, δεν συμβαίνει απολύτως τίποτα, είναι ένας χώρος κενός. Η πόλη θυσιάζει με μεγάλη ευκολία ένα κομμάτι της, ξοδεύει ένα αξιοσέβαστο ποσό για να εξασφαλίσει τα ηχηρά ονόματα των Herzog & de Meuron μόνο και μόνο για να εξασφαλίσει μερικούς (ακόμα) επισκέπτες.

Η ουσία είναι ότι η Βαρκελώνη έχει γίνει μια «πασαρέλα», όπου όλη η πόλη ποζάρει για την χαρά των τουριστών. Τα πιο προοδευτικά στοιχεία του αρχικού μοντέλου έχουν εμπορευματοποιηθεί και οι νέες υπηρεσίες έχουν ως κέντρο τους τον τουρισμό, μεταλλάσσοντας την πόλη σε θεματικό πάρκο, σβήνοντας τα ιστορικά ίχνη και αποτυπώματα, και καθαρίζοντας το παρόν από τις κοινωνικές αντιθέσεις και τα προβλήματα.³⁵

³⁵ Οπ.παρ.

[Εικ.13 Η ανάπλαση της παραλιακής ζώνης της Βαρκελώνης στα πλαίσια των Ολυμπιακών Αγώνων]

SEVILLE INTERNATIONAL EXPO

Υλοποίηση: 1986-1992

Περιοχή: Isla de la Cartuja

Έκταση: 2 150 στρέμματα

Φορείς: Foundation Expo 1992

Αρχιτέκτονες: Santiago Calatrava, Tadao Ando, Nicholas Grimshaw κ.ά

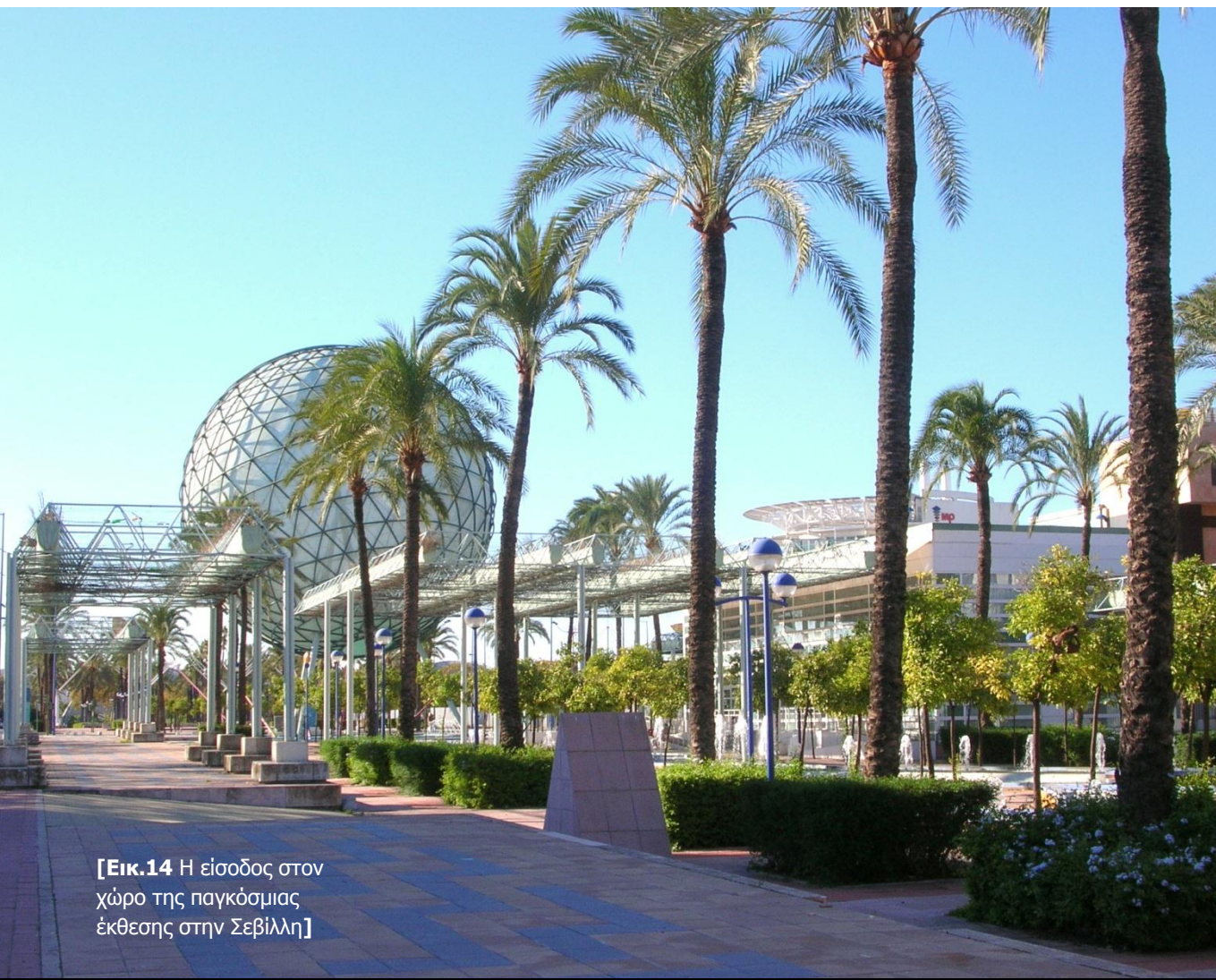
Το πέρασμα στον μεταφορντισμό βρίσκει την Σεβίλλη που μέχρι τότε στήριζε την οικονομία της στον δευτερογενή τομέα, απροετοίμαστη. Η πόλη την δεκαετία του 1980 δεν έχει ακόμα συνολικό πολεοδομικό σχέδιο. Το κράτος επεμβαίνει μεμονωμένα προσπαθώντας να εξυγιάνει την πόλη με έργα ύδρευσης και αποχέτευσης καθώς και με ανεγέρσεις δημόσιων κτηρίων, χωρίς όμως να προσπαθεί να δημιουργήσει ουσιαστικές αλλαγές που θα έδιναν ώθηση στην πόλη.³⁶ Η Σεβίλλη χρειάζεται επειγόντως πολεοδομικό σχεδιασμό έτσι αποφασίζει να αναλάβει την διοργάνωση της Παγκόσμιας Έκθεσης του 1992 και σε συνδυασμό με τα έργα για την έκθεση να αναπλάσει ολόκληρο τον ιστό της.

Αποφασίζεται η δημιουργία μιας μοντέρνας πόλης ανασυνταγμένης, με ολοκληρωμένο οδικό δίκτυο, νέες γέφυρες, πολιτιστικές χρήσεις και επαρκείς δημόσιους χώρους. Στόχος της Σεβίλλης ήταν μετά την διεξαγωγή της έκθεσης, η πόλη να παραμείνει στο ευρωπαϊκό προσκήνιο σαν πιθανός χώρος επενδύσεων κεφαλαίου και προσέλκυσης τουρισμού.

Περιοχή της έκθεσης αποτέλεσε η Isla de la Cartuja, μια παραποτάμια εγκαταλειμμένη περιοχή που ανασχεδιάστηκε για τους σκοπούς της έκθεσης. Διάσημοι αρχιτέκτονες όπως ο Calatrava εργάστηκαν για τα περίπτερα της έκθεσης αλλά και για πολλά δημόσια έργα, αφήνοντας μεγαλεπήβολα σύμβολα στην πόλη. Στα πλαίσια διοργάνωσης της έκθεσης, η Σεβίλλη γνωρίζει πρωτοφανή ανάπτυξη υποδομών και επενδύσεων. Δημιουργεί νέα οδικά δίκτυα, προωθεί την δημιουργία του νέου αεροδρομίου, νέες γέφυρες και μεταφορικά δίκτυα ένωσης με τις υπόλοιπες ισπανικές πόλεις.

³⁶ Balbontin T., *Sevilla 1992 : crónica de una transformación urbana* , Sevilla 1992, pg.14-20

66 Για 6 μήνες η Σεβίλλη ήταν η πρωτεύουσα της Ευρώπης και φιλοξένησε πάνω από 40.000.000 επισκέπτες. Αν και η έκθεση πραγματοποιήθηκε με πολύ μεγάλη επιτυχία παρατηρούμε ότι η πόλη έσβησε πολύ σύντομα από τον χάρτη ανταγωνιστικότητας. Η αδυναμία του κράτους να σχεδιάσει τα περίπτερα έτσι ώστε να χρησιμοποιηθούν και μετά την έκθεση, η αμήχανη σχέση της περιοχής με την πόλη, η απουσία χρήσεων κατοικίας, πάρκων, εμπορικών δραστηριοτήτων και ο βραχυπρόθεσμος σχεδιασμός οδήγησαν σύντομα στην εγκατάλειψη του συγκροτήματος της έκθεσης.

[**Εικ.14** Η είσοδος στον χώρο της παγκόσμιας έκθεσης στην Σεβίλλη]

LISBON INTERNATIONAL EXPO

Υλοποίηση: 1992-1998

Περιοχή: Parque das Nacoes

Έκταση: 500 στρέμματα

Φορείς: AMBELIS, Parque EXPO '98

Αρχιτέκτονες: Santiago Calatrava, Alvaro Siza Vieira, Peter Chermayeff κ.ά

Την ίδια χρονιά που η Σεβίλλη διοργανώνει την έκθεση, η Λισσαβώνα αποφασίζει να αναλάβει την διεξαγωγή της επόμενης Παγκόσμιας Έκθεσης, αυτής του 1998. Από την μια η ανάγκη για αστική ανανέωση και από την άλλη ο στόχος της να καταστεί ατλαντική πρωτεύουσα της Ευρώπης την ωθούν στην ανάληψη της EXPO.

Μέχρι τον 18ο αιώνα η Λισσαβώνα θεωρούνταν μια υποδειγματική παραθαλάσσια και παραποτάμια πόλη. Η μείωση της ναυτιλιακής δραστηριότητας, ο μεγάλος σεισμός του 1775 και η μείωση του πληθυσμού της πόλης όμως, την οδήγησαν σε οικονομικές δυσκολίες. Οι πορτογαλικές αρχές κινητοποιούνται άμεσα για να επαναφέρουν στην πόλη το γόητρο της. Τον 20ο αιώνα η ανανέωση της πόλης επιτυγχάνεται με πολλούς διαγωνισμούς για ανάπτυξη του παραλιακού μετώπου, της παραποτάμιας ζώνης καθώς και για εξεύρεση του νέου πολεοδομικού σχεδίου. Η μεγάλη όμως αλλαγή γίνεται το 1992.

Με την ανάληψη της EXPO ιδρύεται κατ' αρχάς ο οργανισμός AMBELIS που αναλαμβάνει την υλοποίηση των εξής στόχων:

- την προβολή της πόλης σε εθνικό και διεθνές επίπεδο με την προσέλκυση νέων επενδύσεων και οικονομικών δραστηριοτήτων σε συνεργασία με εταιρίες ήδη εδραιωμένες στην περιοχή,
- την δημιουργία νέων οικονομικών δραστηριοτήτων για προσέλκυση κεφαλαίου για προγράμματα με υψηλή προστιθέμενη αξία,
- τον αστικό σχεδιασμό με συνεργασία δημόσιων και ιδιωτικών φορέων και
- την δημιουργία των κατάλληλων υποδομών για να στηρίξουν τις οικονομικές δραστηριότητες

70 Οι στόχοι του AMBELIS αφορούσαν την πόλη στο σύνολό της και όχι την διεξαγωγή της έκθεσης. Για την έκθεση ορίστηκε άλλος υπεύθυνος οργανισμός και η επιτυχής συνεργασία των δύο έφερε στην πόλη τα μέγιστα οφέλη.³⁷

Στην περίπτωση της Λισσαβώνας μεγαλύτερη σημασία έχουν τα αποτελέσματα της έκθεσης στην πόλη και όχι το ίδιο το γεγονός. Η παραποτάμια περιοχή Parque das Nacoes, που φιλοξένησε τις υποδομές της έκθεσης, σχεδιάστηκε με έμφαση στην ανάμιξη των χρήσεων γης. Σε αντίθεση με την περίπτωση της Σεβίλλης, εντάχθηκαν χρήσεις εμπορίου, υπηρεσιών και κατοικίας που έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην αξιοποίηση της περιοχής μετά την EXPO. Προβλέφθηκαν επαρκείς συνδέσεις της περιοχής με την υπόλοιπη πόλη τόσο με ΜΜΜ (Μέσα Μαζικής Μεταφοράς) όσο και με οδικά δίκτυα.³⁸

Η επιτυχία της Λισσαβώνας οφείλεται καταρχάς στο ότι αναλαμβάνει την διοργάνωση της έκθεσης έχοντας ήδη βιώσει τις εμπειρίες γειτονικών της πόλεων (Σεβίλλη, Βαρκελώνη), συνεπώς μαθαίνει από τα λάθη τους και υιοθετεί τους λόγους επιτυχίας τους. Στην περίπτωση της Βαρκελώνης τα Ολυμπιακά ακίνητα έσφουζαν από ζωή ακόμα και μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες ενώ στην Σεβίλλη οι εγκαταστάσεις ερημώθηκαν σχεδόν άμεσα. Έτσι πρωταρχικός στόχος στον σχεδιασμό της Expo '98 ήταν η αξιοποίηση των εγκαταστάσεων και μετά το πέρας της

³⁷ Μηλιώνης Σ., "Στρατηγικές αστικής ανάπτυξης και διοργάνωση διεθνών εκδηλώσεων. Η περίπτωση της EXPO '98 στη Λισσαβώνα", *Τόπος* Επιθεώρηση χωρικής ανάπτυξης, σχεδιασμού και περιβάλλοντος, 22-34/2004, σελ. 67-88

³⁸ Edwards J., Moital M., Vaughan R., "The impacts of mega-events, the case of Expo '98 Lisbon", in Long P., Robinson M., (ed.) *Festivals and tourism: Marketing, management and evaluation*, Sunderland 2004, pg. 195-215

έκθεσης γι' αυτό και περιλήφθηκαν στον ευρύτερο σχεδιασμό της πόλης.

Ο σχεδιασμός των κτηρίων γίνεται με στόχο την καινοτομία και τον εντυπωσιασμό. Γυάλινα κτήρια και πολυκατοικίες υψηλών προδιαγραφών αύξησαν την ελκυστικότητα στην περιοχή. Βέβαια δεν αποφεύχθηκε το φαινόμενο του gentrification ούτε σε αυτή την περίπτωση αλλά όσον αφορά τον οικονομικό παράγοντα οι στόχοι επιτεύχθηκαν.

[**Εικ.15** Διαμόρφωση δημόσιου χώρου ανάμεσα στα περίπτερα της EXPO στην Λισσαβώνα]

LONDON OLYMPIC GAMES

Υλοποίηση: 2006-2012

Περιοχή: Ανατολικό Λονδίνο, Lower Lea Valley

Έκταση: 2 000 στρέμματα

Φορείς: ODA (Olympic Delivery Authority)

Αρχιτέκτονες: Zaha Hadid, Populous, Hopkins
Architects κ.ά.

Σε λιγότερο από τρεις μήνες από την στιγμή που γράφεται αυτό το κείμενο θα πραγματοποιηθούν στο Λονδίνο οι τριακοστοί σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες. Η βρετανική πρωτεύουσα, που διοργανώνει ολυμπιακούς για τρίτη φορά στην ιστορία της, βλέπει σε αυτή την συγκυρία μιας πρώτης τάξεως ευκαιρία για να βελτιώσει την ποιότητα ζωής σε μια από τις πιο υποβαθμισμένες συνοικίες της, ακολουθώντας πιστά το παράδειγμα της Βαρκελώνης.³⁹ Το Lower Lea Valley στο ανατολικό Λονδίνο, όπου θα εγκατασταθεί το Ολυμπιακό Πάρκο, φιλοδοξεί να εδραιωθεί ως σημείο αναφοράς όχι μόνο του μητροπολιτικού Λονδίνου αλλά και της Ευρώπης γενικότερα.

Σε μια πρώην βιομηχανική περιοχή εκατέρωθεν του ποταμού Lea, ενός παραπόταμου του Τάμεση, επέλεξαν οι Βρετανοί πολεοδόμοι να χωροθετήσουν τις ολυμπιακές εγκαταστάσεις. Για την ακρίβεια, τα μακροπρόθεσμα σχέδια για την αναβάθμιση της περιοχής υπήρχαν ήδη στα συρτάρια των borough του Λονδίνου, οι Ολυμπιακοί Αγώνες απλώς θα επιταχύνουν την διαδικασία. Όραμα του ODA (Olympic Delivery Authority) είναι να μεταμορφώσει το Lower Lea Valley σε «μια ζωντανή, ψηλής ποιότητας και βιώσιμη περιοχή μεικτών χρήσεων, απολύτως ενσωματωμένη στον αστικό ιστό του Λονδίνου, που εντάσσεται σε ένα ασυναγώνιστο τοπίο το οποίο περιέχει ένα καινούριο πάρκο και ένα μοναδικό υδάτινο δίκτυο».⁴⁰

Το έργο δεν έχει ακόμα ολοκληρωθεί οπότε είναι εξαιρετικά δύσκολο να μιλήσουμε για τη διάρκεια του στον χρόνο. Αυτό που πάντως θέλουν να πετύχουν με αυτή την αστική ανάπλαση είναι καταρχάς να αναβαθμίσουν την ποιότητα

³⁹ Ο J. Acebillo κλήθηκε να μεταβιβάσει τα σχέδια της καταλανικής Ολυμπιάδας στο δήμαρχο του Λονδίνου.

⁴⁰ *Lower Lea Valley: Opportunity area planning framework*, legacy.london.gov.uk/mayor/planning/docs/lowerleavalley-pt1.pdf, 16 Μαΐου 2012

74 του αστικού περιβάλλοντος, με την δημιουργία ενός τεράστιου πάρκου και κατόπιν να βελτιώσουν τις κοινωνικές συνθήκες, ευελπιστώντας σε ανάπτυξη και στην διάνοιξη χιλιάδων νέων θέσεων εργασίας και στην μακροπρόθεσμη βιωσιμότητα του ολυμπιακού χωριού που θα δοθεί στο μέλλον στη διάθεση του κοινού. Πρόκειται αδιαμφισβήτητα για ένα πολλά υποσχόμενο έργο, που ακολουθεί την «συνταγή» της επιτυχίας αλλά η αξία του θα φανεί μόνο στο πλήρωμα του χρόνου. Το σίγουρο είναι πως το Λονδίνο, σε αντίθεση με τα προηγούμενα παραδείγματα είναι μια πόλη που ανέκαθεν είχε την πρωτοκαθεδρία στην ιεραρχία των πόλεων, τουλάχιστον στον ευρωπαϊκό χώρο, και έχει την εμπειρογνομοσύνη και την οικονομική ευχέρεια να διεκπεραιώνει μεγαλεπήβολα projects με επιτυχία υπενθυμίζοντάς μας πως στο παιχνίδι του ανταγωνισμού των πόλεων, το Λονδίνο έχει ακόμα το πάνω χέρι.

[Εικ. 16 Άποψη της περιοχής Lower Lea Valley και οι ολυμπιακές εγκαταστάσεις του Λονδίνου. Στο βάθος διαφαίνεται το επιχειρηματικό επίκεντρο του Canary Wharf]

Η προσπάθεια των πόλεων να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητά τους στις περισσότερες περιπτώσεις είχε θετικά αποτελέσματα, για κάποιες πόλεις πολύ βραχυπρόθεσμα και για άλλες ουσιαστικά και μακροπρόθεσμα. Μιλώντας για θετικά αποτελέσματα όμως θα πρέπει να εξεταστεί προς ποια κατεύθυνση επετεύχθησαν. Αναμφίβολα, οι αστικές αναπλάσεις γίνονται με στόχο την προσέλκυση κεφαλαίου και την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων στην περιοχή αλλά ωφελούν στην πραγματικότητα την πόλη και τον κάτοικο; Η απάντηση θα ήταν μάλλον κάπου στη μέση. Τα μεγάλα γυάλινα κτήρια και οι πολυεθνικές επιχειρήσεις δεν μπορούν να συνυπάρξουν άμεσα με τις υπόλοιπες λειτουργίες της πόλης και παρατηρείται συνήθως η όχι και τόσο επιτυχημένη σύνδεσή τους με τον υπόλοιπο ιστό. Και ενώ τα φαντασμαγορικά master plan υπόσχονται καλύτερη ποιότητα ζωής στην πόλη στον μέσο κάτοικο και ειδυλλιακό περιβάλλον κατοίκησης, πίσω τους κρύβονται απαγορευτικές τιμές λόγω του gentrification που αποκλείουν τον κάτοικο του κέντρου από τις περιοχές αυτές. Άμεσο όφελος σε όλες τις περιπτώσεις έχουν οι επιχειρήσεις ανάπτυξης γης, οι νέοι υψηλής εισοδηματικής στάθμης κάτοικοι καθώς και ο επισκέπτης που στην πραγματικότητα αυτοί είναι και η αγορά - στόχος του όλου σχεδιασμού.

Όσο αφορά τον πολίτη, μόνο στις περιπτώσεις επιτυχημένης ανάπτυξης υπάρχει άμεση ωφέλεια, από τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, με τη τοπική οικονομία να επωφελείται ταυτόχρονα από τις δαπάνες των νέων κατοίκων ή περιηγητών και τουριστών για μεταφορές, διαμονή, φαγητό, και αγορές καταναλωτικών αγαθών και αναμνηστικών δώρων, που αυξάνουν το κύκλο εργασιών των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και τα εισοδήματα των δήμων και της πολιτείας γενικότερα, από τις άμεσες και έμμεσες φορολογίες. Στις περιπτώσεις όμως που ο σχεδιασμός δεν στέφεται με επιτυχία, δεν υπάρχουν ούτε άμεσες ούτε έμμεσες ωφέλειες για κανένα, απεναντίας σε τέτοιες περιπτώσεις οι επενδυτές και χρηματοδότες των έργων

διακυβεύουν τα κεφάλαια τους, οι «αναπτυγμένες» περιοχές γκετοποιούνται, και ούτε νέες θέσεις εργασίες δημιουργούνται, ούτε ο κύκλος εργασιών των επιχειρήσεων αυξάνεται, ούτε οι δήμοι και η πολιτεία αυξάνουν τα εισοδήματά τους, με τη μόνη έμμεση ωφέλεια που μένει σ' αυτές τις περιπτώσεις να είναι η καλύτερευση της ποιότητας ζωής λόγω της συγκοινωνιακής υποδομής που εκ προοιμίου συνοδεύει τέτοιες αναπτύξεις.

Με βάση την ανάλυση των παραδειγμάτων, μπορούμε επίσης να προβούμε σε μερικά άλλα γενικά συμπεράσματα όσο αφορά την υλοποίηση, ανάλογα με το είδος του αστικού μετασχηματισμού κάθε φορά.

Στις αναπλάσεις που στόχευαν στη δημιουργία επιχειρηματικών επικέντρων, παρατηρούμε ότι επιλέγονται περιοχές πολύ κοντά στο κέντρο της πόλης για εγκατάσταση επιχειρήσεων και μεγάλων εταιριών. Συμπληρωματικές χρήσεις αποτελούν τα εμπορικά κέντρα, ακριβιά εστιατόρια και κατοικίες. Τέτοιοι χώροι είναι προϊόντα αστικής ανοικοδόμησης και χαρακτηρίζονται κυρίως από καινοτόμο αρχιτεκτονικό σχεδιασμό, συνήθως χωρίς καμία πρόθεση ένταξης στον υπάρχοντα αστικό ιστό.

Τα τοπία πολιτιστικών επικέντρων τοποθετούνται στο κέντρο της πόλης και μερικές φορές στην περιφέρεια. Είναι χώροι πολιτισμού, τέχνης και αναψυχής και συμπληρωματικές χρήσεις αποτελούν οι καφετέριες, εστιατόρια, γκαλερί, γραφεία και συνήθως κατοικία. Ο χώρος δημιουργείται εν μέρει από αστικές αναπλάσεις ιστορικών πυρήνων και εν μέρει από αστικές ανοικοδομήσεις με νέες κατασκευές. Γίνεται μίξη της ιστορικότητας της πόλης και της καινοτομίας.

Οι πιο μεγάλες και δραστικές αναπλάσεις που αφορούν στην διοργάνωση mega-events τοποθετούνται συνήθως στην περιφέρεια της πόλης και είναι χώροι μεγάλης έκτασης. Συμπληρωματικές χρήσεις συνήθως δεν προβλέπονται αλλά

78 σχεδιάζονται δημόσιοι χώροι και σε σπάνιες περιπτώσεις προβλέπεται κατοικία. Χρησιμοποιούνται συνήθως υποβαθμισμένες περιοχές της πόλης με σκοπό την αναβάθμιση τους μέσω της ανάπλασης και της αναζωογόνησης των γύρω περιοχών. Ο καινοτόμος σχεδιασμός και η παρουσία ισχυρών αρχιτεκτόνων κάνουν την εμφάνιση τους και εδώ.⁴¹

Εν κατακλείδι, το φαινόμενο της αύξησης της ανταγωνιστικότητας των πόλεων ώθησε πολλές πόλεις σε δραστικές αλλαγές του αστικού ιστού τους και σε μεγάλες θυσίες όσο αφορά την πολιτιστική τους ταυτότητα. Οι κοινές πρακτικές που χρησιμοποιούνται στις αναπλάσεις εμπεριέχουν τον κίνδυνο της τυποποίησης και της παραγκώνησης της ιδιαίτερης πολιτιστικής φυσιογνωμίας της κάθε πόλης, χωρίς να υπάρχει η αναμενόμενη οικονομική ωφέλεια στις πλείστες περιπτώσεις, ειδικότερα όταν ο στρατηγικός σχεδιασμός δεν είναι ούτε ανθρωποκεντρικός ούτε μακροπρόθεσμος.

⁴¹ Γοσποδίνη Α., "Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης", στο *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, επ. εκδ. Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., Αθήνα 2001, σελ. 26-50

Βιβλιογραφία:

Γερόλυμπου Α., "Ένα κείμενο για την Βαρκελώνη και τον Γιοσίπ Αθεμπίγιο", *Αυτόνομοι Μηχανικοί Ανατολικής Κρήτης*, τ.32/2009

Γοσποδίνη Α., "Σκιαγραφώντας, ερμηνεύοντας και ταξινομώντας τα νέα τοπία της μεταβιομηχανικής πόλης", σε Γοσποδίνη Α. και Μπεριάτος Η. (επιμ.), *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα 2006, Κριτική

Καρύδης Δ.Ν., *Τα επτά βιβλία της πολεοδομίας*, Αθήνα 2008, Παπασωτηρίου

Κουκής Γ., *IBA Κτήριο και αστικός χώρος*, Αθήνα 2000, Συμμετρία

Λαϊνά Ε., "Ολυμπιακές πόλεις: Συγκριτική ανάλυση στη διοργάνωση «mega-events», *Αρχιτέκτονες*, περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τ.39 Μάιος/Ιούνιος 2003

Μηλιώνης Σ., "Στρατηγικές αστικής ανάπτυξης και διοργάνωση διεθνών εκδηλώσεων. Η περίπτωση της EXPO '98 στη Λισσαβόνα", *Τόπος* Επιθεώρηση χωρικής ανάπτυξης, σχεδιασμού και περιβάλλοντος, 22-34/2004

Σαμπροβαλάκη Ν., *Η δημιουργία clusters στο τοπίο της μεταβιομηχανικής πόλης. Παραδείγματα από την Ευρώπη και την Ελλάδα*, σπουδαστική εργασία στο μάθημα Ιστορία και Θεωρία 8, 2008-09, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, ΕΜΠ

Acebillo J., Ομιλία στο συνέδριο *Οι επιπτώσεις από την οργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων σε Πεκίνο*, Αθήνα, Σύδνεϋ, Βαρκελώνη – Αξιοποίηση ολυμπιακών εγκαταστάσεων και έργων, ΤΕΕ, 7-8 Μαΐου 2009, Αθήνα

Andranovich G., Burbank M., Heying C., "Olympic Cities: Lessons learned from Mega-Event Politics", *Journal of Urban Affairs*, Vol.23(2) 2001

Balbontin T., *Sevilla 1992 : crónica de una transformación urbana*, Sevilla 1992, Gerencia Municipal de Urbanismo

Brunet F., "An economic analysis of the Barcelona '92 Olympic Games: Resources, Finances and Impact", in Moragas M., Botella M, *The Keys to Success: the social, sporting, economic and communications impact of Barcelona '92*, Barcelona 1995, Servei de Publicacions de la UAB

Edwards J., Moital M., Vaughan R., "The impacts of mega-events, the case of Expo '98 Lisbon", in Long P., Robinson M., (ed.) *Festivals and tourism: Marketing, management and evaluation*, Sunderland 2004, Business Education Publishers

Essex S., Chalkley B., "Olympic Games: catalyst of urban change", *Leisure Studies*, Vol. 17(3) 1998

Harvey D., *The Urban Experience*, Oxford 1989, Blackwell

Hudson J., "Berlin's 1987 IBA", *Blueprint magazine*, 13 October 2009

Hutton T., "The new Economy of the inner city", *Cities* vol. 21(2) 2004

Jerde J., "Revitalised city", *Tate – the art magazine*, Issue No 24, Spring 2001

Kennedy L., Varrel A., "Mega-events and Megaprojects", *Chance2Sustain* Policy Brief No.3, June 2011

Porter M., "Clusters and the new Economics of Competition", *Harvard Business Review*, November-December 1998

Porter M., *The Competitive Advantage of Nations*, New York 1990, The Free Press

Schaer C., "The challenge of making HafenCity neighborly", *Spiegel International*, June 8, 201

Πηγές εικόνων:

Εικ.1 – enterpriseresilienceblog.typepad.com

Εικ.2 – www.flickr.com

Εικ.3 – www.flickr.com

Εικ.4 – www.europeinsideout.com

Εικ.5 – www.architravel.com

Εικ.6 – kokkinorodo.blogspot.com

Εικ.7 – www.friendsofsdarch.photoshelter.com

Εικ.8 – www.iadat.org

Εικ.9 – www.flickr.com

Εικ.10 – www.it.wikipedia.org

Εικ.11 – www.burdinefamily.com,
samuelphotoshop.blogspot.gr,
blog.apahau.org

Εικ.12 – english.people.com.cn
www.erasmoos.com
albietenedora.blogspot.gr
www.twistedsifter.com
www.bayimages.net

Εικ.13 – www.visualphotos.com

Εικ.14 – www.wikimedia.org

Εικ.15 – www.flickr.com

Εικ.16 – www.lfa2012.org

Οι αεροφωτογραφίες είναι από το www.bing.com/maps

ΜΕΡΟΣ Β

Η ΟΛΥΜΠΙΑΚΗ ΜΑΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

Ρυθμιστικό Σχέδιο 1985

Η έρευνα μας στην περίπτωση της Αθήνας ξεκίνα από το Ρυθμιστικό Σχέδιο του 1985. Στο κεφάλαιο αυτό θα καταγράψουμε τα θεμέλια που έθεσε το ΡΣΑ, παρακολουθώντας στη συνέχεια τις διάφορες τροποποιήσεις του που έφεραν διαφορετική εξέλιξη στην πρωτεύουσα από αυτή που προέβλεπε το αρχικό σχέδιο.

B1

84 Τη δεκαετία του 1980 αρχίζει να γίνεται αντιληπτή η ανάγκη για συνολική αναδιάρθρωση της Αθήνας με έμφαση στην βιώσιμη ανάπτυξη και στην ανάσχεση της αστικής εξάπλωσης. Ο αναβρασμός αυτός θα πάρει σάρκα και οστά από τον τότε Υπουργό Χωροταξίας Οικισμού και Περιβάλλοντος κ. Αντώνη Τρίτση, με το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας (ΡΣΑ) του 1983 που θεσμοθετείται το 1985. Το ΡΣΑ καθορίζονταν από τον βασικό στόχο *αποκέντρωσης* του Λεκανοπεδίου και της Αττικής συνολικά. Συγκεκριμένα οι γενικοί στόχοι ήταν:¹

- Ανάδειξη της ιστορικής φυσιογνωμίας για την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και αναβάθμιση της κεντρικής περιοχής
- Βελτίωση της ποιότητας ζωής και προστασία του φυσικού περιβάλλοντος
- Εξισορρόπηση κοινωνικών ανισοτήτων από περιοχή σε περιοχή
- Διεύρυνση επιλογών κατοικίας, εργασίας, αναψυχής σε κάθε περιοχή
- Ποιοτική αναβάθμιση κάθε γειτονιάς

1.1 Στόχοι ΡΣΑ

Επίσης επί Τρίτση έγινε μεγάλη στροφή στην πριμοδότηση των ΜΜΜ έναντι των Ι.Χ. (Ιδιωτικής Χρήσης) πράγμα που αναιρείται λίγο αργότερα με την δημιουργία μεγάλων οδικών έργων (Αττική οδός, περιφερειακή Υμηττού κ.ά.). Πολλές από τις κατευθύνσεις του ΡΣΑ 1985 έμειναν σε επίπεδο προθέσεων.² Οι τροποποιήσεις του Ρυθμιστικού τα επόμενα χρόνια αλλοίωσαν τον χαρακτήρα του:

1.2 Τροποποιήσεις ΡΣΑ

¹ Ν. 1515/1985 *Ρυθμιστικό σχέδιο και πρόγραμμα προστασίας περιβάλλοντος της ευρύτερης περιοχής της Αθήνας*, ΦΕΚ 18/Α/18.2.1985, αρ.3

² Κλαμπατσέα Ρ., Σαμαρίνης Π. "Χωρικές ενότητες και πολεοδομικά κέντρα", ομιλία στην ημερίδα *Το ρυθμιστικό σχέδιο Αττικής 2009-Κριτική Αποτίμηση-Προοπτικές*, 22 Ιουνίου 2009, ΕΜΠ

Με την τροποποίηση 1995/1991³ αποφασίζεται η δημιουργία του μετρό και την ίδια περίοδο αποφασίζεται και η τοποθέτηση του νέου αερολιμένα στα Σπάτα. Ορίζεται επίσης η χρήση του αεροδρομίου στο Ελληνικό σαν μητροπολιτικό πάρκο.

Η τροποποίηση του 1992 (Ν. 2052/1992)⁴ με τον νόμο «μέτρα για την αντιμετώπιση του νέφους και πολεοδομικές ρυθμίσεις» ανατρέπει την δομή του Ρυθμιστικού Σχεδίου του 1985. Προσθέτει στα ήδη υπάρχοντα κέντρα άλλες 4 περιοχές που χαρακτηρίστηκαν ως «δευτερεύοντα κέντρα χωροταξικής υποεπάρκειας Λεκανοπεδίου στο Μαρούσι, Ελληνικό, Χαϊδάρη, και Μενίδι». Το μεγάλο πρόβλημα ήταν ο ορισμός των κέντρων αυτών σε αδόμετες περιοχές του Λεκανοπεδίου.⁵ Η κίνηση αυτή, όπως φάνηκε και αργότερα δεν ήταν τυχαία αλλά εξέφραζε τις επενδυτικές τάσεις μεγάλων επενδυτών, οι οποίοι ζητούσαν ελεύθερη και χωρίς κόστος δημόσια γη για να οικοδομήσουν τα mall και άλλα «πολυλειτουργικά κέντρα». Έγινε επιλογή καιρίων σημείων σε τομές κυκλοφοριακών αξόνων (υφιστάμενων ή μελλοντικών). Οι εξελίξεις επιβεβαίωσαν τα κίνητρα, με την δημιουργία του Mall στην Νερατζιώτισσα και την προσπάθεια μετατροπής του Ελληνικού σε οικιστική περιοχή με υπερτοπικά κέντρα αντίθετα με όσα προέβλεπε ο νόμος του 1991 με το κεφάλαιο να φαίνεται να σχεδιάζει και να προγραμματίζει σε μεγάλους ορίζοντες.

Παράλληλα στις αρχές της δεκαετίας του 1990 κατοχυρώνονται οι συμβάσεις παραχώρησης⁶ σύμφωνα με

1985

Θέσπιση Ρυθμιστικού Σχεδίου Αθήνας (Ν.1515/1985) επί Αντώνη Τρίτση

1991

Δημιουργία Μετρό, Τοποθέτηση νέου αερολιμένα στα Σπάτα, Ορισμός χρήσης του αεροδρομίου στο Ελληνικό ως μητροπολιτικό πάρκο (Ν.1995/1991)

1992

Πρόσθεση 4 δευτερεύοντων κέντρων χωροταξικής υποεπάρκειας Λεκανοπεδίου στο Μαρούσι, Ελληνικό, Χαϊδάρη και Μενίδι (Ν.2052/1992)

1993

Κατοχύρωση συμβάσεων παραχώρησης (Π.Δ.265/1991 και Π.Δ.23/1993)

1999

Δημιουργία Ολυμπιακού Χωριού στις Αχαρνές, συστήματος πόλων υπερτοπικής σημασίας για τη χωροθέτηση των Ολυμπιακών έργων, νέων συγκοινωνιακών συνδέσεων (Ν.2730/1999)

³ Ν. 1995/1991, *Κύρωση του από 6 Οκτωβρίου 1989 Πρωτοκόλλου, που τροποποιεί το άρθρο 56 της Συμβάσεως περί Διεθνούς Πολιτικής Αεροπορίας*, ΦΕΚ 195/Α/16.12.1991

⁴ Ν. 2052/1992, *Μέτρα για την αντιμετώπιση του νέφους και πολεοδομικές ρυθμίσεις*, ΦΕΚ 94/Α/05.06.1992

⁵ Αρ.11 του Ν. 2052/1992 ΦΕΚ 94/Α/05.06.1992

⁶ Π.Δ. 265/1991 και Π.Δ.23/1993

86 τις οποίες το σύνολο ή μέρος της αποζημίωσης του αναδόχου για την εκτέλεση των έργων συνίσταται στο δικαίωμα εκμετάλλευσης του έργου από αυτόν, είτε στο δικαίωμα αυτό σε συνδυασμό με καταβολή αμοιβής. Έτσι ξεκινούν στην Αθήνα μεγάλα κατασκευαστικά έργα όπως ο Προαστιακός, η Αττική οδός και η περιφερειακή Υμηττού, που προσελκύοντας μεγάλους επενδυτές επιτυγχάνουν την ανάπτυξη. Εξέλιξη των συμβάσεων παραχώρησης αποτελεί σήμερα ο νόμος 3319/2005⁷ που αφορά τις συμπράξεις δημοσίου και ιδιωτικού τομέα.

Τρίτη σημαντική τροποποίηση που αλλοίωσε τον χαρακτήρα του ΡΣ είναι αυτή του 1999⁸ για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και προέβλεπε:

α. τη δημιουργία του Ολυμπιακού χωριού στις Αχαρνές και που στη συνέχεια θα αποτελούσε οικιστικό πυρήνα.

β. ένα σύστημα πόλων υπερτοπικής σημασίας για την χωροθέτηση των Ολυμπιακών έργων (Φαληρικός όρμος, Φάληρο, Άγιος Κοσμάς, Ελληνικό, Μαρούσι, Γαλάτσι, Γουδή, Δραπετσώνα, Ασπρόπυργο, Ρέντη, Σχοινιά). Κατά την μεταολυμπιακή περίοδο οι πόλοι αυτοί θα στέγαζαν συνδυασμένες λειτουργίες αθλητισμού, τουρισμού, αναψυχής κοινωνικών εξυπηρετήσεων και πολιτισμού για την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας.

γ. τη δημιουργία νέων μεταφορικών συνδέσεων προαστιακός, μετρό, τραμ που εκτός από τις ανάγκες των

⁷ Ν. 3319/2005, Ανάθεση και εκτέλεση δημοσίων συμβάσεων εκπόνησης μελετών και παροχής συναφών υπηρεσιών και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 42/Α/22.02.2005

⁸ Ν. 2730/1999, Σχεδιασμός, ολοκληρωμένη ανάπτυξη και εκτέλεση Ολυμπιακών έργων και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 130/Α/1999

Ολυμπιακών θα εξυπηρετούσαν και τις καθημερινές αστικές μετακινήσεις.

Έτσι το ΡΣΑ μετασχηματίστηκε σε μια κατεύθυνση πολύ διαφορετική από αυτή που αρχικά οραματιζόταν. Οι νέοι πόλοι που δημιουργήθηκαν με την τροποποίηση του 1992 ενέτειναν την εξάπλωση της πόλης και την διάχυση του αστικού ιστού. Προωθείται η πολιτική του αυτοκινήτου μέσω των μεγάλων αξόνων που δημιουργήθηκαν για τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η συσσώρευση οικονομικών δραστηριοτήτων μετά το 1990 μέσα από πολυεπίπεδες συνέργειες δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων, έργων υποδομής και επιχειρηματικών συγκεντρώσεων με αποκορύφωμα τα έργα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες κινήθηκε αντίθετα στους στόχους του ΡΣΑ. Τα τοπικά κέντρα αποδυναμώνονται χάριν στην χωροθέτηση μεγάλων υπερτοπικών πόλων στον αστικό ιστό.

1.3 Εφαρμογή ΡΣΑ

Βιβλιογραφία:

Κλαμπατσέα Ρ., Σαμαρίνης Π., "Χωρικές ενότητες και πολεοδομικά κέντρα", ομιλία στην ημερίδα *Το ρυθμιστικό σχέδιο Αττικής 2009-Κριτική Αποτίμηση-Προοπτικές*, 22 Ιουνίου 2009, ΕΜΠ

Σαρηγιάννης Γ., "Τα Ρυθμιστικά Σχέδια των Αθηνών και οι μεταβολές των πλαισίων τους", www.greekarchitects.gr, 11 Οκτωβρίου 2010

Ρυθμιστικό '83: προτάσεις για ανασυγκρότηση της πρωτεύουσας, ΥΠΕΧΩΔΕ, 1983

Η μακρά Ολυμπιακή εποχή της Αθήνας 1989-2006

Σε αυτό το κεφάλαιο θα παρακολουθήσουμε τα γεγονότα που σηματοδότησαν μια από τις πιο λαμπρές εποχές στη σύγχρονη ιστορία της Αθήνας και της Ελλάδας γενικότερα. Στην περίοδο αυτή θα συναντήσουμε μεγάλες επενδύσεις και κατασκευαστικά έργα ανάπτυξης που θα επιφέρουν μεγάλες αλλαγές στον αστικό τρόπο ζωής και την υιοθέτηση ενός καταναλωτικού lifestyle. Στην δεκαετία του '90 θα μπουν και τα θεμέλια για την διεκδίκηση της Ολυμπιάδας του 2004 που θα μας απασχολήσει παρακάτω.

B2

Οι τροποποιήσεις του ρυθμιστικού που αναφέρθηκαν προηγουμένως εντάσσονται στο γενικότερο κλίμα της εποχής. Η Αθήνα θέλοντας να εναρμονιστεί με τις ευρωπαϊκές εξελίξεις ακυρώνει βασικές πτυχές του ρυθμιστικού της σχεδίου. Η ανάγκη αύξησης της ανταγωνιστικότητάς της, επιβάλλει την εισαγωγή πολεοδομικών χαλαρώσεων και διευκολύνσεων σε ιδιώτες επενδυτές, για τη επιτάχυνση της εισροής των απαιτούμενων ιδιωτικών κεφαλαίων που χρειάζονταν για τη τροφοδότηση της ζητούμενης ανάπτυξης.

Στα μέσα της δεκαετίας του '90 η Ελλάδα βρισκόταν ήδη σε μια εντυπωσιακή οικονομική τροχιά. Μετά από 15 χρόνια στασιμότητας (1980-1994) η ελληνική οικονομία εισήλθε το 1995 σε μια περίοδο ταχείας ανάπτυξης, η οποία συνεχίστηκε μέχρι το 2004 και άλλαξε το οικονομικό τοπίο της χώρας.¹ Πιο συγκεκριμένα, η περίοδος 1996 – 2004 ήταν μία περίοδος ανάπτυξης της οικονομίας που σχετιζόταν με την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων και τις συνεπακόλουθες δαπάνες, την πτώση των πραγματικών επιτοκίων, τις εισροές πόρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και κεφαλαίων από τις χρηματοπιστωτικές αγορές, τις πραγματικές αυξήσεις των μισθών και την συνεπακόλουθη άνοδο της ιδιωτικής κατανάλωσης, την υψηλή κερδοφορία των παραγωγικών επιχειρήσεων και την αύξηση των επενδύσεων.²

Κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών η Ελλάδα εξετέθη στον οξύ διεθνή ανταγωνισμό καθώς το άνοιγμα στο διεθνές εμπόριο μεγάλωσε, οι δασμολογικοί φραγμοί μειώθηκαν και το εθνικό νόμισμα διατιμήθηκε πολλές φορές

2.1 Οικονομική ανάπτυξη

¹ www.aformi.gr/2011/07/συνέντευξη-με-τον-ηλία-ιωακείμογλου, 10 Μαΐου 2012

² Ετήσιες εκθέσεις INE, www.inegsee.gr/ereynes-meletes/ekthesh.html, 10 Μαΐου 2012

εντείνοντας την ανταγωνιστικότητα της χώρας έναντι του διεθνούς ανταγωνισμού ακόμη περισσότερο.³ Το ακαθάριστο προϊόν της χώρας αυξανόταν με ρυθμούς άνω του ευρωπαϊκού μέσου όρου και μειώθηκε σημαντικά η διαφορά του επιπέδου ανάπτυξης μεταξύ της Ελλάδας και των περισσότερο ανεπτυγμένων χωρών της ΕΕ. Αυτό οφειλόταν τόσο σε επενδύσεις σε υποδομές σχετιζόμενες με τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, όσο και στην ευκολία πρόσβασης σε πιστώσεις για καταναλωτικές δαπάνες. Η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας των ετών 1996-2007 προήλθε και σε μεγάλο βαθμό και από την αύξηση της εσωτερικής ζήτησης (δημόσια έργα, αυξήσεις πραγματικών μισθών, θεαματική αύξηση της τραπεζικής πίστης προς τα νοικοκυριά και αυξημένη κατανάλωση) που πυροδότησε την επενδυτική ανάκαμψη της περιόδου 1996-2004 και συντήρησε την αύξηση του ΑΕΠ κατά την τριετία 2005-2007.

Στο περιβάλλον των χρηματιστηρίων διεθνώς επικρατεί η άποψη ότι το χρηματιστήριο αποτελεί «έναν ασφαλή σειсмоγράφο για το τι θα συμβεί μέσα σε μισό χρόνο έξω, στην οικονομία».⁴ Στην περίπτωση της Ελλάδας η άποψη αυτή επαληθεύεται. Ο δείκτης χρηματιστηρίου ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας του '90 μια ανοδική πορεία που κορυφώθηκε τον Σεπτέμβριο του 1999 όταν και έφτασε στο υψηλότερο σημείο της ιστορία του. «Ήταν η εποχή των μεγάλων προσδοκιών και της αισιοδοξίας για την απογείωση της ελληνικής οικονομίας εντός της ΟΝΕ, της μεγάλης μείωσης των επιτοκίων και των spreads των ελληνικών ομολόγων, των μεγάλων έργων υποδομής και της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων, που κινητοποίησαν

Ρυθμός Ανάπτυξης-Αύξηση ΑΕΠ %

2.2 Άνοδος χρηματιστηρίου

2010

³ Ιωακείμογλου Η., Η ελληνική οικονομία 1960-2007 / Ανάπτυξη, παραγωγική δομή και αγορά εργασίας, www.ine.otoe.gr, 10 Μαΐου 2012

⁴ Merklein R., "Sehnsucht nach der Katastrophe", *Der Spiegel*, December 7 1987, pg. 152

σε σύντομο χρονικό διάστημα αμύθητα κεφάλαια προς το χρηματιστήριο και τις ελληνικές επιχειρήσεις, τα οποία όμως εκ των υστέρων αποδείχθηκαν ως επί το πλείστον καθαρά κερδοσκοπικές τοποθετήσεις».⁵ Λίγα χρόνια μετά την Ολυμπιάδα του 2004 και με ιδιαίτερη ένταση σήμερα, η ελληνική οικονομία βιώνει την ακριβώς αντίστροφη κατάσταση. Καθρέπτη αυτής της κατάστασης αποτελεί ο δείκτης του χρηματιστηρίου αφού από το 2008 που ο δείκτης έκλεισε με ρεκόρ πτώσης (-9,71%), η κατρακύλα συνεχίζεται ασταμάτητα μέχρι σήμερα.

Την περίοδο 1995-2006 εμφανίζεται μια τεράστια αύξηση των τιμών κατοικίας στην Ελλάδα που φτάνει το 134%. Από το 1999 μέχρι το 2002 παρουσιάζεται η μεγαλύτερη αύξηση, λόγω και της χρηματιστηριακής έκρηξης, αλλά πολύ περισσότερο λόγω της εισόδου της Ελλάδας στο Ευρώ και των πολύ χαμηλών επιτοκίων που επεκράτησαν και ευνόησαν τα στεγαστικά δάνεια, και αύξησαν κατακόρυφα τη ζήτηση για αγορά νέων κατοικιών, και τις τιμές κατοικιών, λόγω κενού στη προσφορά. Η περίοδος προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων καθώς και οι παράλληλες υποδομές που έγιναν στα πλαίσια αυτών, επέδρασαν σαν καταλύτης στην μεγάλη ανάπτυξη που σημειώθηκε στην αγορά ακινήτων.

Ειδικότερα, η δημιουργία του μετρό αλλά και η ενίσχυση των υπόλοιπων ΜΜΜ οδήγησε νέες περιοχές κοντά σε σταθμούς να αναπτύξουν νέες δυναμικές και να δημιουργήσουν νέους πόλους οικιστικής ανάπτυξης. Η κατοικία παρουσίαζε το 2004 προοπτικές εξέλιξης και στις ούτω καλούμενες καλές περιοχές, (περιφέρεια νέου αεροδρομίου, περιοχή Ελληνικού, περίχωρα Αττικής οδού),

2.3 Έκρηξη κτηματαγοράς

⁵ Γεωργιάς Β., "20 χρόνια πίσω το ελληνικό Χρηματιστήριο", www.capital.gr, 17 Μαΐου 2012

λόγω της προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, όπου παρατηρήθηκε κατακόρυφη αύξηση των τιμών γης.⁶

Συγκεκριμένα στην Αττική η αγορά ακινήτων γνώρισε τεράστια ανάπτυξη κατά την διάρκεια προετοιμασίας των Ολυμπιακών Αγώνων, με ανεγέρσεις πολυκατοικιών, ξενοδοχείων και υποδομών. Οι τιμές σε μερικές περιοχές εκτοξεύθηκαν πολύ νωρίς στα ύψη και οδήγησαν σε γκετοποιήσεις περιοχών στο κέντρο αλλά και στην περιφέρεια της Αθήνας. Η μεγάλη ζήτηση οδήγησε τους κατασκευαστές στην εκμετάλλευση και του τελευταίου ελεύθερου χώρου της πόλης με αποτέλεσμα τον κορεσμό της.

Συνοπτικά, ο μεγάλος οργασμός οικοδόμησης τα τελευταία 15 χρόνια που απαριθμεί κοντά στις 1.500.000 κατοικίες, ύψωσε ραγδαία τις τιμές κατοικιών που έφτασαν στο αποκορύφωμα τους το 2006, με το 2012 να τις βρίσκει μεν σε επίπεδα 35% χαμηλότερα του 2006, αλλά με τη ζήτηση να είναι μηδενική λόγω της βαθιάς οικονομικής κρίσης, οι προοπτικές ακόμη περισσότερης πτώσης, επομένως σε σκάσιμο της φούσκας να είναι σήμερα πιο ορατοί από ποτέ, αν και ούτε αυτή η προοπτική προβλέπεται να επιφέρει σημαντική αύξηση στη ζήτηση, λόγω της δραστικής μείωσης της αγοραστικής δύναμης των πολιτών λόγω της ύφεσης.

Εν κατακλείδι, όλα τα στοιχεία οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η σημαντική ατμομηχανή της ελληνικής οικονομίας, δηλαδή η οικοδομή, θα μείνει στον σταθμό για πολλά χρόνια ακόμα.

2004

Φήμες περί μεγάλης υποχώρησης των τιμών των κατοικιών μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες.

2005

Οι φήμες δεν επαληθεύονται. Εμφανίζεται 16% αύξηση στις τιμές των ακινήτων που αποδίδεται σε αυξημένη ζήτηση, λόγω φημών για επερχόμενες αλλαγές φορολόγησης και αυξήσεις των επιτοκίων, φαινόμενο που η εγχώρια κτηματαγορά εκμεταλλεύτηκε αυξάνοντας τις τιμές.

2006

Μείωση ζήτησης ακινήτων και οικοδομικής δραστηριότητας, αλλά αύξηση αποθέματος νέων κατοικιών. Οι κατασκευαστές δεν νιώθουν τη ανάγκη να προβούν σε μειώσεις τιμών, λόγω των υπερκερδών των προηγούμενων χρόνων.

2008

Ξεφούσκωμα τιμών με εντυπωσιακή βουτιά 22% στις τιμές των ακινήτων στην Αττική, που όμως δεν δημιουργεί αύξηση στις πωλήσεις, λόγω της μείωσης των στεγαστικών δανείων και της δυνατότητας χρηματοδότησης αγοράς νέων κατοικιών

2009

Το πλεονάζον απόθεμα υπολογίζεται στις 100.000 κατοικίες. Οι τράπεζες αναγκάζονται να προσφέρουν περιόδους χάριτος στα δάνεια των κατασκευαστών, που έτσι δεν νιώθουν μεγάλη πίεση για αποπληρωμή, με αποτέλεσμα η φούσκα των τιμών στις κατοικίες να υπ σπάσει

2011

Πάνω από 200.000 αδιάθετες νέες κατοικίες με τη ζήτηση να φθάνει στο ναδίρ, και τις κατασκευαστικές εταιρίες να είναι πλέον σε βαθιά κρίση

⁶ Χαραλαμπόπουλος Μ., "Οι εξελίξεις στην κτηματαγορά μετά το 2004", *Καθημερινή*, 29 Μαΐου 2004

Μέχρι το ξέσπασμα της κρίσης η οικοδομική δραστηριότητα επηρεάζεται θετικά από την επίπλαστη οικονομική ανάπτυξη. Η προετοιμασία για τους Ολυμπιακούς Αγώνες και η δυνατότητα φθηνού δανεισμού καθιστούν την οικοδομή έναν από τους βασικούς πυλώνες της ελληνικής οικονομίας, η οποία καθορίζεται από τις αναθέσεις του ιδιωτικού τομέα.⁷ Οι Ολυμπιακοί Αγώνες απαίτησαν σημαντική επενδυτική προσπάθεια στον τομέα των κατασκευών και των δημόσιων έργων, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν σημαντικά πολλαπλασιαστικά οφέλη για την ελληνική οικονομία. Παράλληλα μεγάλη ανάπτυξη δέχεται ο τριτογενής τομέας, στις επενδύσεις του οποίου στοχεύουν οι πόλεις για ανάπτυξη της ανταγωνιστικότητάς τους.

Την ίδια περίοδο (1990), στο κλίμα της νεοφιλελεύθερης εποχής και σε συγχρονισμό με τις υπόλοιπες χώρες του ευρωπαϊκού νότου, αρχίζει στην Ελλάδα ένας κύκλος ιδιωτικοποιήσεων. Η κρίση της εποχής με την μείωση της παραγωγής και ως επακόλουθο την αύξηση της ανεργίας, έδωσε ώθηση στην αύξηση των ιδιωτικοποιήσεων που υποσχόντουσαν επενδύσεις και νέες θέσεις εργασίας. Είναι γνωστό ότι σε τέτοιες κρίσιμες περιόδους για μια οικονομία, ο ιδιωτικός τομέας βρίσκει πρόσφορο έδαφος για επενδύσεις σε τομείς οικονομικής δραστηριότητας που επιφέρουν μεγάλα ποσοστά κέρδους. Μετά το '90 οι τομείς αυτοί ήταν η ενέργεια, η αγορά ακινήτων και οι υποδομές. Κυρίως για την υλοποίηση των μεγάλων έργων υποδομών εμφανίζεται η συνεργασία και εμπλοκή του ιδιωτικού κεφαλαίου που κορυφώνεται με την προετοιμασία των Ολυμπιακών Αγώνων. Η έλλειψη τεχνογνωσίας από την πλευρά του Δημόσιου τομέα αλλά και η συρρίκνωση της εμπιστοσύνης της κοινωνίας προς αυτόν συμβάλλουν επίσης στην ιδιωτικοποίηση των επενδύσεων.

2.4 Ιδιωτικοποιήσεις

⁷ Δραγάνας Π., "In greeklish 5/8: Η άνοδος και η πτώση του καταναλωτικού lifestyle", www.panosdragonas.net, 20 Απριλίου 2012

Ταυτόχρονα με τα μεγάλα έργα υποδομών για την Ολυμπιάδα, τα ιδιωτικά κεφάλαια δειξόσαν και σε μεγάλα έργα όπως η κατασκευή του εθνικού δικτύου αυτοκινητοδρόμων, η επέκταση του μετρό, οι ιδιωτικές μονάδες παραγωγής ενέργειας, η κατασκευή χώρων στάθμευσης, η εκμετάλλευση διαφόρων Οργανισμών και ακινήτων κ.ά.

Όπως πρόσταζε το κλίμα της εποχής αλλά και η προετοιμασία για το γεγονός της Ολυμπιάδας, χρειάστηκε να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα στα δίκτυα μεταφορών. Η μεταφορά του αεροδρομίου στα Σπάτα πυροδότησε μεγάλα έργα όπως η Αττική οδός, ο Προαστιακός, το Μετρό που διαμόρφωσαν την νέα εικόνα της Αττικής. Τα έργα αυτά που προϋπήρχαν σαν σκέψεις πριν το ΡΣΑ 1985 δεν περιλήφθηκαν σ' αυτό αφού ήταν αντίθετα στους στόχους ανάσχεσης της εξάπλωσης της Αθήνας. Πριν το τέλος της δεκαετίας του '80 όμως, η προσπάθεια της Αθήνας να συντονιστεί με την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και την παγκοσμιοποίηση και να μπει στο παιχνίδι του ανταγωνισμού των πόλεων, θα επιφέρει την επικύρωσή τους. Παράλληλα, η ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων θα επισπεύσει την υλοποίησή τους.

Η μέχρι τότε εξάπλωση της Αθήνας στηριζόταν στον άξονα Βορρά-Νότου. Η χωροθέτηση των νέων έργων, θα δώσει μια νέα δυναμική ανάπτυξης σε ένα εγκάρσιο άξονα Ανατολής-Δύσης. Από το Θριάσιο μέχρι τα Μεσόγεια εμφανίζεται μια άναρχη δόμηση που αλλάζει τις χωρικές της Αττικής. Η απουσία ελέγχου χρήσεων γης, άφησε ελεύθερο το πεδίο προς εκμετάλλευση υπό όρους αστικής γης.

2.5 Συγκοινωνιακά έργα

Τα Μεσόγεια, ο άλλοτε αμπελώνας και περιβόλι της Αθήνας, μετατρέπονται σε γήπεδο κερδοσκοπίας και πλουτισμού.⁸ Ας σημειωθεί μόνο, ότι κατά την πρόσφατη απογραφή του 2011, δήμοι της περιοχής των Μεσογείων είχαν αύξηση πληθυσμού σε σχέση με το 2001 της τάξεως του 40 – 60%.⁹ Η Ρένα Κλουτσινιώτη (επικεφαλής του Εθνικού Χωροταξικού Πλαισίου) δηλώνει στην Καθημερινή πως τα μεγάλα δημόσια έργα της περιόδου όπως η Αττική Οδός και η μεταφορά του αεροδρομίου στα Σπάτα προκάλεσαν μια τάση εσωτερικής μετακίνησης όσων στρωμάτων απέκτησαν μεγαλύτερα εισοδήματα από τις υποβαθμισμένες περιοχές της Αθήνας προς τα βόρεια και τα ανατολικά.¹⁰ Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του κέντρου της πρωτεύουσας παράλληλα με την κατασπατάληση του φυσικού χώρου της Αττικής. Τα μεγάλα μεταφορικά έργα συνέβαλαν στο έγκλημα της ραγδαίας αστικοποίησης της Αττικής χωρίς πολεοδόμηση. Περιοχές με καθαρά αγροτικό χαρακτήρα απόκτησαν σήμερα χάρη σ' αυτά αστικές χρήσεις με παντελή έλλειψη σχεδιασμού.

Ανάμεσα στα συγκοινωνιακά έργα της τότε αναπτυξιακής πολιτικής προωθήθηκε για πρώτη φορά η λειτουργία του τραμ, το οποίο συμπεριλαμβανόταν στο ΡΣΑ από το 1985. Στα θετικά της αποτίμησης των έργων που έγιναν για την Ολυμπιάδα καταλογίζεται η έμφαση που δόθηκε στα μέσα σταθερής τροχιάς. Πρόκειται βέβαια για σχήμα οξύμωρο αφού έρχεται διαμετρικά αντίθετο με την προώθηση του ΙΧ

⁸ Λεοντίδου Λ., "Η υπέρμετρη αστική εξάπλωση", *Καθημερινή*, 19 Μαρτίου 2011

⁹ Δήμος Παλλήνης: αύξηση 61,8%, Δήμος Μαρκοπούλου – Μεσογαίας: αύξηση 47%, Δήμος Ραφήνας – Πικερμίου: Αύξηση 46,3% κτλ. Οι Δήμοι των Μεσογείων αποτελούν σήμερα τους ταχύτερα αναπτυσσόμενους δημογραφικά δήμους της Αττικής. (Απογραφή 2011)

¹⁰ Λιάλιου Γ., "Αθήνα... Ανατολικής Αττικής", *Καθημερινή*, 27 Νοεμβρίου 2011

που έφεραν 215χλμ υπερτοπικών δικτύων υψηλής ταχύτητας.¹¹

Στις αρχές της νέας χιλιετίας η Αθήνα βρίσκεται σε μία περίοδο έντονης κινητικότητας και αναβρασμού. Η δεκαετία του '90 θα αφήσει πίσω της ένα κλίμα ευμάρειας και αισιοδοξίας και θα εδραιώσει την πραγματικότητα ενός νέου lifestyle. Κορύφωση αυτής της κατάστασης θα αποτελέσει η φιλοξενία της Ολυμπιάδας του 2004.

¹¹ Η δημιουργία της Αττικής Οδού άφησε παρακαταθήκη στην Αττική 65,2 χιλιόμετρα κλειστού αυτοκινητόδρομου καθώς και 150 χιλιόμετρα παράπλευρου βοηθητικού οδικού δικτύου.

Βιβλιογραφία:

Λεοντίδου Λ., "Η υπέρμετρη αστική εξάπλωση", *Καθημερινή*, 19 Μαρτίου 2011

Λιάλιου Γ., "Αθήνα... Ανατολικής Αττικής", *Καθημερινή*, 27 Νοεμβρίου 2011

Χαραλαμπόπουλος Μ., "Οι εξελίξεις στην κτηματαγορά μετά το 2004", *Καθημερινή*, 29 Μαΐου 2004

Merklein R., "Sehnsucht nach der Katastrophe", *Der Spiegel*, December 7 1987

Πηγές εικόνων:

Εικ.1 – www.flickr.com

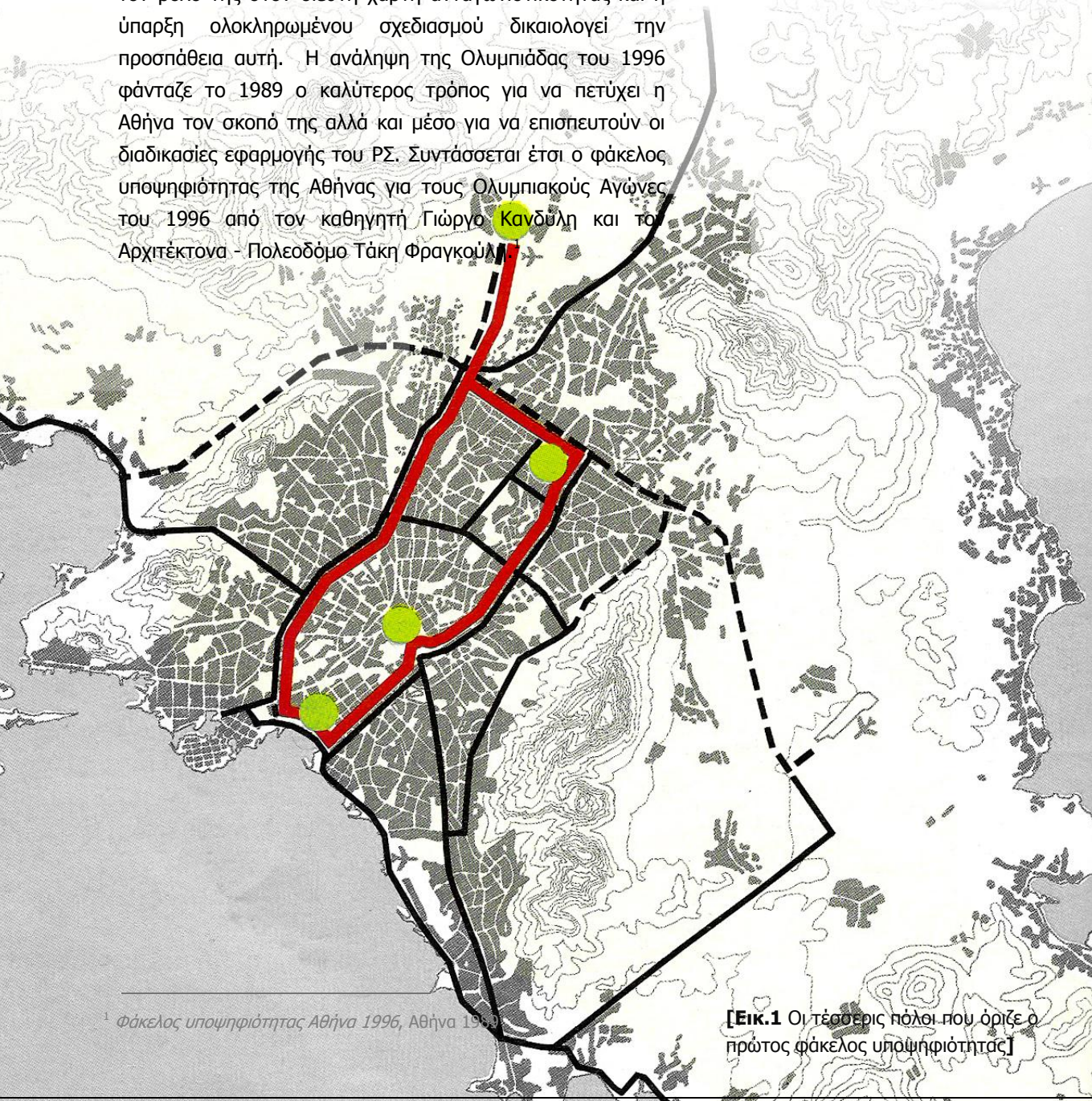
Φάκελοι Υποψηφιότητας

Στις επόμενες σελίδες θα παρουσιαστούν εν συντομία τα βασικά χαρακτηριστικά των Φακέλων Υποψηφιότητας για την φιλοξενία της Ολυμπιάδας 1996 καθώς και για της Ολυμπιάδας 2004, που εν τέλει ανέλαβε η Αθήνα. Οι δύο απόπειρες εντάσσονται στο γενικότερο πνεύμα ευμάρειας της εποχής που προωθούσε τα μεγάλα έργα.

B3

Η Αθήνα βρίσκεται ήδη από το 1985 με το Ρυθμιστικό Σχέδιο σε πνεύμα ανανέωσης του αστικού ιστού της. Προσπαθεί να ακολουθήσει τα ευρωπαϊκά πρότυπα πόλεων και να αυξήσει τον ρόλο της στον διεθνή χάρτη ανταγωνιστικότητας και η ύπαρξη ολοκληρωμένου σχεδιασμού δικαιολογεί την προσπάθεια αυτή. Η ανάληψη της Ολυμπιάδας του 1996 φάνταζε το 1989 ο καλύτερος τρόπος για να πετύχει η Αθήνα τον σκοπό της αλλά και μέσο για να επιταχυνθούν οι διαδικασίες εφαρμογής του ΡΣ. Συντάσσεται έτσι ο φάκελος υποψηφιότητας της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1996 από τον καθηγητή Γιώργο Κανδύλη και το Αρχιτέκτονα - Πολεοδόμο Τάκη Φραγκούλη.

3.1 1^{ος} φάκελος υποψηφιότητας 1996

¹ Φάκελος υποψηφιότητας Αθήνα 1996, Αθήνα 1989

[Εικ.1 Οι τέσσερις πόλοι που όριζε ο πρώτος φάκελος υποψηφιότητας]

Βασικός στόχος της πρότασης ήταν η δημιουργία 4 κύριων πόλων που θα ενώνονταν μεταξύ τους με ειδικό ολυμπιακό κυκλοφοριακό δακτύλιο. Συγκεκριμένα ο κάθε πόλος θα εξυπηρετούσε διαφορετικές ανάγκες των αγώνων:

- Ο 1^{ος} πόλος περιλαμβάνει το Ολυμπιακό Χωριό και τοποθετείται στις Αχαρνές. Πρόκειται ουσιαστικά για τον χώρο διαμονής των αθλητών κατά την διάρκεια των αγώνων. Προβλεπόταν η μεταολυμπιακή χρήση του χωριού σαν οικιστικός πυρήνας που θα προσέφερε μια νέα ποιότητα ζωής στην περιοχή. Η περιοχή των Αχαρνών, στους πρόποδες της Πάρνηθας θεωρήθηκε κατάλληλη λόγω της στενής γειτνίασης της με την φύση αλλά και λόγω της ευκαιρίας αναβάθμισης της γενικότερης περιοχής. Νέες γραμμές ΜΜΜ θα εξυπηρετούσαν πλήρως το Ολυμπιακό χωριό αλλά και τους γειτονικούς δήμους.

- Ο 2^{ος} πόλος είναι ουσιαστικά ο χώρος των ολυμπιακών εγκαταστάσεων. Θα στεγάσει το ΟΑΚΑ, μεγάλα γήπεδα αλλά και κέντρα τύπου και το χωριό των δημοσιογράφων. Η περιοχή του ΟΑΚΑ θεωρήθηκε στρατηγικής σημασίας στη συμβολή 5 δήμων και στο όριο της βόρειας και νότιας πόλης.

- 3^ο πόλο θα συνιστούσε το ιστορικό κέντρο της Αθήνας όπου προβλέπονταν όλες οι εορταστικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις κυρίως στο Ζάππειο και στο Καλλιμάρμαρο.

- Ο 4^{ος} πόλος στον Φαληρικό όρμο, θα ήταν γενικά ο χώρος αναψυχής, η είσοδος στην πόλη από την θάλασσα και συμπληρωματικός χώρος αθλητικών εγκαταστάσεων. Σχεδιαζόταν η απομάκρυνση του ιπποδρόμου και η δημιουργία συγκροτήματος πολλαπλών χρήσεων στην θέση του για εξυπηρέτηση των υπολοίπων χρήσεων.

Αθλητικές εγκαταστάσεις προπόνησης, ή συμπληρωματικών χρήσεων προβλέφθηκαν και σε άλλα σημεία της Αττικής.

102 Σκοπός ήταν η διάχυση αρκετών αθλητικών εγκαταστάσεων για να τονιστούν οι άξονες του ΡΣ που ήθελαν την ανάπτυξη τοπικών κέντρων στην πόλη και όχι υπερτοπικών.

Όσο αφορά τις μεταρρυθμίσεις που θα γίνονταν στην πόλη για την φιλοξενία των αγώνων, δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στο συγκοινωνιακό δίκτυο. Σχεδιαζόταν η δημιουργία του μετρό αλλά και του νέου αεροδρομίου στα Σπάτα, έργα μεγάλης σημασίας για τους αγώνες αλλά και για την ίδια την πόλη. Όσο αφορά τα οδικά δίκτυα ο Ολυμπιακός δακτύλιος βρισκόταν ήδη υπό εξέλιξη και πολλά άλλα δίκτυα υπό σχεδιασμό. Για την αναβάθμιση του κέντρου της Αθήνας προτάθηκε η ολοκλήρωση της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και η εξυγίανση υποβαθμισμένων περιοχών.

Χωρίς αμφιβολία ο πρώτος φάκελος υποψηφιότητας πρότεινε έργα όσο το δυνατό πιο συμβατά με το ΡΣΑ και προσπάθησε με τις απαραίτητες κινήσεις να μην εντείνει το φαινόμενο των υπερτοπικών κέντρων. Βέβαια η διοργάνωση ενός mega-event όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες δεν μπορεί να αποφύγει την δημιουργία υποδομών και μεγάλων κατασκευών που θέλοντας και μη επιβαρύνουν την πόλη.

Μετά την αποτυχημένη προσπάθεια της Αθήνας να αναλάβει τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1996, γίνεται εκ νέου πρόταση ανάληψης των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Το 1997 συντάσσεται ο 2^{ος} φάκελος υποψηφιότητας της Αθήνας με επικεφαλής(ς) τον Πέτρο Συναδινό.² Η οικονομική κατάσταση της χώρας το 1997 είναι πολύ καλή όπως προαναφέρθηκε γι' αυτό είναι σε θέση να αναλάβει τους αγώνες. Μεγάλες επενδύσεις και μεγάλα έργα στην περιοχή της Αθήνας εξασφαλίζουν την κίνηση του κεφαλαίου και επιτρέπουν την οικονομική ευημερία. Η μεγάλη αυτή ανάπτυξη όμως οδήγησε τα χρόνια που μεσολάβησαν από τον 1^ο φάκελο στον 2^ο, στην αλλαγή πορείας του ΡΣ προς μια κατεύθυνση κερδοσκοπίας και όχι προστασίας του αστικού ιστού.

3.2 2^{ος} φάκελος υποψηφιότητας 2004

[Εικ.2 Οι Ολυμπιακές εγκαταστάσεις στον Αττικό χώρο όπως προέβλεπε ο δεύτερος φάκελος υποψηφιότητας]

² Φάκελος υποψηφιότητας Αθήνα 2004, Αθήνα 1996

104 Στον 2^ο φάκελο σε αντίθεση με τον πρώτο μεγάλη σημασία δίνεται στα κέρδη που θα αποκόμιζε η πόλη από τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Αφορούσαν κυρίως την δημιουργία υποδομών, την προώθηση του τουρισμού, την μείωση της ανεργίας λόγω της δημιουργίας θέσεων εργασίας και κυριότερο κέρδος θα ήταν η προώθηση της Ελλάδας σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ουσιαστική διαφορά με τον 1^ο φάκελο αποτελεί ο διαχωρισμός των εγκαταστάσεων σε τρεις βασικούς πόλους και όχι σε τέσσερις:

- Στον 1^ο πόλο εντάσσονται οι αθλητικές εγκαταστάσεις οι οποίες θα διασπαστούν σε δύο χωρικές ενότητες. Η μια στο ΟΑΚΑ και η άλλη στον Φαληρικό όρμο. Πολύ λιγότερες εγκαταστάσεις θα τοποθετηθούν διάσπαρτες στον αστικό ιστό πράγμα που δείχνει την στροφή στην δημιουργία ισχυρών υπερτοπικών πόλων.
- Στον 2^ο πόλο θα εγκατασταθεί το Ολυμπιακό χωριό στις Αχαρνές όπως είχε προβλεφθεί.
- Ο 3^{ος} πόλος θα είναι οι χώροι φιλοξενίας και υποδοχής της ολυμπιακής οικογένειας

Η σύνδεση των πόλων προβλέπεται να γίνει με τον ολυμπιακό δακτύλιο ο οποίος θα διασφαλίζει γρήγορες μετακινήσεις και βρισκόταν ήδη υπό κατασκευή. Η Αττική οδός είχε σχεδόν ολοκληρωθεί και πολλοί οδικοί άξονες επανασχεδιάζονταν για την καλύτερη κυκλοφορία στην πόλη. Το νέο αεροδρόμιο στα Σπάτα καθώς και το μετρό υπολογιζόταν να τελειώσουν μέχρι το 2000 και να εξυπηρετήσουν πλήρως τις ανάγκες της Ολυμπιάδας. Για πρώτη φορά κάνει την εμφάνισή του η δημιουργία τραμ που θα βοηθήσει στην επάρκεια των συνδέσεων μεταξύ των εγκαταστάσεων.

Στα έργα αναβάθμισης του κέντρου της Αθήνας στα πλαίσια των Ολυμπιακών Αγώνων εντάσσονται η προστασία της Ακρόπολης, η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων, και παρεμβάσεις μικρότερης κλίμακας σε ιστορικά και νεοκλασικά κτήρια του κέντρου.

Ιδιαίτερη έμφαση σε αντίθεση με τον προηγούμενο φάκελο δίνεται σε περιβαλλοντικά ζητήματα και ζητήματα εξοικονόμησης ενέργειας. Το πολιτικό πλαίσιο της Αθήνας προβλέπει την διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων. Στα περιβαλλοντικά μέτρα που λήφθηκαν αναφερόταν ότι το περιβάλλον όχι μόνο θα προστατευθεί αλλά και θα ενισχυθεί. Οι ελεύθεροι χώροι θα διαφυλάσσονταν και θα γίνονταν ειδικές ρυθμίσεις σε περιοχές όπου δεν υπήρχαν επαρκείς ελεύθεροι χώροι. Η χρησιμοποίηση των ΜΜΜ θα μείωνε κατά πολύ τις μετακινήσεις των Ι.Χ. και προτεραιότητα θα δινόταν στον κάτοικο και την καλυτέρευση της ποιότητας ζωής του. Στην πραγματικότητα όμως η πολιτική που χρησιμοποιήθηκε όσο αφορά τις συγκοινωνίες, προώθησε την χρήση του αυτοκινήτου ακόμη περισσότερο.³

³ *Πολοδομική και περιβαλλοντική διάσταση των Ολυμπιακών αγώνων του 2004- Εναλλακτικές προτάσεις χωροθέτησης*, έρευνα του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ, Αθήνα, Ιανουάριος 1998

Βιβλιογραφία:

Πολεοδομική και περιβαλλοντική διάσταση των Ολυμπιακών αγώνων

του 2004- Εναλλακτικές προτάσεις χωροθέτησης, έρευνα του

Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος ΕΜΠ, Αθήνα, Ιανουάριος 1998

Φάκελος υποψηφιότητας Αθήνα 1996, Αθήνα 1989

Φάκελος υποψηφιότητας Αθήνα 2004, Αθήνα 1996

Πηγές εικόνων:

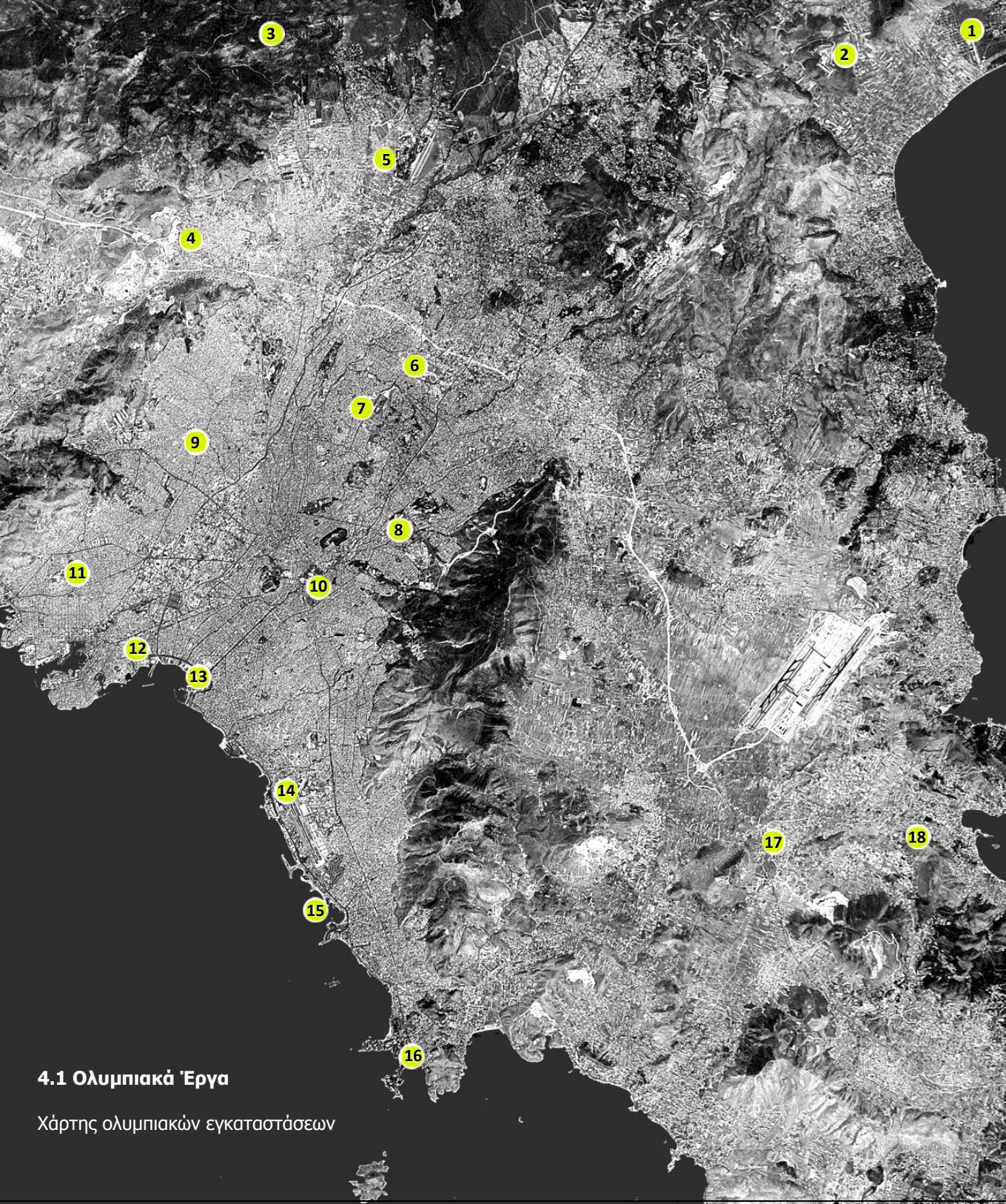
Εικ.1 – Φάκελος Υποψηφιότητας: Αθήνα 2004

Εικ.2 – www.apada.com

Υλοποίηση

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί θα επιχειρήσουμε μια παρουσίαση των έργων που υλοποιήθηκαν εν τέλει κατά την προολυμπιακή περίοδο. Θα προσπαθήσουμε να τα κατανοήσουμε συνολικά μέσα από ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια. Τέλος, θα δούμε και κάποια παράπλευρα έργα που έγιναν την περίοδο αυτή, ο δρόμος για τα οποία άνοιξε με αφορμή τη διεξαγωγή της Ολυμπιάδας.

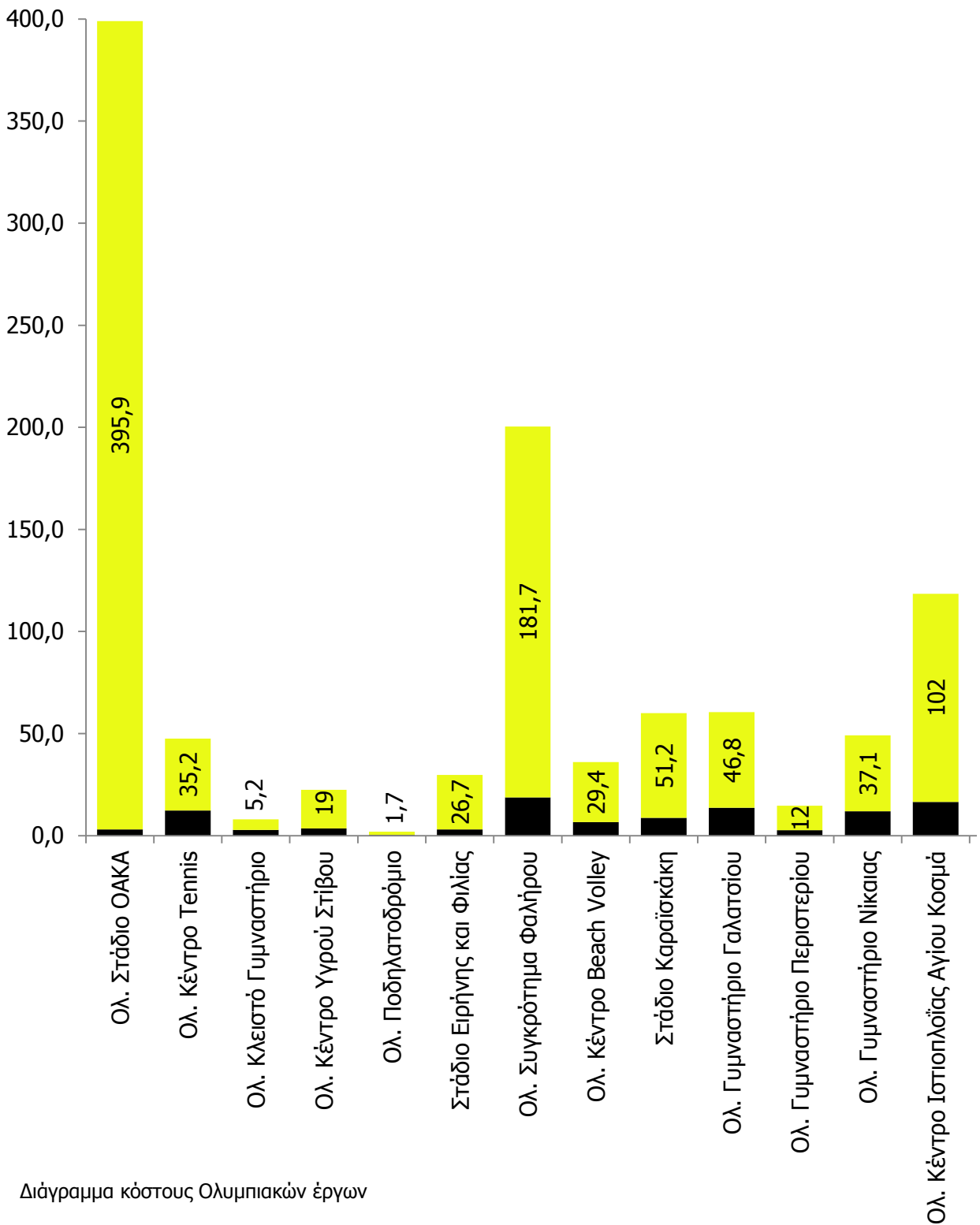
B4

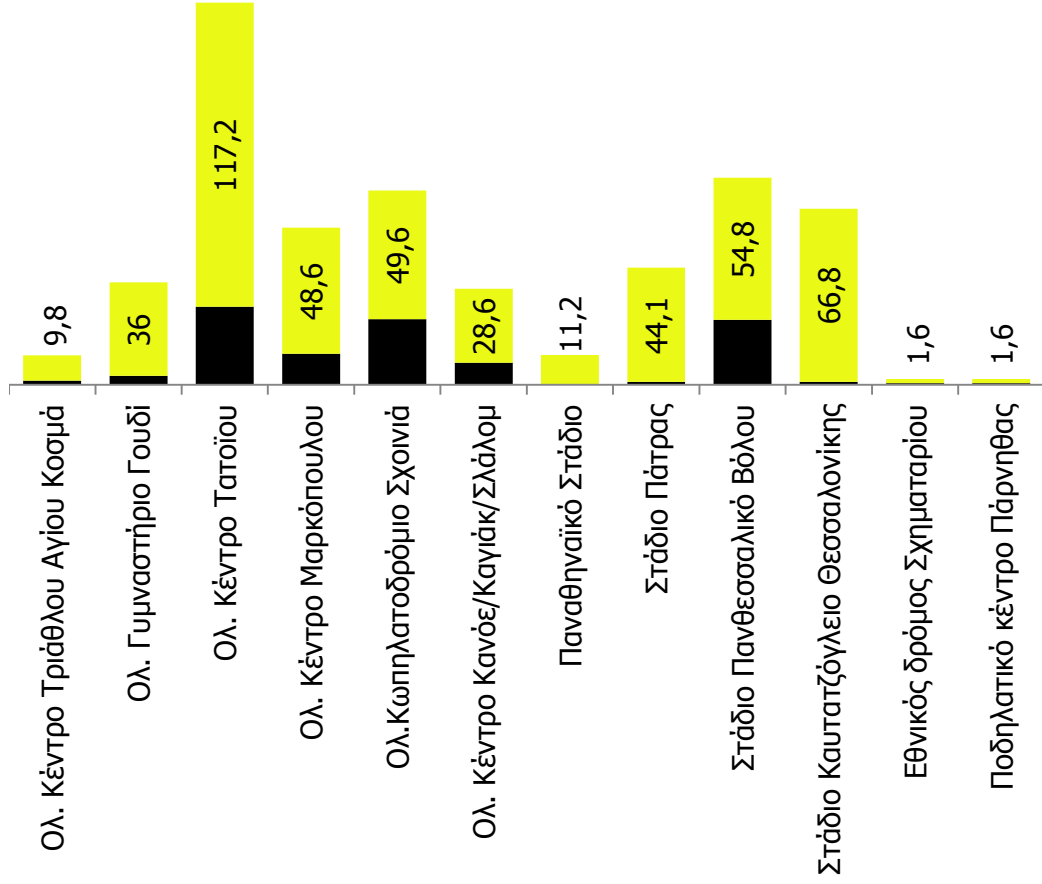

4.1 Ολυμπιακά Έργα

Χάρτης ολυμπιακών εγκαταστάσεων

1. Ολυμπιακό Κωπηλατοδρόμιο Σχοινιά
2. Αφεταιρία Μαραθώνιας διαδρομής
3. Ορεινή Ποδηλασία
4. Ολυμπιακό κέντρο Άνω Λιοσίων
5. Ολυμπιακό χωριό
6. Συγκρότημα ΟΑΚΑ
7. Ολυμπιακό Γυμναστήριο Γαλατσίου
8. Ολυμπιακό Γυμναστήριο Γουδή
9. Ολυμπιακό Γυμναστήριο Περιστερίου
10. Παναθηναϊκό στάδιο
11. Ολυμπιακό Γυμναστήριο Άρσης Βαρών Νίκαια
12. Στάδιο Καραϊσκάκη
13. Ολυμπιακό συγκρότημα Φαλήρου
14. Ολυμπιακό Κέντρο Ελληνικού
15. Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας Αγίου Κοσμά
16. Ολυμπιακό Κέντρο Τριάθλου Βουλιαγμένης
17. Ολυμπιακό Κέντρο Σκοποβολής Μαρκόπουλου
18. Ολυμπιακό Κέντρο Τοξοβολίας και Ιππασίας Τατοΐου

■ Προβλεπόμενο κόστος (σε εκατ. Ευρώ)

■ Διαφορά τελικού κόστους (σε εκατ. Ευρώ)

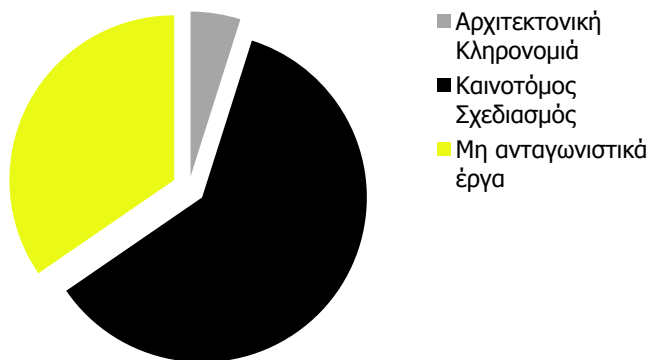
Ολυμπιακά ακίνητα	Προβλεπόμενη χρήση	Σημερινή χρήση
Ολυμπιακό Στάδιο ΟΑΚΑ	Αθλητικές χρήσεις	Γήπεδο Ποδοσφαίρου
Ολυμπιακό Κέντρο Tennis	Αθλητικές χρήσεις	Αγώνες Tennis
Ολυμπιακό Κλειστό Γυμναστήριο	Αθλητικές χρήσεις	Γήπεδο Καλαθόσφαιρας
Ολυμπιακό Κέντρο Υγρού Στίβου	Αθλητικές χρήσεις	Κολυμβητήριο
Ολυμπιακό Ποδηλατοδρόμιο	Αθλητικές χρήσεις	Ποδηλατοδρόμιο
Ολυμπιακό Κέντρο(Softball/Hockey)Ελληνικό	Αθλητικές χρήσεις	Αίθουσα Πολλαπλών εκδηλώσεων
Ολυμπιακό Κέντρο Basketball Ελληνικό	Αθλητικές χρήσεις	Έδρα Πανωνίου
Ολυμπιακό Κέντρο Baseball Ελληνικό	Αθλητικές χρήσεις	Έδρα Εθνικού Πειραιώς
Ολυμπιακό Κέντρο Taekwondo	Αθλητικές χρήσεις	Συνεδριακό Κέντρο
Ολυμπιακό Κέντρο Beach Volley	Αθλητικές χρήσεις	Πολιτιστικός χώρος-Αμφιθέατρο
Ολυμπιακό Γυμναστήριο Γαλασίου	Αίθουσα πολλαπλών εκδηλώσεων	Εμπορικό κέντρο πολλαπλών χρήσεων
Ολυμπιακό Γυμναστήριο Περιστερίου	Αίθουσα πολλαπλών αθλητικών χρήσεων	Αθλητικές χρήσεις Αγώνες Πυγμαχίας
Ολυμπιακό Γυμναστήριο Άρσης Βαρών Νίκαια		Πανεπιστήμιο Πειραιά
Ολυμπιακό Κέντρο Ιστιοπλοΐας Αγίου Κοσμά		Παραχωρήθηκε στην ΣΕΙΡΙΟΣ ΑΕΒΕ για εμπορική ανάπτυξη
Ολυμπιακό Κέντρο Τριάθλου Βουλιαγμένης	Λυόμενο	Κατεδαφίστηκε
Ολυμπιακό Γυμναστήριο Γουδί	Λυόμενο	Ιδιωτική εταιρία θεαμάτων
Ολυμπιακό Κέντρο Άω Λιοσίων		Εγκατάσταση Ακαδημιών Πολιτισμού
Ολυμπιακό Κέντρο Τοξοβολίας και Ιππασίας Τατοΐου		Ελληνική Ιππική Ομοσπονδία
Ολυμπιακό Κέντρο Σκοποβολής Μαρκόπουλου		Ελληνική Αστυνομία
Ολυμπιακό Κωπηλατοδρόμιο Σχοινιά		Προπόνηση και Αγώνες Ομοσπονδιών
Ολυμπιακό Κέντρο Κανόε/Καγιάκ/Σλάλομ	Αθλητικές χρήσεις	Πρότυπο Υδροπάρκο

ΧΩΡΟΙ ΔΙΑΜΟΝΗΣ		
Ολυμπιακό χωριό	Πρότυπος Οικισμός 10.000 ατόμων	Οικισμός 8.000 ατόμων
Κέντρο Ραδιοτηλεόρασης IBC	Μουσείο Ολυμπιακών αγώνων	Εμπορικό Κέντρο Golden Hall
Κέντρο Γραπτού Τύπου MPC	Γραφειακοί Χωροι	Υπουργείο Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης
Θαλάσσιο Μέτωπο Φαληρικού Όρμου	Υπερτοπική ζώνη αθλητισμού, αναψυχής και πολιτιστικών δραστηριοτήτων	

Μόνο το 5% των ολυμπιακών έργων που κατασκευάστηκαν είχε προσωρινό χαρακτήρα.

Από τις επενδύσεις που έγιναν το 4,89% αφορούσε έργα αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, το 60,53% έργα καινοτόμου σχεδιασμού και το 34,58% μη ανταγωνιστικά έργα (π.χ. τμήματα του μετρό, τραμ κτλ.)

Στην παρούσα φάση μόνο το 47% των Ολυμπιακών έργων έχει χρήση σε τακτική βάση. Αντίθετα, το 40% δεν έχει ακόμα χρήση (παρά την προβλεπόμενη) ενώ ένα 13% έχει περιορισμένη χρήση. Αποτέλεσμα είναι να μιλούμε σήμερα για white elephants.

Παράλληλα με τα ολυμπιακά έργα, έγιναν και κάποια παράπλευρα έργα, η κατασκευή των οποίων διευκολύνθηκε στο όνομα της Ολυμπιάδας. Η έκρηξη των εμπορικών κέντρων, οι ιδιωτικοποιήσεις μαρίνων και οι μεγάλες επενδύσεις σε «φιλέτα» γης του Αττικού τοπίου αποτελούν παραχωρήσεις του δημοσίου στον ιδιωτικό τομέα που δεν θα γίνονταν χωρίς την πρόφαση των αγώνων.

Το φαινόμενο των mall που ξεφυτρώνουν σαν μανιτάρια σε ολόκληρη την Αττική μπορεί σήμερα να μην φαντάζει περίεργο. Όλα όμως ξεκίνησαν λίγο πριν τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Η αρχή έγινε με το γνωστό The Mall στο Μαρούσι. Σε μία από τις ελάχιστες εναπομείνουσες εκτάσεις πρασίνου στην περιοχή, κτίστηκε ένα θηριώδες συγκρότημα 63.000 τ.μ. σε μια ιδιαίτερα προνομιακή περιοχή. Όλοι οι δρόμοι (Αττική Οδός, Κηφισίας, Ηλεκτρικός και Προαστιακός σιδηρόδρομος) οδηγούν στο Mall.¹

Με το πρόσχημα της δημιουργίας Χωριού Τύπου διεξάγεται μελέτη από τον Δήμο Αμαρουσίου για ανέγερση εμπορικού κέντρου 75.000τ.μ. το 2001, συντάσσοντας μάλιστα την εταιρία ΔΗΜΕΠΑ για την αξιοποίηση της ακίνητης περιουσίας του. Την ίδια περίοδο με το Ν. 2947/2001 περί Ολυμπιακής Φιλοξενίας προβλέπεται ο καθορισμός ορίων Χωριού Τύπου στο Μαρούσι, η ένταξη στο σχέδιο 43 στρεμμάτων ΟΕΚ (Οργανισμού Εργατικής Κατοικίας) και η λειτουργία μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες «χώρου υποδοχής πολεοδομικού κέντρου» σε χώρο αμιγούς κατοικίας (16.000 τ.μ.).² Το 2002 η εταιρία Lamda Development θα εξαγοράσει μέσω πλειοδοτικού διαγωνισμού το 95% της ΔΗΜΕΠΑ, ενώ παράλληλα ο συντελεστής δόμησης της περιοχής υπερδιπλασιάζεται (από το 0,8 στο 2,0) γεγονός που επικροτείται από την Γιάννα Αγγελοπούλου, πρόεδρο του

4.2 Παράπλευρα έργα

4.2.1 Έκρηξη εμπορικών κέντρων

¹ Τρουβάς Χ., Μπιτσαξή Ε., "The Mall, Αυθαιρεσίες... ολυμπιακών προδιαγραφών", *Η Εποχή*, 8 Ιανουαρίου 2006

² Ν. 2947/2001, *Θέματα Ολυμπιακής Φιλοξενίας, Έργων Ολυμπιακής Υποδομής και άλλες διατάξεις*, ΦΕΚ 228/Α/9.10.2001

116 «Αθήνα 2004». Ήδη αρχίζουν οι καταγγελίες για την εισβολή των μεγάλων συμφερόντων και την κάρπωση υπεραξίας μεγαλύτερης των 145 δις δραχμών. Σύμφωνα με την Lamda θα κατασκευαστεί στην περιοχή «κέντρο πολλαπλών εμπορικών, ψυχαγωγικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων για την εξυπηρέτηση των δημοσιογράφων που θα καταλύσουν στο Χωριό Τύπου» καθώς και «Ενιαίο πάρκο 80 στρεμμάτων που δημιουργείται εξ ολοκλήρου και διαμορφώνει πνεύμονα πρασίνου».³ Εν τέλει, το συγκρότημα εγκαινιάστηκε μετά από πολλές καθυστερήσεις και παρά τις διαμαρτυρίες πολιτών το Νοέμβριο του 2005, ένα χρόνο μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες για τους οποίους υποτίθεται ότι κτίστηκε. Εύλογα στην περίπτωση αυτή το κεφάλαιο με το πλέον εξόφθαλμο τρόπο βρήκε τρόπο να εκμεταλλευτεί τη διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων, με τις ευλογίες μάλιστα του Δημοσίου.

Ο δρόμος για τον χορό των υπόλοιπων εμπορικών κέντρων που ακολούθησαν ήταν ανοιχτός. Σήμερα στην Αττική λειτουργούν 18 εμπορικά κέντρα συνολικής επιφάνειας 550.000τ.μ. ενώ ετοιμάζονται ακόμα 15 συνολικής επιφάνειας 730.000τ.μ.⁴ Αξίζει μάλιστα να σημειωθεί ότι ανάμεσα στα υφιστάμενα malls συμπεριλαμβάνεται το Ολυμπιακό Κέντρο Τύπου (νυν Golden Hall). Προβλέπεται δε αρκετά από τα υπόλοιπα ολυμπιακά έργα να λειτουργήσουν επίσης ως malls.

³ Ανακοίνωση για την ανάληψη του Χωριού Τύπου, Lamda Development, 9 Μαΐου 2002

⁴ Τζαβάρα Χ., "Η Αττική γεμίζει τσιμέντο, 730.000τ.μ. νέα Malls", *Ελευθεροτυπία*, 17 Φεβρουαρίου 2011

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας υπήρξαν καταλύτης της ανατροπής της αναλογίας δημόσιου προς ιδιωτικού χώρου εις όφελος του δεύτερου. Ειδικά σε ότι αφορούσε τα παράκτια μέτωπα οι διάφορες μεταρρυθμίσεις του ΡΣΑ έδωσαν χώρο στο ιδιωτικό κεφάλαιο να εξαπλωθεί ακόμη περισσότερο.

Στην περίπτωση της Δραπετσώνας προϋπήρχε μια συμπαγής παράκτια βιομηχανική ζώνη μήκους 3χλμ που κρατούσε αποκλεισμένη την ενδοχώρα. Ήδη από το 1979 ξεκίνησε η διαδικασία μετεγκατάστασης των βιομηχανιών από την Αττική, στα πλαίσια όχι μόνο της αποβιομηχάνισης των πόλεων αλλά και των απαιτήσεων από κινήματα πολιτών για περιβαλλοντικούς κυρίως λόγους. Όταν το 1983 το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας αποχαράκτηρισε την περιοχή από τη βιομηχανική της χρήση, θέτοντας το στόχο της «ποιοτικής αναβάθμισης της Δραπετσώνας σε συνδυασμό με

4.2.2 Ιδιωτικοποιήσεις παράκτιων μετώπων

4.2.2.1 Λιπάσματα Δραπετσώνας

[Εικ.1 Θαλάσσιο μέτωπο Δραπετσώνας]

118 τη μελλοντική απομάκρυνση του μεγαλύτερου και πλέον ρυπογόνου εργοστασίου των Λιπασμάτων»⁵, η απελευθέρωση του θαλάσσιου μετώπου θεωρήθηκε δεδομένη. Τα εργοστάσια έκλεισαν το ένα μετά το άλλο, αφήνοντας 650 στρέμματα brownfield (εκ των οποίων τα 245 ανήκαν στο προνομιακό οικόπεδο των Λιπασμάτων) στην παραλία της Δραπετσώνας. Για πρώτη φορά παρουσιάστηκε η ευκαιρία για μια ανάπλαση που θα άλλαζε την ποιότητα ζωής των κατοίκων της ευρύτερης περιοχής με στόχους τη διεξοδό στη θάλασσα, τη δημιουργία χώρων πρασίνου και πάνω απ' όλα την πρόσβαση σε κοινόχρηστες ακτές.

Εκ των υστέρων όμως, φαίνεται να ήταν άλλες οι προθέσεις του κερδοσκοπικού ιδιωτικού κεφαλαίου. Ήδη από το 1996, η Εθνική Τράπεζα θέλησε να αξιοποιήσει το οικόπεδο αφού θα είχε πετύχει την ένταξη του στο Σχέδιο και την απόκτηση όρων δόμησης. Το 2003 κατεδαφίζεται σχεδόν το σύνολο του εργοστασίου. Πρόφαση υπήρξε η αξιοποίηση του χώρου εν όψει των Ολυμπιακών Αγώνων. Στόχος ήταν η εξαφάνιση των πιθανών εμποδίων στην υπερδόμηση.⁶

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες τελείωσαν, και χάριν στις αντιδράσεις των κινημάτων δεν έχει υλοποιηθεί (ακόμα) το σχέδιο της Εθνικής Τράπεζας για "Ανάπτυξη-ανάπλαση και δημιουργία Επιχειρηματικού Πάρκου στην περιοχή Λιπασμάτων, ΑΓΕΤ, BP, Mobil".⁷ Αποτελεί όμως ένα ακόμα εξαιρετικό παράδειγμα που φανερώνει πως το κεφάλαιο περιμένει στη

⁵ Ρυθμιστικό '83. Η Αθήνα και πάλι Αθήνα, ΥΧΟΠ, 1983, σελ.75

⁶ Μπελαβίλας Ν., "Το τέλος της δημόσιας πόλης", Ανακοίνωση στο συνέδριο "Γεωγραφίες της Μητρόπολης. Όψεις του φαινομένου στον Ελληνικό χώρο", Θεσσαλονίκη 21-22.20.2005

⁷ Γεράρδη Κ. (επ. υπεύθυνος), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικής ανάπτυξης για την Αθήνα-Αττική*, ΕΜΠ, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας - ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα 2004, σελ.323

γωνία για τέτοιες ευκαιρίες όπως η διεξαγωγή ενός mega-event.

Η Ζέα είναι προστατευόμενη αρχαιολογική περιοχή, η οποία στο ΡΣΑ προσδιορίζεται ως χώρος τουρισμού και αναψυχής και στο ΓΠΣ Πειραιά ορίστηκε ως τμήμα του ιστορικού κέντρου, δημόσιος χώρος αναψυχής και περιπάτου.⁸ Συγκεκριμένα, μέχρι το 2002 αξιοποιούνταν ως δημόσιος χώρος με ενοικιαζόμενα από τον ΕΟΤ καταστήματα χαμηλής όχλησης και με μία σειρά ναυταθλητικούς ομίλους. Επιπλέον, στην περιοχή στεγαζόταν το Ναυτικό Μουσείο.⁹

Όταν ο ΕΟΤ μετασχηματίστηκε σε ΕΤΑ ΑΕ θέλησε να αξιοποιήσει την περιουσία του, προγραμματίζοντας την ιδιωτικοποίηση πέντε μαρίνων τουριστικών σκαφών (Ζέα, Νέο Φάληρο, Φλοίσβος, Άλιμος, Άγιος Κοσμάς). Η μαρίνα Ζέας αποτέλεσε τον ακρογωνιαίο λίθο αυτού του προγράμματος. Στον διαγωνισμό που πραγματοποιήθηκε, η ΕΤΑ έθεσε όρους τέτοιους που να μεγιστοποιούν την επένδυση. Ζητήθηκε από τους επενδυτές να κατασκευάσουν ένα πλωτό εστιατόριο, ένα ξενοδοχείο στη θέση του Ναυτικού Μουσείου, 1100μ. νέων προβλητών και ένα νέο σταθμό καυσίμων με δεξαμενές 90tn. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο χώρος της Ζέας ορίστηκε ως οικόπεδο ιδιοκτησίας της ΕΤΑ, συμπεριλαμβανομένων των αρχαιοτήτων, των δημοσίων κτηρίων, των δημοσίων χώρων και της θάλασσας.

Το 2003 το σχέδιο της επέμβασης ενσωματώθηκε στον Ολυμπιακό Νόμο¹⁰ ως τροποποίηση του ρυμοτομικού

⁸ Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Πειραιά, ΦΕΚ Δ'79/1988

⁹ Μπελαβίλας Ν., Ανακοίνωση στο συνέδριο "Γεωγραφίες της Μητρόπολης. Όψεις του φαινομένου στον ελληνικό χώρο", Θεσσαλονίκη 21-22.20.2005

¹⁰ Ν. 3207/2003, Ρύθμιση θεμάτων Ολυμπιακής προετοιμασίας και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 302/Α/24.12.2003

σχεδίου της πόλης. Μάλιστα, παραχωρήθηκε στην κοινοπραξία ο έλεγχος των πολεοδομικών και κτηριοδομικών κανονισμών, καταργώντας τον οποιονδήποτε έλεγχο από πλευράς δημοσίου.¹¹ Τα έργα ξεκίνησαν τον Ιανουάριο του 2004 και οι κάτοικοι της περιοχής έδωσαν σκληρούς αγώνες για να αποτρέψουν την πραγματοποίηση του έργου. Το αποτέλεσμα ήταν, μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες, το έργο να περιοριστεί στο μισό ξεκαθαρίζοντας ότι η Μαρίνα Ζέας είναι δημόσιος χώρος αναψυχής και περιπάτου¹², με τις πολεοδομικές αρχές να επανακτούν τον έλεγχο των κανονισμών.

Το συμπέρασμα που βγάζει κανείς από τα προηγούμενα παραδείγματα είναι ότι αντί στις μέρες μας η ανάπλαση να λειτουργεί ως έργο εξυγίανσης και ανανέωσης των πόλεων, για καλύτερη ποιότητας ζωής των υφιστάμενων και νέων

¹¹ Μοντέλο που εφαρμόστηκε όχι μόνον εδώ αλλά και στην περίπτωση της Αττικής Οδού και των «Ολυμπιακών Ακινήτων».

¹² ΚΥΑ 123240/1.9.2004 (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΠΠΟ, ΥΕΝ, Υπουργείο Τουρισμού)

γενεών πολιτών, μεταλλάσσεται σε μονόπλευρο εργαλείο ανάπτυξης της αγοράς – χρησιμοποιώντας ως πρόσχημα την φιλοξενία mega-events όπως οι Ολυμπιακοί Αγώνες. Οι χρήσεις υπερκαθορίζουν το χαρακτήρα του χώρου, ενώ αυτές καθορίζονται με μόνο κριτήριο τη μεσοπρόθεσμη εμπορική βιωσιμότητα και επικερδότητα της επένδυσης και όχι τη μακροπρόθεσμη κοινωνικό-οικονομική εφικτότητα του έργου και την ωφέλεια των πολιτών, που αγνοούνται. Με άλλα λόγια η πόλη, ο κατεξοχήν δημόσιος χώρος, μεταβάλλεται με βάση τους κανόνες που ορίζουν οι ιδιώτες επενδυτές, και όχι η ωφέλεια των πολιτών που ήταν ο ευγενής στόχος.

Βιβλιογραφία:

Γεράρδη Κ. (επ. υπεύθυνος), *Στρατηγικό πλαίσιο χωρικής ανάπτυξης για την Αθήνα-Αττική*, ΕΜΠ, Τομέας Πολεοδομίας και Χωροταξίας - ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα 2004, σελ.323

Μπελαβίλας Ν., Ανακοίνωση στο συνέδριο *"Γεωγραφίες της Μητρόπολης. Όψεις του φαινομένου στον ελληνικό χώρο"*, Θεσσαλονίκη 21-22.20.2005

Τζαβάρα Χ., "Η Αττική γεμίζει τιμέντο, 730.000τ.μ. νέα Malls", *Ελευθεροτυπία*, 17 Φεβρουαρίου 2011

Τρουβάς Χ., Μπιτσαξή Ε., "The Mall, Αυθαιρεσίες... ολυμπιακών προδιαγραφών", *Η Εποχή*, 8 Ιανουαρίου 2006

Ρυθμιστικό '83. Η Αθήνα και πάλι Αθήνα, ΥΧΟΠ, 1983

Πηγές εικόνων:

Εικ.1 – www.greekscapes.gr

Εικ.2 – www.greekscapes.gr

Η επόμενη μέρα

Στο κεφάλαιο αυτό συνοψίζουμε τις συνέπειες που είχε η Αθήνα από την διεξαγωγή της Ολυμπιάδας 2004. Επιχειρούμε επίσης μια κριτική του κατά πόσον πέτυχε ή όχι η ελληνική πρωτεύουσα να εδραιωθεί στο χάρτη του διεθνούς ανταγωνισμού των πόλεων.

B5

124 Μετά από χρόνια πυρετώδους προετοιμασίας, αφού η Αθήνα μετατράπηκε σε ένα απέραντο γαπί, η αναμονή έφτασε στο τέλος της. Τον Αύγουστο του 2004 η Αθήνα διοργάνωσε με μεγάλη επιτυχία ομολογουμένως τους 28^{ους} σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Τα φλας άστραψαν, και η ελληνική πρωτεύουσα έγινε το επίκεντρο όλου του κόσμου. Το «πυροτέχνημα» όμως, κράτησε μόλις δεκαπέντε μέρες.

Και μετά ξημέρωσε η επόμενη μέρα... Ενώ πολλοί ήταν αυτοί που πίστεψαν στην πλασματική ανάπτυξη των προηγούμενων ετών και θαμπώθηκαν από τα φώτα του καινούριου lifestyle, ελάχιστοι ήταν αυτοί που προέβλεψαν τι πραγματικά θα ακολουθούσε. Στην πραγματικότητα αυτό που στο τέλος έλαμψε από την ελληνική διοργάνωση ήταν η απουσία του μεταολυμπιακού οράματος. Δεν είναι δυνατό να θέλει κανείς να δεχτεί η μελλοντική γενιά ότι όλα αυτά τα έξοδα¹ έγιναν χωρίς να υπάρχει κατά νου κάποιο μελλοντικό αντίκρισμα.

Η ελληνική πολιτεία, χωρίς να λάβει υπόψη τις διάφορες έρευνες που συμπεραίνουν ότι οι θετικές επιπτώσεις από τις νέου τύπου αστικές οικονομίες στην αναπτυξιακή προοπτική μιας πόλης πολλαπλασιάζονται όταν οι επενδύσεις σε νέα έργα πολιτιστικής υποδομής και αθλητισμού εστιάζονται σε μια συγκεκριμένη περιοχή της πόλης, επέλεξε να μην ακολουθήσει αυτό το μοντέλο της συγκεντρωμένης ανάπλασης.²

¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν έχει υπάρξει σαφής απάντηση για το πόσο ήταν τελικά το κόστος της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα. Οι διάφορες πηγές μιλούν για 9, 10, 11, ίσως και περισσότερα δις ευρώ (ποσό διπλάσιο και μεγαλύτερο του αρχικού προϋπολογισμού)!

² Smith I. "Cultural Production, Place and Politics on the South Bank of Thames", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol.24(1) 2000, pg. 9-24

Παρά το γεγονός ότι υπήρχαν κεντρικές υποβαθμισμένες περιοχές - όπου η ανάγκη ανάπλασης ήταν και είναι ζωτική (π.χ. Ελαιώνας) – που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως νέοι πυρήνες αναζωογόνησης ολόκληρης της πόλης, επιλέχθηκε εν τέλει μια πολυδιάσπαρτη στρατηγική παρεμβάσεων, που εκ του αποτελέσματος το μόνο που φαίνεται ότι πέτυχε πλήρως, ηθελημένα η άθελα, ήταν η υποθήκευση τού μέλλοντος της νέας γενιάς, για μια πρόσκαιρη ανάπτυξη, που εξυπηρέτησε περισσότερο ιδιοτελή ιδιωτικά συμφέροντα, αντί τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα της πόλης και του κοινωνικού συνόλου γενικότερα.

Από το Θριάσιο μέχρι τα Μεσόγεια, τα ολυμπιακά έργα ευνόησαν την απρόσκοπτη αστική διάχυση. Οι δυνάμεις της αγοράς αφέθησαν ελεύθερες να εγκατασταθούν κατά βούληση γύρω από το αεροδρόμιο στα Σπάτα, την Αττική οδό, τον Κηφισό, γεννώντας μια νέα χαώδη Αθήνα.³

Οι τεχνοκράτες της Αθήνας φαίνεται να έκλεισαν τα μάτια μπροστά στα επιτυχημένα παραδείγματα ολυμπιακών διοργανώσεων του παρελθόντος, προτιμώντας να πειραματιστούν με ένα νεωτεριστικό μοντέλο πολυδιάσπαρτης ανάπτυξης που δυστυχώς δεν πέτυχε, με το κόστος που είναι βαρύτατο, να το βιώνει ο πολίτης σήμερα και να το πληρώνει με τόκο ο πολίτης του αύριο.

³ Μπελαβίλας Ν., "Αγναντεύοντας την Αθήνα του χρόνου τον Σεπτέμβριο", *Ο κόσμος του Επενδυτή*, Νοέμβριος 2003

Ο Γιώργος Κανδύλης είχε πει – για την υποψηφιότητα της Ολυμπιάδας του 1996 – πως αναλάμβανε την διαμόρφωση του φακέλου για ένα λόγο: «για να ανοίξουμε επιτέλους την Αθήνα, τον Πειραιά, την Αττική στη θάλασσα, όπως το έκανε η Βαρκελώνη».⁴ Από την στιγμή που στο Φάληρο η ελεύθερη ακτή μειώθηκε στο ένα τρίτο και κρύβεται πίσω από ένα κουβάρι υπερειπτάμενων κόμβων, η σύνδεση με την παραλία σίγουρα δεν είναι κάτι το αντιληπτό από τους κατοίκους.

Επίσης δεν είναι λίγες οι περιβαλλοντικές συνέπειες που υπέστηκε η Αθήνα – και γενικότερα η Αττική – από τη διοργάνωση της Ολυμπιάδας. Ενώ κυρίαρχο μέλημα θα έπρεπε να ήταν η διατήρηση όσο το δυνατό περισσότερων πολύτιμων αδόμητων χώρων, το 95% των έργων που κατασκευάστηκαν ήταν μόνιμα, που δήθεν θα αναπλάθονταν για επαναχρησιμοποίηση. Δεν δίστασαν ακόμα να χρωθετήσουν ολυμπιακά ακίνητα σε προστατευόμενες περιοχές όπως ο Σχοινιάς, ή σε περιοχές όπου έγιναν μελέτες για μητροπολιτικά πάρκα όπως το Ελληνικό και το Γουδή. Και φυσικά δεν μπορεί να αγνοηθεί η βαρύτητα που δόθηκε στην πολιτική του αυτοκινήτου, με την διάνοιξη τεράστιων οδικών αξόνων, σε βάρος των ΜΜΜ.

⁴ www.pasok.gr/portal/resource/contentObject/id/f117f266-6011-4507-ac52-f5b2fce240fd, 15 Μαΐου 2012

Εν τούτοις θα ήταν τουλάχιστον άδικο να παραβλέψουμε το γεγονός ότι η Αθήνα κατάφερε να κερδίσει ορισμένα πράγματα από αυτή την εμπειρία. Καταρχήν, είναι γενικώς παραδεχτό ότι η διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων και άλλων mega-events λειτουργεί ως καταλύτης στην διαδικασία των αστικών έργων, και κυρίως της αναβάθμισης των υποδομών. Διάφορα έργα που στην Αθήνα θα ολοκληρώνονταν σε ορίζοντα εικοσαετίας –ίσως και περισσότερο– ολοκληρώθηκαν μέσα στην προ-ολυμπιακή περίοδο. Κανείς δεν μπορεί να αμφισβητήσει επίσης την αναγκαιότητα της εξέλιξης του δικτύου των ΜΜΜ, και κυρίως του τραμ και του μετρό, που αποδεδειγμένα βελτίωσαν σημαντικά την ποιότητα ζωής του πολίτη. Επίσης, δεν μπορούμε να αγνοήσουμε την σημαντική αναβάθμιση της ποιότητας μέρους του αστικού περιβάλλοντος με έργα όπως η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων και η αποκατάσταση ιστορικών κτηρίων.

Στρατηγικός στόχος της υποψηφιότητας της Αθήνας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες όμως υποτίθεται ότι ήταν η ενίσχυση των αναπτυξιακών προοπτικών της και η αναβάθμιση της σε μητροπολιτικό κέντρο της νοτιοανατολικής Ευρώπης.⁵ Στο σημείο αυτό μπορούμε με βεβαιότητα να πούμε ότι η Αθήνα δεν πέτυχε. Η ηγεσία της πόλης απέτυχε να πραγματοποιήσει έργα ποιοτικά με διάρκεια στο χρόνο που θα μπορούσαν να εδραιώσουν την Αθήνα στον χάρτη του ανταγωνισμού των πόλεων.

⁵ Γοσποδίνη Α., "Η «κυριαρχία» της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού στα αναδυόμενα «διεθνο-τοπικο-ποιημένα» αστικά τοπία: η περίπτωση της Αθήνας 2004", *Αειχώρος* 2 (2) Νοέμβριος 2003, σελ. 72-97

Βιβλιογραφία:

Γοσποδίνη Α., "Η «κυριαρχία» της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς και του καινοτόμου σχεδιασμού στα αναδυόμενα «διεθνο-τοπικοποιημένα» αστικά τοπία: η περίπτωση της Αθήνας 2004", *Αειχώρος* 2 (2) Νοέμβριος 2003

Μπελαβίλας Ν., "Αγναντεύοντας την Αθήνα του χρόνου τον Σεπτέμβριο", *Ο κόσμος του Επενδυτή*, Νοέμβριος 2003

Smith I. "Cultural Production, Place and Politics on the South Bank of Thames", *International Journal of Urban and Regional Research*, Vol.24(1) 2000

Πηγές εικόνων:

Εικ.1 – www.ethnos.gr

Εικ.2 – www.flickr.gr

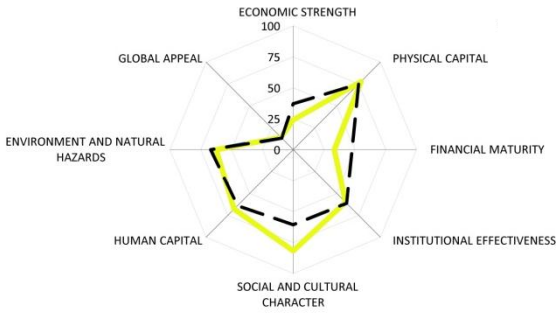
Συμπεράσματα

Στη σημερινή πραγματικότητα της παγκοσμιοποίησης το ιδιωτικό κεφάλαιο καθώς και οι ξένες επενδύσεις είναι κλειδί για την επιβίωση κάθε οικονομίας. Αν μια πόλη θέλει να βρίσκεται στο επίκεντρο πρέπει να δίνει στο ιδιωτικό κεφάλαιο κίνητρα για επενδύσεις σε αυτήν. Από τα παραδείγματα που αναφέρθηκαν όμως, παρατηρούμε ότι δεν βγαίνουν όλες οι πόλεις κερδισμένες από το παιχνίδι του διεθνούς ανταγωνισμού. Για να ανέβει και να διατηρηθεί μια πόλη ψηλά στην ιεραρχία των ανταγωνιστικών πόλεων, χρειάζεται πρωτίτως να έχει όραμα και εμπειριστατωμένη γνώση των πρακτικών που οδήγησαν σε επιτυχία ή αποτυχία άλλες πόλεις, και κατά δεύτερον να έχει την δυνατότητα σχεδιασμού ενός κορυφαίου ποιοτικού μακροπρόθεσμου στρατηγικού σχεδίου, βασισμένου στη συλλογική συνεργασία και εμπλοκή όλων των ενδιαφερομένων μερών (πολιτών, πολιτικών, τεχνοκρατών, ακαδημαϊκών, επενδυτών και τραπεζών) που να εξασφαλίζει με εμπειριστατωμένα στοιχεία, τόσο την κοινωνικό-οικονομική όσο και την εμπορική βιωσιμότητα της προσπάθειας βραχυπρόθεσμα, μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

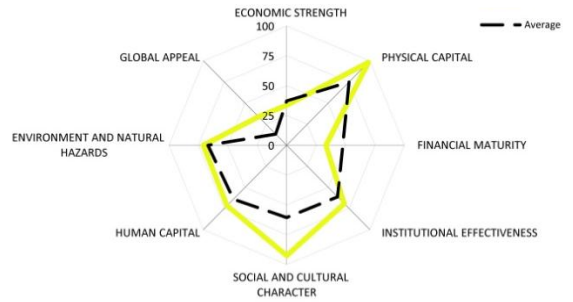
Παρόλ' αυτά κάποιες παραδοσιακά ισχυρές πόλεις με εμπειρία στο σχεδιασμό, όπως το Λονδίνο, δύσκολα ηττούνται. Μια πόλη που έχει το μέγεθος και την οικονομική δυνατότητα να στηρίξει μεγαλεπήβολες επενδύσεις, μπορεί να πάρει το ρίσκο πιο εύκολα.

Αντίθετα, η προσπάθεια που χρειάζεται για να πετύχει μια μικρότερη πόλη είναι πολύ μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα πολλές από αυτές να πέφτουν στην παγίδα της εύκολης πλην όμως προσωρινής λύσης του «πυροτεχνήματος». Έργα με ημερομηνία λήξης - όπως τα mega-events - αποδεικνύονται ανεπαρκή αφού βάζουν την πόλη στο προσκήνιο μόνο για ορισμένο διάστημα και στην περίπτωση απουσίας μακροχρόνιου σχεδιασμού οι προβολείς σβήνουν ευκολότερα απ' ότι άναψαν. Για παράδειγμα, μετά το τέλος της EXPO του '92 η περιοχή της έκθεσης στη Σεβίλλη αφέθηκε στην εγκατάλειψη αποτυγχάνοντας να εδραιώσει την Σεβίλλη στο χάρτη του ανταγωνισμού των πόλεων. Ακόμα ένα σφάλμα στο οποίο πέφτουν συχνά οι πόλεις είναι να επικεντρώνουν το σχεδιασμό προς όφελος του επισκέπτη, παραγκωνίζοντας τις πραγματικές ανάγκες των κατοίκων. Αποτέλεσμα είναι πόλεις όπως η Βαρκελώνη να μετατρέπονται σε τουριστικά θεματικά πάρκα, υποβαθμίζοντας την ποιότητα ζωής των κατοίκων τους. Στον αντίποδα βρίσκεται μια πολλά υποσχόμενη ανάπλαση στο Αμβούργο, η οποία φαίνεται να περιλαμβάνει μακροπρόθεσμο όραμα και σχεδιασμό για τον κάτοικο (πλην όμως συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης). Παρόλ' αυτά η επιτυχία του παραδείγματος θα κριθεί μετά την αποπεράτωση του.

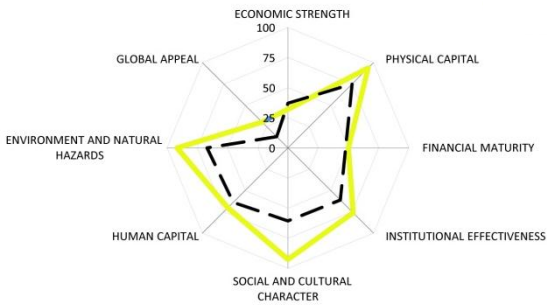
ATHENS

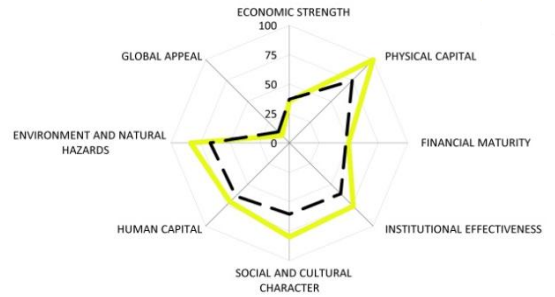
BARCELONA

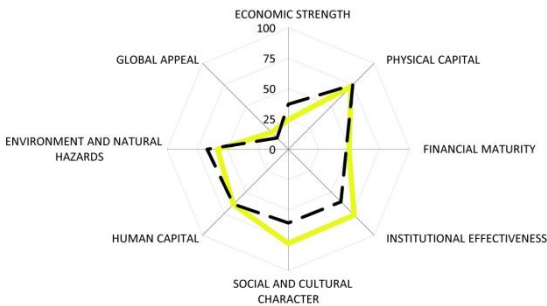
BERLIN

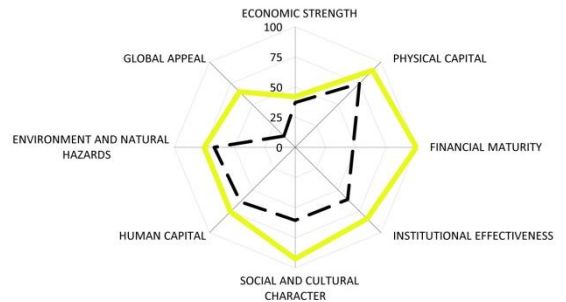
HAMBURG

LISBON

LONDON

[Διαγράμματα ανταγωνιστικότητας ευρωπαϊκών πόλεων

Πηγή: The Economist Intelligence Unit Limited 2012, January 2012]

Όσον αφορά συγκεκριμένα το παράδειγμα της Αθήνας τα αποτελέσματα είναι μάλλον θλιβερά. Κρίνοντας και από προηγούμενα παραδείγματα στον ευρωπαϊκό χώρο, μια οκταετία μετά μπορούμε να μιλούμε σήμερα για μια χαμένη ευκαιρία. Παρά τις διακηρύξεις των ιθυνόντων, η Αθήνα δεν εκτόξευσε τον τουρισμό της όπως η Βαρκελώνη και η Λισσαβόνα, ούτε έγινε οικονομικό κέντρο όπως τα Docklands του Λονδίνου. Το κυριότερο δε, είναι ότι αγνόησε επιδεικτικά τις ανάγκες των πολιτών και δεν κατάφερε να αναβαθμίσει ουσιαστικά την ποιότητα ζωής των κατοίκων της.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μιλούμε για μια διαφορετική τάξη μεγεθών – οικονομικών και πληθυσμιακών. Η Αθήνα δεν είναι ούτε Λονδίνο, ούτε Αμβούργο, ούτε Βαρκελώνη. Τέτοιες πόλεις έχουν την ευχέρεια να διαχειρίζονται έργα τέτοιας κλίμακας με επιτυχία. Αντίθετα, η Ελλάδα είναι η μικρότερη χώρα που ανέλαβε ποτέ την διοργάνωση Ολυμπιακών Αγώνων, χωρίς μάλιστα να έχει προηγούμενη εμπειρία σε αστικές αναπλάσεις αυτού του μεγέθους. Δεν πρέπει επομένως να μας παραξενεύει το γεγονός πως η εγχείριση πέτυχε, μα ο ασθενής πέθανε. Όσον αφορά τη συγκυρία της οικονομικής κρίσης, μπορεί να μην ευθύνονται οι Ολυμπιακοί Αγώνες, αλλά όπως δείχνουν όλα τα στοιχεία, λειτούργησαν ως καταλύτης της. Όταν μιλάμε για προετοιμασία Ολυμπιάδας τα χρήματα που παίζονται είναι δυνατόν να κλονίσουν την οικονομία της χώρας, όταν μάλιστα έχουμε να κάνουμε με μια μικρή σε μέγεθος και οικονομική δύναμη χώρα όπως η Ελλάδα.

Οι μάχες που έχουν να δώσουν οι πόλεις στον πόλεμο του αστικού ανταγωνισμού δεν κερδίζονται εύκολα ούτε γίνονται χωρίς θυσίες. Για να απασχολήσει μια πόλη το προσκήνιο πρέπει να είναι τολμηρή, αλλά για να διατηρηθεί σ' αυτό πρέπει επίσης να είναι προνοητική. Η πραγματικότητα όμως δεν είναι άσπρο – μαύρο. Ακόμα και τα πιο επιτυχημένα παραδείγματα που κατάφεραν να εδραιωθούν στον παγκόσμιο χάρτη είχαν παράπλευρες απώλειες – που αφορούν κυρίως κοινωνικά ζητήματα της πόλης και την ποιότητα ζωής των κατοίκων της. Η συνταγή της απόλυτης επιτυχίας δεν έχει βρεθεί ακόμα.

Αφιέρωμα "Αθήνα ±2004", *Αρχιτέκτονες* (περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ)
τεύχος 39, Μάιος/Ιούνιος 2003

*Οι Ολυμπιακοί αγώνες Αθήνας 2004 και το Εθνικό Μετσόβιο
Πολυτεχνείο*, Αθήνα 2004, ΕΜΠ

Πρακτικά Ημερίδας *Ρυθμιστικό Σχέδιο Αττικής 2009: κριτική αποτίμηση
– προοπτικές*, Αθήνα, Ιούνιος 2009

Πρακτικά συνεδρίου *Οι επιπτώσεις από την οργάνωση των Ολυμπιακών
Αγώνων σε Πεκίνο, Αθήνα, Σύδνεϋ, Βαρκελώνη – Αξιοποίηση
ολυμπιακών εγκαταστάσεων και έργων*, ΤΕΕ, 7-8.05.2009, Αθήνα
ΥΠΕΧΩΔΕ, Αθήνα-Αττική: στρατηγικός σχεδιασμός για μια βιώσιμη
ανάπτυξη

Αραβαντινός Α., *Πολεοδομικός σχεδιασμός: για μια βιώσιμη ανάπτυξη
του αστικού χώρου*, Αθήνα 2007, Συμμετρία

Βανδώρος Α., "Αστικές Αναπλάσεις – The HafenCity Project",
www.greekarchitects.gr, 20.12.2010

Βαταβάλη Φ., Βλαστός Θ., κ.ά., "Ζητείται ένα «άλλο» Ρυθμιστικό
Σχέδιο, με προτεραιότητα το Περιβάλλον", *Ενημερωτικό Δελτίο ΤΕΕ*
2557, 26.10.2009

Brygo J., "Το κοινωνικό απαρτχάιντ της Γλασκώβης", Ελευθεροτυπία
26.09.2010

Γοσποδίνη Α., Μπεριάτος Η., "Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική
πόλη", Αθήνα 2006, Κριτική

Δραγώνας Π., "In greeklish 5/8: η άνοδος και η πτώση του
καταναλωτικού lifestyle", *Αρχιτεκτονικά Θέματα* 45/2011, Αθήνα 2011

Harvey D., "Οι αστακές μεταβολές της οικονομικής κρίσης" (I-IV),
www.rednotebook.gr, 30.01.2012

Καλατζή Μ., Μπάλα Η., *Το φαινόμενο της παγκόσμιας αστικοποίησης
και πέντε αστικά ίχνη*, Διάλεξη 2010/52, ΕΜΠ

Λαμπά Κ., "Από τους ολυμπιακούς αγώνες στην οικονομική κρίση",
Ναυτεμπορική, 4.01.2010

Μπελαβίλας Ν., "Σχόλια για το νέο ρυθμιστικό σχέδιο", *Αυγή*,
14.6.2009

Μπελαβίλας Ν., "Τα ανοιχτά μέτωπα ή προς ένα νέο ρυθμιστικό
σχέδιο", *Αυγή*, 18.10.2009

Παπασπύρου Β., *Μετασχηματισμοί του αστικού τοπίου μέσω
ισχυρών παρεμβάσεων αρχιτεκτονικής και αναπλάσεων του χώρου*,

ΔΠΜΣ Αρχιτεκτονική και Σχεδιασμός του χώρου / Κατεύθυνση Β΄/
Σπουδαστική εργασία 2008/20, ΕΜΠ

Πολύζος Γ., "Η Αθήνα σχεδιάζεται από τις κατασκευαστικές εταιρείες",
Αυγή, 18.10.2009

Πουρναρά Μ., "Για την επιτυχία δεν αρκεί το μουσείο", *Καθημερινή*,
3.10.2010

Rogge J., "Οι ολυμπιακοί της Αθήνας επιδείνωσαν το χρέος",
Καθημερινή, 24.12.2011

Σαρηγιάννης Γ., *Αθήνα 1830-2000 Εξέλιξη – Πολεοδομία-
Μεταφορές*, Αθήνα 2000, Συμμετρία

Σαρηγιάννης Γ., "Η χρηματοπιστωτική φάση του καπιταλισμού και η
εικόνα της στον διεθνή πολεοδομικό χώρο", www.greekarchitects.gr,
29.10.2011

Χατζημιχάλης Κ., "Το δημόσιο έλλειμμα σχεδιασμού για την πόλη",
www.epohi.gr, 19.12.2011

Beard M., "Lessons of Barcelona: 1992 Games provided model for
London... and few warnings", *London Evening Standard*, 22.03.011

Burbank M.J., Andranovich G.D., Heyding C.H., *Olympic Dreams,
The impact of mega – events on local politics*, London 2001, Lynne
Rienner Publishers

Essex S., Chalkley B., "Urban transformation from hosting the
Olympic Games" university lecture on the Olympics, Centre d' Estudis
Olimpics (UAB) olympicstudies.uab.es/lectures/web/pdf/essex.pdf,
23.02.2012

Furrer P., "Sustainable Olympic Games: A dream or a reality?",
Bolletino della Società Geografica Italiana, Serie XII, Volume VII, 2002

Giovannini J., "The Bilbao Effect" , *Red Herring*, 12.02.2001

Harvey D., "The right to the city", *New Left Review* 53,
September/October 2008

Harvey D., *Spaces of global capitalism*, London 2006, Verso

Malfas M., Theodoraki E., Hulihan B., "Impacts of the Olympic
games as mega events", *Municipal Engineer* 157, issue ME3,
September 2004

Varnelis K., "Capital Mobility and the Bilbao effect",
varnelis.net/network_culture/capital_mobility_and_the_bilbaoeffect,
6.09.2010

Ευχαριστούμε θερμά τον καθηγητή μας κ. Μπελαβίλα για
την βοήθεια και την υποστήριξη του

Αθήνα, ΕΜΠ

Ο διεθνής ανταγωνισμός των πόλεων αποτελεί ένα φαινόμενο της εποχής μας. Στον αγώνα τους οι πόλεις να προσελκύσουν επενδύσεις για να εδραιωθούν στον παγκόσμιο χάρτη επιστρατεύουν διάφορα μέσα. Είτε μέσω της βελτίωσης της οικονομικής ελκυστικότητας τους, είτε μέσω της αναβάθμισης της ποιότητας του αστικού περιβάλλοντος έχουμε ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση των νέων αστικών τοπίων που αποτελούνται από χωρικά επίκεντρα (clusters) επιχειρηματικού και πολιτιστικού τύπου. Ιδιαίτερη σημασία στο παιχνίδι αυτό έχει επίσης η διοργάνωση γεγονότων παγκόσμιας απήχησης (mega-events) που προβάλλουν την πόλη για ορισμένο χρονικό διάστημα αλλά η επίδραση τους μπορεί να είναι μακροχρόνια. Μέσα από ένα πέρασμα από διάφορα παραδείγματα πόλεων του ευρωπαϊκού χώρου που επιχειρήσαν να γίνουν πιο ανταγωνιστικές θα καταλήξουμε στο πρόσφατο παράδειγμα της Αθήνας και της προσπάθειας που έκανε με την ευκαιρία της ανάληψης της Ολυμπιάδας του 2004. Στην ελληνική πρωτεύουσα δόθηκε μια ευκαιρία να δοκιμαστεί στη μάχη του αστικού ανταγωνισμού, τα θεμέλια της οποίας είχαν τεθεί από τις προηγούμενες δεκαετίες και την ανάπτυξη που τις χαρακτήριζε. Σήμερα, οκτώ χρόνια μετά και στο κατώφλι μιας άλλης Ολυμπιάδας, εξετάζουμε κατά πόσον η Αθήνα πέτυχε τον στόχο της ενδυνάμωσης της θέσης της στον ανταγωνιστικό χάρτη.

